

TAMPEREEN YLIOPISTO

Johtamiskorkeakoulu

”Onko luomuviljelijät niinkun epäluotettavampia kuin muut?” – Luottamuksen merkitys luomuviljelijän arjessa

Pro gradu -tutkielma
Ympäristön ja alueiden politiikka
Ohjaaja: Pekka Jokinen
Toukokuu 2015
Susanna Valkama

VALKAMA, SUSANNA: ”Onko luomuviljelijät niinkun epäluotettavampia kuin muut?” – Luottamuksen merkitys luomuviljelijän arjessa

Ympäristön ja alueiden politiikan pro gradu -tutkielma, 70 sivua, 3 liitesivua

Toukokuu 2015

Tässä tutkimuksessa käsitellään luomuviljelijän ja luomualan muiden toimijoiden välisiä luottamussuhteita sekä niiden vaikutuksia luomuviljelijän toimintaedellytyksiin. Luonnonmukaista viljelyä pidetään vaihtoehtoisena elintarvikejärjestelmänä, joka pyrkii erottautumaan tavanomaisesta tuotannosta esimerkiksi ympäristöystävällisillä tuotantotavoillaan. Euroopassa sitä ohjataan Euroopan unionin luomusäätöksellä, jota sovelletaan kaikissa jäsenmaissa. Luomuviljelyn suosio on lisääntynyt Suomessa lähes koko EU-jäsenyyden ajan, ja tällä hetkellä luonnonmukaisesti viljellään 9:ää prosenttia koko Suomen peltopinta-alasta. Jyrki Kataisen hallituksen ohjelman myötä tavoitteeksi on asetettu luomupeltopinta-alan kasvattaminen 20 prosenttiin vuoteen 2020 mennessä. Samaan aikaan on käynnissä EU:n luomusäätöjen mittava uudistus.

Tutkimuksen tavoitteena oli tutkia sitä, millaisia luottamussuhteita luomuviljelijän toimintaympäristössä tällä hetkellä ilmenee ja miten ne vaikuttavat luomutuotannon harjoittamiseen. Tutkimuksen teoreettisina apuvälineinä käytettiin luottamuksen, sosiaalisen pääoman ja ennen kaikkea luottamuspääoman käsitteitä. Luottamuspääoman käsitteen kautta tutkittiin luomuviljelijän ja muiden toimijoiden väliseen luottamukseen vaikuttavia tekijöitä, luottamuksen ja epäluottamuksen erilaisia ilmenemismuotoja ja näiden konkreettisia vaikutuksia luomuviljelijän toimintaan. Laajempaan tavoitteeseen oli vastata kysymykseen siitä, miten luottamuspääoma vaikuttaa nykyisten luomutuottajien toiminnan jatkumisen edellytyksiin sekä toisaalta uusien luomuviljelijöiden edellytyksiin siirtyä tuotantomuotoon.

Tutkimuksen empiirisenä aineistona käytettiin 24:ää suomalaisen luomuviljelijän puolistrukturoitua teemahaastattelua, jotka toteutettiin kesällä 2014. Haastateltavat jakautuivat kahteen ryhmään; luomuviljelyn 1970- ja 1980-luvuilla aloittaneisiin pioneereihin sekä muutamien viime vuosien aikana luomuun siirtyneisiin uusiin luomutuottajiin. Tilat sijaitsivat Etelä-Pohjanmaalla, Pirkanmaalla ja Keski-Suomessa. Tuotantomuodoista edustettuina olivat kasvinviljely, puutarhaviljely, naudanlihan tuotanto, maidontuotanto ja sianlihantuotanto. Aineistosta etsittiin vastauksia tutkimuskysymyksiin sisällönanalyysin ja teemoittelun avulla.

Tutkimuksen johtopäätöksenä on neljä luomuviljelijän luottamuspääomaan eniten vaikuttavaa vuorovaikutussuhdetta. Voimakkaimmin luottamuspääomaa vahvistavat vuorovaikutussuhteet luomuneuvojiin ja muihin viljelijöihin. Viljelijät luottavat luomuneuvojien asiantuntija-apuun ja hyödyntävät sitä runsaasti. Viljelijöiden keskinäinen luottamus on myös voimakasta ja yhteistyö monimuoto-

toista. Luottamuspääomaa sen sijaan heikentävät selvimmin epäluottamusta sisältävät vuorovaikutussuhteet luomuvälvontaviranomaisia sekä tuotantoehtoja ja niiden laatijoita kohtaan. Viljelijät ovat paikoin tyytymättömiä tarkastajien toimintatapoihin ja asiantuntemukseen. Luomutuotantoehtojen tarkoituksenmukaisuuteen suhtaudutaan usein kriittisesti ja niiden laatijoiden ammattitaitoon ei luoteta. Myös luomuviljelijän kokemus epäluottamuksen kohteena olemisesta luo toimijoiden välille negatiivista luottamusilmapiiriä.

Tutkimus osoittaa, että luottamuspääomalla voi olla merkittäviä vaikutuksia luomuviljelijän toimintaedellytyksiin. Parhaimmillaan myönteisesti luottamuspääomaan vaikuttavat luottamussuhteet kannustavat viljelijää luomutuotannon aloittamiseen ja sen jatkamiseen. Pahimmillaan epäluottamusta sisältävät vuorovaikutussuhteet heikentävät viljelijän kokemusta tuotantomuodon mielekkyydestä ja saattavat johtaa jopa virallisesta luomutuotannosta irtautumiseen.

Avainsanat: luomuviljely, luomutuotanto, luomuviljelijä, luottamus, luottamuspääoma, sosiaalinen pääoma

Sisällys

1	JOHDANTO.....	1
1.1	Vaihtoehtona luomutuotanto	3
1.2	Luomuviljelijän toimintaympäristö.....	6
1.3	Tutkimusasetelma ja -kysymykset.....	8
2	MITÄ ON LUOTTAMUS?.....	13
2.1	Luottamuksen tehtävät	15
2.2	Luottamus ja valta	16
3	AINEISTO JA MENETELMÄT	20
3.1	Haastatteluaineisto	20
3.2	Aineistolähtöinen analyysi.....	22
3.3	Sisällönanalyysi ja teemoittelu	23
4	LUOTTAMUSTA JA EPÄLUOTTAMUSTA LUOMUVILJELIJÄN ARJESSA.....	26
4.1	Luomuviljelijöiden luottamus luomuneuvontaan	27
4.2	Luomuviljelijöiden luottamus valvontaviranomaisten työhön.....	32
4.3	Viljelijöiden kokemus heihin itseensä kohdistuvasta luottamuksesta	38
4.4	Luomuviljelijöiden luottamus luomutuotantoehtoihin	44
4.5	Viljelijöiden keskinäinen luottamus.....	53
5	JOHTOPÄÄTÖKSET	58
5.1	Luomuviljelijän luottamuspääomaa vahvistavat tekijät.....	59
5.2	Luomuviljelijän luottamuspääomaa heikentävät tekijät.....	60
5.3	Näkökulmia luomuviljelijän toimintaympäristöön	64
6	LÄHTEET.....	67

1 Johdanto

Suomessa oli vuonna 2013 noin 54 400 maatalous- tai puutarhayritystä. Yleisimmät tuotantosuunnat tiloilla olivat viljanviljely, muu kasvinviljely sekä lypsykarjatalous. Maa- ja puutarhatiloista noin 87 prosenttia oli perheviljelmiä, ja tilat työllistivät päätoimisesti tai osa-aikaisesti yhteensä noin 150 000 ihmistä. (TIKE 2014b, 2–4.) Kaikista maa- ja puutarhatiloista 7 prosenttia eli noin 4300 on luomutiloja. Ne ovat maatiloja, joissa harjoitetaan tuotantoa luonnonmukaisesti eli luomutuotanto-ehtojen mukaisesti. Luomutuotannossa olevan peltopinta-alan määrä Suomessa on noin 200 000 hehtaaria, mikä on noin 9 prosenttia koko maan viljelypinta-alasta. Luomutilojen määrä on lisääntynyt vuodesta 2008 lähtien, ja tällä hetkellä eniten luomutiloja on Pirkanmaalla ja Pohjanmaalla (TIKE 2014a, 4).

Luomutuotanto on maataloutta, joka pyritään toteuttamaan luonnontalouden toimintaperiaatteiden mukaisesti sekä toimivaa tuotantotekniikkaa käyttäen. Tarkoitus on tuottaa riittävästi ruokaa ekologisesti, yhteiskunnallisesti ja taloudellisesti kestävällä tavalla. Tärkeimpiä luomuviljelyn ja -tuotannon toimintaperiaatteita ovat muun muassa maan viljavuuden hoito, eloperäinen lannoitus, vuoroviljely, mekaaninen ja viljelytekniinen rikkakasvien hallinta, ennaltaehkäisevä tautien ja tuholaisien torjunta sekä kotieläinten lajinmukainen hoito. Luomutuotannossa ei käytetä kemiallisia torjunta-aineita tai keinolannoitteita. (Rajala 2006, 32–41.)

Luonnonmukaisen viljelyn esiaste, biodynaaminen viljely sai alkunsa 1920-luvulla Puolassa, jossa tohtori Rudolf Steiner esitteli vuonna 1924 pitämällään maatalouskurssilla antroposofiseen hengentieteeseen perustuvia viljelymenetelmiä, kuten kosmisiin, taivaankappaleiden vaikutuksiin pohjautuvan kylvökalenterin sekä biologis-dynaamiset preparaattit, eli kasvis- ja lantavalmisteet. Ne oli tarkoitettu kaikkien viljelijöiden käytettäväksi perinteisen maanviljelyn rinnalle. (Hovi 1985, 12–14, 19–20.) Suomeen biodynaamisen viljelyn periaatteet löysivät tiensä tästä muutaman vuoden kuluttua, kun Suomessa tehtiin Pohjoismaiden ensimmäiset biodynaamisen viljelyn kokeet agronomi Henrik Wärnhjelmin johdolla vuonna 1927 (Heinonen 2002, 334–335). Tämän jälkeen luonnonmukaisen viljelyn menetelmien kehittäminen jatkui edelleen alan keskeisten vaikuttajien, kuten A.I. Virtasen ja Toivo Rautavaaran (Mononen 2008, 66) sekä erilaisten luomuyhdistysten, kuten Biodynaamisen yhdistyksen (perustettu v. 1946), Bios ry:n, Ekoviljelijät ry:n sekä Suomen luonnonmukaisen viljelyn yhdistysten liiton (nyk. Luomuliitto) perustamisen myötä (Heinonen 2002, Hovi 1985, Mononen 2008).

Vaikka luomutuotanto huomioitiin kansallisen tason politiikassa jo 1970- ja 1980-luvuilla esimerkiksi erilaisissa komiteamietinnöissä (Heinonen 2002, 339–340), sen suosio kasvoi merkittävästi vasta vuonna 1990, jolloin käyttöön otettiin kansallinen luomuviljelyn siirtymävaihetuki. Sen myötä yhä isommat tilat siirtyivät luomuviljelyyn, luomutuottajien määrä kaksinkertaistui ja luomuviljelty peltola kasvoi 9000 hehtaariin. (Mononen 2008, 73–76.) Seuraavan kerran luomuviljelyn suosio kasvoi merkittävästi vuonna 1996. Suomi oli edellisenä vuonna liittynyt Euroopan unioniin, ja maatalouden harjoittamisen olosuhteet olivat muuttuneet merkittävästi. Tuona vuonna luomuun liittyi 1700 uutta tilaa. (Mononen 2008, 76–77.) Ensimmäisten kymmenen EU-vuoden aikana luomuviljelyn määrä kasvoi kuusinkertaiseksi (Heinonen 2004a, 343). Vuosien 2004–2006 aikana luomuviljelyn peltolaan määrän kasvu Suomessa kääntyi laskuun ensimmäistä kertaa EU-jäsenyyden aikana ja se väheni lähes 20 000 hehtaaria noin 140 000 hehtaariin. Vuodesta 2007 lähtien luomualan määrä on kuitenkin kasvanut jälleen vuosittain, ja vuonna 2014 luomuviljelyn peltolaan määrä oli yli 215 000 hehtaaria. Tämä oli 5 % edellisvuotta enemmän. (TIKE 2014a, 3, ProLuomu 2015.)

Luomuviljelyn peltolaan sekä luomukotieläintuotannon määrä on Suomessa pitkään jatkuneesta kasvusta huolimatta edelleen marginaalinen. Vuosina 2012–2013 muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta kaikkien Suomessa luonnonmukaisesti kasvatettujen viljojen, kasvien, marjojen ja kotieläinten määrä oli alle 10 % kunkin tuotteen yhteenlasketusta kokonaistuotelmäärästä. Esimerkiksi luomuviljan osuus koko Suomen viljasadosta oli hieman yli 2 %, luomumaidon osuus koko omenasadosta 3 %, luomumaidon määrä alle 2 % kaikista meijereiden vastaanottamasta maidosta ja esimerkiksi luomusikojen osuus kaikista sioista vain 0,5 %. (TIKE 2014a.) Ottaen huomioon luonnonmukaisen tuotannon vuosikymmenien historian sekä sille jo pitkään osoitetun taloudellisen tuen, luomutuotettujen elintarvikkeiden suhteelliset osuudet ovat edelleen jopa yllättävän pieniä.

Kesäkuussa 2011 julkaistussa pääministeri Jyrki Kataisen hallituksen ohjelmassa Suomen maatalouspolitiikan strategiseksi tavoitteeksi asetettiin lähi- ja luomuruoan osuuden merkittävä kasvattaminen, ja hallitus sitoutui laatimaan molemmille aloille kehittämisohjelman (Valtioneuvosto 2011, 51). Toukokuussa 2013 valtioneuvosto hyväksyi periaatepäätöksenä luomualan kehittämisohjelman *Lisää luomua! Hallituksen luomualan kehittämisohjelma ja kehittämisen tavoitteet vuoteen 2020*. Kyseisessä kehittämisohjelmassa asetetaan tavoitteeksi Suomen luomupeltopinta-alan kasvattaminen viidennekseen (20 %) vuoteen 2020 mennessä. Kehittämisohjelmassa luomuviljelyn ja -tuotannon lisäämistä perustellaan ennen kaikkea sen myönteisillä ympäristövaikutuksilla, kuten vähäisem-

millä vesistö- ja ilmastokuormituksilla ja runsaammalla luonnon monimuotoisuudella. (Valtioneuvosto 2013, 7, 15.) Näin ollen luomualan kehittämisohjelman taustat näyttäytyvät ennen kaikkea ympäristöpoliittisina.

Suomen valtionjohto on kehittämisohjelman myötä sitoutunut edistämään luomuviljelyn ja -tuotannon kasvua ja täten luomutilojen ja -tuottajien lukumäärän lisäämistä. Toistaiseksi kenties näkyvin osoitus valtiotason tuesta luomutuotannon määrän lisäämiselle on 11.5.2015 käynnistynyt Maa- ja metsätalousministeriön koordinoima markkinointikampanja, jonka tarkoituksena on lisätä kuluttajien kiinnostusta luomutuotteisiin ja -tuotantoon. Kampanja on suunniteltu näkymään laajasti niin televisioissa, radioissa kuin marketeissakin, ja kampanjalla on myös omat verkkosivut; www.luomuu.fi, joiden tarkoituksena on esitellä luomutuotantoa ja jakaa tietoa luomuelintarvikkeista. 450 000 euroa maksavan kaksivuotisen kampanjan tavoitteena on yksinkertaisesti saada kuluttajat lisäämään luomuostojaan ja tätä kautta lisätä myös luomutuotantoa Suomessa. (Maa- ja metsätalousministeriö 2015.)

Luomutilojen määrän kasvu edellyttää valtion tavoitteiden ja tuen ohella myös viljelijöiden henkilökohtaisia ratkaisuja. Esimerkiksi yksittäisten parhaillaan tavanomaisesti viljelevien tilallisten on nähtävä tuotantomuoto houkuttelevana ja sen ympärillä toimivat instituutiot toimivina ja luotettavina siirtyäkseen uuteen, aiemmasta poikkeavaan toimintatapaan. Tämän tutkimuksen tavoitteena on kartoittaa millaista luottamuspääomaa luomuviljelijän toimintaympäristössä tällä hetkellä ilmenee ja miten se vaikuttaa luomutuotannon harjoittamiseen. Tarkemmin sanottuna huomio kiinnittyy nykyisiin luomuviljelijöihin ja -tuottajiin sekä heidän kokemuksiinsa siitä, miten vuorovaikutus luomualan muiden toimijoiden kanssa toimii ja millaisia edellytyksiä nuo vuorovaikutussuhteet tarjoavat toiminnan jatkamiselle. Kysymys on olennainen, kun kansallisena tavoitteena on luomutuotannon merkittävä lisäys, sillä sen avulla on mahdollista antaa osaltaan vastauksia myös siihen, miten alalle on mahdollista houkutella uusia viljelijöitä.

1.1 Vaihtoehtona luomutuotanto

Nykyinen globaali elintarvikejärjestelmä, jossa elintarvikkeita tuotetaan ja kulutetaan koko maailman kattavilla markkinoilla, on länsimaisessa kontekstissa muodostunut vallitsevaksi, ja sitä on

alettu nimittää tavanomaiseksi elintarvikejärjestelmäksi (Sireni 2007, 9).¹ Kansainvälisessä luomukeskustelussa luomua sen sijaan pidetään usein vaihtoehtoisena elintarvikejärjestelmänä (Mononen 2008, 15). Vaihtoehtoisista elintarvikejärjestelmistä ja -verkostoista sekä elintarvikejärjestelmän paikallistamisesta on alettu puhua samalla, kun globaali, tavanomaiseksi kutsuttu elintarvikejärjestelmä on saanut osakseen kritiikkiä esimerkiksi erilaisten ruokakriisien ja ruoan jäljitettävyysongelmien vuoksi (Mononen 2006, 40–42).

Vaihtoehtoisen elintarvikejärjestelmän määritelmä on lakea, ja sillä tarkoitetaan yleisesti ottaen vain jotakin muuta kuin globaalia tavanomaista elintarvikejärjestelmää (Tregear 2011). Vaihtoehtoisen elintarvikejärjestelmän luonteessa olennaista on jonkinlainen sosiaalinen suhde tuottajan ja kuluttajan välillä tai se, että välikäsiä on mahdollisimman vähän. Verkostoille yhteisiä piirteitä ovat myös esimerkiksi sitoutuminen ympäristöön sekä massatuotannosta poikkeavat tuotanto- ja jakelutavat. (Mononen 2006, 41–42.) Vaihtoehtoisiin elintarvikejärjestelmiin on liitetty myönteisiä mielikuvia muun muassa korkeammasta laadusta, tuotteiden jäljitettävyydestä, paikallisuudesta ja lyhyistä tarjontaketjuista, kun taas tavanomaisella on viitattu massatuotantoon ja standardituotteisiin (Sireni 2007, 9–10). Luomu on esimerkki vaihtoehtoisesta elintarvikejärjestelmästä, joka pyrkii erottautumaan tavanomaisesti tuotetuista ja jalostetuista ruokatuotteista esimerkiksi ympäristöystävällisyydellään, puhtaudellaan ja terveydellään. Muita esimerkkejä vaihtoehtoisista elintarvikejärjestelmistä ovat muun muassa Reilun kaupan tuotteet sekä lähiruoka.

Juuri vaihtoehtoisuus onkin se lähtökohta, josta luonnonmukainen viljely on alun perin saanut alkunsa. Heinonen (2002) pitää luonnonmukaisen viljelyn merkittävänä esiasteena karjatonta viljelymuotoa, joka syntyi Saksassa 1920-luvulla yleisten elämänuudistusliikkeiden vuoksi suosiotaan kasvattaneen kasvissyönnin myötä. Sen perusajatuksia olivat viljelykiertoon sisältyvien palkokasvien hyödyntäminen typensidonnassa sekä kasviperäisten ja asumajätteiden tehokas kierrätys. Osa viljelymuodon edustajista piti kaikenlaista eläinten hyödyntämistä sopimattomana, mistä liikkeen nimi juontaakin juurensa. (Heinonen 2002, 329.) Vaikka karjattoman viljelymuodon periaatteet eivät ole aivan yhteneväiset nykyisen luomuviljelyn kanssa, pitää Heinonen sitä luomuviljelyn esiasteena

¹ Elintarvikejärjestelmä on kaikkien elintarvikkeiden tuottamiseen ja kuluttamiseen liittyvien yhteiskunnallisten toimenpiteiden kokonaisuus. Elintarvikejärjestelmä kattaa siten alkutuotannon, jalostuksen, kaupan ja kuluttamisen sekä niihin liittyvät ja niitä säätelevät instituutiot ja se muodostuu tuotekohtaisista elintarvikeketjuista. Elintarvikejärjestelmä on niiden suhteiden ja toimintojen kokonaisuus, joka määrittää, kuinka paljon, millä menetelmällä ja kenelle ruokaa tuotetaan ja jaetaan. (Mononen 2006, 26–27.)

siksi, että karjaton viljely voidaan nähdä ensimmäisenä ilmenemismuotona ns. vaihtoehtoisille viljelymuodoille, joita luomuviljely nykyään edustaa (Heinonen 2006, 110).

Myös jo aiemmin mainittu biodynaaminen viljely syntyi 1920-luvulla tarpeesta ratkaista tavanomaiseksi muodostumassa olevan teollisen maatalouden aiheuttamia ongelmia vaihtoehtoisilla tavoilla. Viljelijät Puolan Breslaussa (nyk. Wrocław) olivat huomanneet tiloillaan huolestuttavia rappeutumisilmiöitä, joiden epäiltiin johtuvan lisääntyneen kemiallisten apulannoitteiden käytöstä. Näiden vahingollisten seurausten pysäyttämiseksi Rudolf Steiner kehitti antroposofiaan perustuvia viljelymenetelmiä. (Hovi 1985, 12–14, 19–20.) Ajatukset näistä uusista, vaihtoehtoisista viljelytavoista levisivät myös muualle ja synnyttivät uusia viljelysuuntauksia esimerkiksi Englannissa, Yhdysvalloissa ja Ranskassa (Heinonen 2002, 330). Edelleen esimerkiksi Michelsen (2001, 62) katsoo, että luomuliikkeen kritiikin kohteena jo alun perin olivat 1960- ja 1970-luvuilla yleistyneet maatalouden teolliset tuotantopanokset, joista haluttiin erottautua.

Vaihtoehtoisuuden lähtökohta on siis ollut läsnä luonnonmukaisessa viljelyssä ja tuotannossa jo lähes sadan vuoden ajan. Luonnonmukaiseen viljelymuotoon siirtymisen pääkannustimet ovat kuitenkin eri aikoina olleet erilaiset. Luomuviljelijöitä onkin pitkään aseteltu tietynlaiselle jakolinjalle, jossa ennen vuotta 1990 luonnonmukaiseen viljelyyn siirtyneitä luonnehditaan usein alan pioneereiksi, jotka ovat omaksuneet viljelytavan ennen kaikkea ideologisten lähtökohtien vuoksi ilman taloudellisia kannustinjärjestelmiä. Uudempia, vuoden 1990 jälkeen luomutuotantoon siirtyneitä määritellään sen sijaan markkinaorientoituneimmiksi ja vähemmän ideologisiksi luomuviljelijöiksi, joiden kohdalla taloudellinen tuki on ollut merkittävässä roolissa luomutuotantoon siirryttäessä. (Ks. esim. Mononen 2008.) Esimerkiksi Lyons & Lawrence (2001) määrittelevät pioneereja ”oikeaoppisiksi” luomuviljelijöiksi, joille ympäristö- ja terveysnäkökulmat ovat olleet hyvin tärkeitä, kun taas uudempia luomuun siirtyjiä houkuttelevat heidän mukaansa ennen kaikkea laajentuneen luomusektorin kasvanut kysyntä ja mahdollisuudet parempiin tuottajahintoihin tavanomaiseen tuotantoon verrattuna.

Luomuviljelyn ja -tuotannon ympärillä lisääntyneen taloudellisen toiminnan, luomutuotteiden kasvaneen kulutuksen ja luomutuotannon yhtenäistyneen sääntelyn myötä on kuitenkin alettu keskustella luomun institutionalisoitumisesta ja jopa tavanomaistumisesta (Lyons & Lawrence 2001, Mononen 2008). Tavanomaistumisella tarkoitetaan esimerkiksi luomutuotannon tehostumista, tilakojen kasvua ja tuotteiden kuljetusmatkojen pitenemistä siten, että luomutuotanto alkaa muistut-

taa tavanomaista tuotantoa tai elintarvikejärjestelmää (Mononen 2008, 146–150). Tavanomaistumiskehityksestä huolimatta luomuviljely ja -tuotanto näyttäytyvät edelleen tavanomaisesta tuotannosta poikkeavana maatalon harjoittamisena selkeimmin kenties luomumerkin ja sen takana olevien luomutuotantoehtojen kautta. Ne viestivät edelleen kuluttajille tuotteesta, joka on päätynyt kaupan hyllylle tavanomaisiin tuotteisiin verrattuna eri tavalla. Myös luomualan kehittämisohjelman tavoitteena on tarjota kuluttajille vaihtoehto tavanomaisesti tuotetun ruoan rinnalle (Valtioneuvosto 2013, 9).

1.2 Luomuviljelijän toimintaympäristö

Luomutuotannon ja luomutuotteiden kriteerit ja tuotantoehdot määräytyivät niin Suomessa kuin muuallakin maailmassa aina 1990-luvulle saakka viljelijöiden keskinäisten sopimusten ja esimerkiksi luomuyhdistysten omaehtoisen laaduntarkkailun ja sertifiointin kautta (Jokinen 1995, 97, Vogl ym. 2008, 9.) Nykyisin sen sijaan tuotantoa ohjataan koko EU:n alueella yhteneväisesti, eli myös Suomessa noudatettavat luomutuotannon tuotantoehdot pohjautuvat EU-lainsäädäntöön. Luomutuotantoa ohjaavat vähimmäisvaatimukset on lausuttu Euroopan yhteisöjen neuvoston asetuksessa (EY) N:o 834/2007, ja niitä on noudatettava sellaisenaan kaikissa jäsenvaltioissa. Suomessa kansallinen luomulainsäädäntö perustuukin lakiin Euroopan yhteisön yhteisen maatalouspolitiikan täytäntöönpanosta (1100/1994, muutos 273/2003) sekä Maa- ja metsätalousministeriön asetukseen luonnonmukaisesta tuotannosta, luonnonmukaisten tuotteiden merkinnöistä ja valvonnasta (846/2008, muutettu asetuksilla 1025/2009 ja 108/2012). (Maa- ja metsätalousministeriö 2014a.)

Jotta luonnonmukaisen tuotannon vaatimuksia olisi mahdollista mukauttaa paikallisten ilmasto-olojen, maantieteellisen sijainnin sekä erityisten kotieläintuotannon käytäntöjen ja kehitysasteiden edellyttämällä tavalla, on Euroopan neuvoston asetuksessa (834/2007) määritelty kohdat, joissa luomutuotantoehtojen vähimmäisvaatimusten soveltamisesta voidaan jäsenmaissa poiketa. Tällaisia ovat esimerkiksi tilanteet, joissa poikkeuksen myötä luonnonmukainen tuotanto voidaan käynnistää tai sitä voidaan jatkaa tiloilla, joihin kohdistuu ilmastollisia, maantieteellisiä tai rakenteellisia rajoitteita, rehun tai siementen saatavuus voidaan varmistaa silloin, kun niitä ei ole saatavilla luonnonmukaisina tai kun kotieläinten hoitoon liittyy erityisongelmia.

Toisin sanoen poikkeusten myötä voidaan esimerkiksi peltoon kylvää tavanomaisia siemeniä, jos luomulajikkeita ei ole saatavilla tai esimerkiksi luomunautojen jalostuksessa voidaan käyttää tavanomaisesti kasvatettua siitossönniä, jos sopivaa luomuna kasvatettua ei ole. Se, miten luomuviljelijä käytännössä maataan viljelee ja tuotantoeläimiään kasvattaa, määräytyy joka tapauksessa pitkälti

Euroopan unionin lainsäädäntöelimissä. Kun säännöt mahdollistavat joissakin tilanteissa poikkeuksia ja jotkin säädökset edellyttävät kansallista tulkintaa, tuotantoehdot muovautuvat kussakin jäsenmaassa hieman erilaisiksi.

Maaliskuussa 2014 Euroopan komissio jätti parlamentille ja neuvostolle lainsäädäntöehdotuksen, jonka tavoitteena on yhtenäistää luomutuotantoehtoja ja luopua jäsenmaiden mahdollisuudesta myöntää poikkeuksia luomusäädöksiin. Tärkeimpänä syynä tähän komissio ilmoitti tarpeen vankistaa kuluttajien luonnonmukaista ruokaa kohtaan tuntemaa luottamusta, jonka se arvioi olevan heikkenemässä. Komission mukaan tällä hetkellä mahdolliset poikkeukset heikentävät kuluttajien luottamusta luonnonmukaisesti tuotettuun ruokaan, koska tuotanto on erilaista eri alueilla. Lisäksi komissio arvioi, että luomutuottajat kärsivät parhaillaan liian lukuisista ja monimutkaisista säännöistä, ja muutosehdotuksen yhtenä tavoitteena onkin karsia byrokratiaa. (Maaseudun tulevaisuus 2014, Ulkoasiainministeriö 2014.) Mikäli komission esityksen mukaiset luomusäännökset tulisivat voimaan ja poikkeuksista luovuttaisiin, tällä hetkellä luomusopimuksen piirissä olevien luomutilojen toiminnan reunaehdot muuttuisivat monilta osin. Esimerkiksi mahdollisuus käyttää tavanomaisia siemeniä kasvinviljelyssä tai tavanomaisia eläimiä eläinten jalostuksessa poistuisi. Suurimpana muutoksena olisi vaatimus koko tilan kuulumisesta luomuun. Tällä hetkellä Suomessa on paljon luomutiloja, joissa pelloja viljellään luonnonmukaisesti, mutta eläimiä kasvatetaan tavanomaisesti, koska niiden siirtäminen luomuun olisi taloudellisista tai käytännöllisistä syistä johtuen liian haastavaa.

Esitetyt sääntömuutokset ovat herättäneet jäsenvaltioissa ja luomujärjestöissä runsaasti vastustusta, sillä niiden on epäilty jopa lisäävän hallinnollista taakkaa ja aiheuttavan epätarkoituksenmukaisia vaikeuksia luomutuottajille. Tämä voisi monien tilojen ja tuottajien tapauksessa johtaa jopa luomutuotannon lopettamiseen. (Ulkoasiainministeriö 2014.) Esimerkiksi Pro Luomu ry. on lakiehdotusta koskevassa lausunnossaan todennut, että uudet säädökset esitetyssä muodossaan johtaisivat esimerkiksi luomukasvintuotannon tuottavuuden heikentymiseen, luomueläinten perinnöllisen monimuotoisuuden rajuun supistumiseen sekä todennäköisesti luomupinta-alan ja -tuotannon vähenemiseen (Pro Luomu ry 2014a, 2).

Osa lakiehdotuksen tavoitteista on kerännyt myös kannatusta, ja esimerkiksi komission tavoite muuttaa luomuvalvontaa riskiperusteisemmaksi jokavuotisen automaattisen tarkastusmenettelyn sijaan herättää toiveikkuutta hallinnon ja byrokratian vähenemisestä ja valvonnan tehostumisesta (Pro Luomu ry 2014a, 3). Koska komission ehdotus sisältää jäsenmaiden ja luomujärjestöjen kanalta sekä kannatettavia että epätoivottuja kohtia, on lakiehdotukseen ehditty tehdä jo useita

kompromissiehdotuksia. Ehdotusten mukaan vaatimuksesta koko tilan siirtämiseksi luomuun luovutettiin ja myös tavanomaisten siementen ja eläinten käyttö kasvinviljelyssä ja eläinten jalostuksessa olisi edelleen sallittua. (Pro Luomu ry 2014b.) Komission muutosehdotuksen käsittely on kuitenkin vasta hyvin varhaisessa vaiheessa, ja mahdollisten muutosten voimaantuloa edeltävät vielä lukuisat keskustelut ja käsittelyt. Aikaisintaan uudet tuotantoehdot tulisivat voimaan vuonna 2017.

Suomen hallituksen tavoitteet luomuviljelyn lisäämisestä ovat kunnianhimoisia. Luomupeltopinta-alan osuuden kasvattaminen yhdeksästä prosentista kahteenkymmeneen prosenttiin viidessä vuodessa ei vaikuta läpihuutojutulta. Hiljattain uutisoidun mukaan maanviljelijät kokevat parhaillaan toimintaympäristönsä epävarmaksi ja ahdistavaksi poukkoilevan politiikan ja lukuisten epävarmuustekijöiden johdosta (Yle uutiset 2014). Maatalouden toimintaympäristö koetaan siis tällä hetkellä epäselväksi ja turvattomaksi. Kun samaan aikaan Euroopan unionissa valmistellaan luomutuotanto-ehdojen merkittävää uudistusta, asettuu tavoite entistä mielenkiintoisempaan valoon. Miten kannustaa viljelijöitä vaihtamaan tuotantosuuntaan, jonka tulevat reunaehdot vaikuttavat epävarmoilta? Miksi viljelijä siirtyisi jo ennestään byrokraattiseksi ja säädellyksi koetusta tavanomaisesta viljelystä edelleen säännellympään ja valvotumpaan luomutuotantoon?

1.3 Tutkimusasetelma ja -kysymykset

Siirtyäkseen tavanomaisesta viljelystä luomutuotantoon viljelijän on kyettävä luottamaan siihen, että ratkaisu on kannattava. Lähtökohtana kun suurimmalla osalla tiloista edelleen on, että maataloutta ei voi harjoittaa hivin vuoksi tai tappiollisesti. Luottamus on keskeisessä roolissa myös päätöksenteon jälkeen, luomuviljelijän arjessa. Viljelijän on luotettava itseensä ja omiin taitoihinsa uudenlaisen viljelymuodon omaksumisessa ja hallinnassa. Jos eteen tulee ongelmatilanteita, joita ei omin neuvoin kykene ratkaisemaan tai tuotantoehdot tuntuvat epäselviltä, on luotettava luomuneuvontaa tarjoaviin asiantuntijoihin tai viljelijäkollegojen vinkkeihin.

Viranomaiset, kuten ELY-keskusten eli Elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskusten ja Elintarviketurvallisuusvirasto Eviran viranhaltijat, vastaavat ajantasaisten ja voimassaolevien luomusäädösten tiedottamisesta, sääntöjen noudattamisen valvonnasta sekä viljelijöiden luomutukien maksamisesta. Riippuvuus näistä organisaatioista ja niiden viranhaltijoista on välttämätöntä, sillä vaihtoehtoisia toimintamalleja ei ole. Pitkällä aikavälillä viljelijän on lisäksi pystyttävä luottamaan luomusäännösten pysyvyyteen, jotta investoinnit ja muutokset maatalan rakenteissa kävisivät järkeen. Luomuviljelijä on osa systeemiä, jossa hänen on kyettävä luottamaan moniin eri tahoihin harjoittaakseen elinkeinoaan onnistuneesti.

Toisaalta luomuviljelijä on itse eri tahojen luottamuksen tai epäluottamuksen kohteena. Voidakseen myydä eteenpäin luomumerkittyjä tuotteita, viljelijän on noudatettava luomutuotantoehtoja, jotka on laadittu, jotta kuluttajat voisivat luottaa luomutuotteiden oikeasti olevan luonnonmukaisesti tuotettuja. Tuotantoehtojen noudattamista ei kuitenkaan pidetä itsestäänselvyytenä. Jotta tuotantoehtojen mukaisesta maatalouden harjoittamisesta voitaisiin varmistua, on viljelijän kuuluttava luomuvalvonnan piiriin ja otettava luomutarkastajat vastaan koko tilan ja esimerkiksi kaikkien asiakirjojen tarkistamista varten vähintään kerran vuodessa. Näin pyritään eliminoimaan väärinkäytösten mahdollisuus. Lähtökohtana on, että ilman jatkuvaa valvontaa luomutuotantoon ei voi välttämättä luottaa. Luomuviljely ja luomumerkittyjen tuotteiden tuottaminen vaikuttaakin olevan mahdotonta ilman eri osapuolten välistä luottamusta.

Viime aikoina luottamus on liitetty yhteiskunnallisessa keskustelussa vahvasti sosiaalisen pääoman käsitteeseen. Luottamus on nähty ennen kaikkea sosiaalista pääomaa eri yhteisöissä rakentavana ja luovana tekijänä. (Ks. esim. Ilmonen 2000, Ilmonen & Jokinen 2002.) Ilmonen (2000) esittelee muun muassa Putnamiin (1993) viitaten sosiaalisen pääoman käsitettä avaavia seikkoja. Olennaisena osana sosiaaliseen pääomaan kuuluvat sosiaaliset verkostot ja tavat, joilla ne organisoituvat. Jotta verkostot ja yhteisöt pysyisivät koossa, niiden jäsenten on tunnettava toisiaan kohtaan luottamusta. Luottamukseen puolestaan liittyy normatiivisia sääntöjä ja vastavuoroisuuden odotuksia, jotka määrittävät verkoston jäsenten keskinäistä kanssakäymistä. Näin sosiaalisten verkostojen ja niihin liittyvien luottamussuhteiden katsotaan muodostavan pääomaa, jota kukin verkoston jäsen voi tarvittaessa hyödyntää. (Ilmonen 2000, 10.)

Sosiaalinen pääoma on rinnastettu inhimillisen ja kulttuurisen pääoman tapaan taloudellisen pääoman veroiseksi tekijäksi yhteiskuntaa rakentavana voimana. Kun yhteisössä on sosiaalista pääomaa, sen jäsenten välinen luottamus helpottaa vuorovaikutusta, kommunikaatio on avoimempaa, osaaminen edistyneempää ja uusien teknologioiden käyttöönotto nopeampaa. (Ruuskanen 2001, 1, 15.) Näillä tekijöillä on luonnollisesti vaikutusta yhteisön ulospäin suuntautuneisuuteen ja menestykseen. Sosiaalisen pääoman käsitteen myötä luottamusta ja sen merkitystä onkin tutkittu erityisesti organisaatioissa ja työyhteisöissä.

Harisalo & Miettinen (2010) kuvaavat luottamusta omana pääoman muotonaan, luottamuspääomana. Se on heidän mukaansa verrattavissa maahan, rahaan ja teknologiaan. Viljely vaatii maata ja tuotannollinen toiminta puolestaan rahaa ja teknologiaa. Näitä ei kuitenkaan voi harjoittaa ilman

inhimillistä vuorovaikutusta, joka edellyttää pääomakseen luottamusta. Luottamuspääoma luo toiminnalle edellytykset ja ylipäättään mahdollistaa sen. Luottamuspääoma motivoi ihmisiä tekemään työnsä niin hyvin kuin mahdollista ja myös kehittämään sitä, eli luomaan uutta. Luottamuksen ilmapiiirissä ihmiset jakavat herkemmin toisilleen ideoitaan ja kokemuksiaan ja toisaalta varoittavat muita mahdollisista riskeistä ja uhkista. He ovat toisiaan kohtaan avoimempia ja lojaalimpia. Tämä motivoi yksilöitä oppimaan ja kokeilemaan. Luottamus myös legitimoii organisaatiossa ne säännöt, joiden mukaan erilaiset asiat ratkaistaan. Luottamuspääoma luo tunnetta siitä, että asiat hoidetaan oikeudenmukaisesti, eikä syrjintää tai väärinkäytöksiä tarvitse pelätä. Tällöin myös ikävät päätökset hyväksytään helpommin. Harisalo & Miettinen toteavat, että luottamuspääoma voi selittää toiminnan tuloksista jopa suuremman osan kuin aineelliset resurssit. (Harisalo & Miettinen 2010, 40–41.)

Luomuviljelijät, luomualan neuvontapalveluja tarjoavat asiantuntijat sekä valvontaviranomaiset muodostavat luomualalle verkoston, jonka jäsenet toimivat vuorovaikutuksessa keskenään pyrkien varmistamaan luomutuotteiden tuotannon onnistuneesti ja luotettavasti, luottamuksenarvoisesti. Tässä tutkimuksessa oletuksena on, että myös tämä verkosto on luonteeltaan sellainen, jossa luottamuksella ja luottamuspääomalla on keskeinen rooli. Viljelijän tehtävänä on ruoan tuottaminen luonnonmukaisesti luomutuotantoehtoja noudattaen, ja eri tahot lähtökohtaisesti joko luottavat tai eivät luota siihen, että viljelijä todella toimii näin.

Luomuneuvojen rooliin kuuluu viljelijöiden opastus tarvittaessa siten, että viljely ja/tai kotieläintuotanto tapahtuu ammattitaitoisesti sekä voimassa olevien lakien ja tuotantoehtojen mukaisesti. Neuvontatilanteissa viljelijä asettaa itsensä enemmän tai vähemmän riippuvaiseksi asiantuntijan antamien neuvojen paikkansa pitävyydestä ja luotettavuudesta. Viranomaisten tehtävänä on viime kädessä valvoa, että tuotantoehdot toteutuvat eikä väärinkäytöksiä esiinny. Eri osapuoliin kohdistuu eri tilanteissa luottamusta tai epäluottamusta, mistä seurauksena on joko luottamuksen synnyttämiä positiivisia vaikutuksia tai epäluottamuksesta aiheutuvia kielteisiä lieveilmiöitä. Nämä yhdessä luovat viljelijöiden ympärille ja eri tahojen välille tietynlaista luottamuspääomaa. Tämä puolestaan todennäköisesti joko helpottaa tai hankaloittaa verkoston toimintaa ja vuorovaikutusta sekä sen osapuolten jokapäiväistä työtä.

Luottamus nousi esiin myös Varsinais-Suomen luomuviljelijöille vuonna 2013 toteutetussa luomukyselyssä, jossa tuottajat saivat arvioida paikallisen ELY-keskuksen luomutarkastus- ja neuvontatoimintaa sekä kertoa yleensä ajatuksia liittyen luomuviljelyyn ja sen kehittämiseen (Kuokkanen 2013,

15). Kyselyyn vastasi 126 varsinaissuomalaista luomutuottajaa, mikä on 37 % kaikista alueen luomutuottajista. Luottamusta käsiteltiin usein viljelijöiden vapaissa puheenvuoroissa, ja kyselyn tulosten mukaan paikalliset luomutuottajat tunnistivat useita luottamusilmapiiriin positiivisesti vaikuttavia tekijöitä. Näitä olivat muun muassa luomuviranomaisen yleinen neuvonnallisuus ja yhteistyöhalukkuus, viranomaisen kyky tuntee ja ymmärtää asiat myös viljelijän näkökulmasta ja henkilökohtaiset kontaktit viranomaisen ja viljelijän välillä. Samaan aikaan luomuviljelijä itse toivoo, että hänen työnsä ja tuotteiden luonnonmukaisuuteen luotetaan. Kyselyn perusteella luomuverkostossa todetaan yhteistyön myötä syntyvän myönteistä sosiaalista pääomaa. (mt, 15.) Tätä voidaan epäilemättä kutsua myös luottamuspääomaksi.

Luomuviljelijöitä koskettavat usein samat poliittiset ja hallinnolliset muutokset ja päätökset kuin tavanomaisiakin viljelijöitä. Tämän lisäksi luomuviljelijöillä on velvollisuus noudattaa tavanomaisia viljelijöitä tarkempia tuotantoehtoja, ja heihin kohdistuu muita suurempi valvonnallinen paine. Tässä tutkimuksessa mielenkiinnon kohteena onkin se, millaiset edellytykset luomuviljelijällä on luottaa häntä ympäröiviin asiantuntijoihin, instituutioihin ja viranomaisiin sekä miten tuo luottamus vaikuttaa viljelijän omaan ammatinharjoittamiseen. Olennaista on myös se, millaisen luottamuksen tai epäluottamuksen kohteena viljelijä toisaalta itse kokee olevansa ja millaisia vaikutuksia tuolla kokemuksella on. Tutkimusongelmana on: Miten luottamuspääoma ilmenee luomutoimijoiden verkostossa (ks. kuvio 1), ja miten se vaikuttaa luomuviljelijän edellytyksiin harjoittaa luonnonmukaista viljelyä?

Pyrin vastaamaan tutkimusongelmaan seuraavien tutkimuskysymysten avulla:

- Miten luotettavaksi luomuviljelijä kokee ympärillään olevat muut luomuverkoston toimijat?
- Mihin tai keihin luomuviljelijän luottamus kohdistuu?
- Millaisena luomuviljelijä kokee häneen itseensä kohdistuvan luottamuksen?

Aion vastata tutkimuskysymyksiin suomalaisilta luomuviljelijöiltä kesällä 2014 kerätyn teemahaastatteluaineiston avulla. Kuvailen aineistoa luvussa 3.

Luottamuspääoman käsite on hyödyllinen tässä tutkimuksessa siksi, että sen avulla on mahdollista käsitellä luottamuksesta, epäluottamuksesta, näiden molempien ilmenemismuodoista sekä niiden seurauksista muodostuvaa kokonaisuutta. Luottamuspääoman käsite pitää sisällään ne mahdollisuudet ja uhat, joita luottamus tai epäluottamus luomuviljelijän ympärillä synnyttävät. Harisalo & Miettinen (2010, 42) toteavat, että luottamuspääomaa on mahdollista tutkia joko selitettävänä tai

selittävänä tekijänä. Kun luottamuspääoma on selitettävä tekijä, tutkimuksen kohteena on se, mitkä tekijät heikentävät tai vahvistavat yhteisön luottamuspääomaa. Kun luottamuspääoma on puolestaan selittävä tekijä, tutkitaan sitä, miten se vaikuttaa esimerkiksi yksilöiden motivaatioon tai organisaatioiden menestykseen. Tässä tutkimuksessa pyrin tutkimusongelmaan vastaamisen avulla selvittämään luottamuspääoman roolia luomuviljelijöiden arjessa sekä selitettävänä että selittävänä tekijänä. Tarkoitukseni on siis yhtäältä tutkia sitä, mitkä tekijät vaikuttavat luomuviljelijän kokemaan luottamuspääomaan, eli millaiset asiat vahvistavat tai haurastuttavat luomuviljelijöiden ympärillä olevaa luottamusilmapiiriä. Toisaalta huomion kohteena on se, millaisia vaikutuksia luomuviljelijän kokemalla luottamusilmapiirillä on hänen omaan toimintaansa.

2 Mitä on luottamus?

Luottamuksen käsite on joustava ja monimerkityksinen, ja sitä on esimerkiksi sosiologisessa tutkimuksessa määritelty lukuisin eri tavoin. Sen luonne riippuu esimerkiksi siitä, kuka luottaa ja mihin. Luottamusta ja epäluottamusta ilmenee sekä yksilöiden keskinäisissä sosiaalisissa suhteissa, että myös erilaisia organisaatioita ja instituutioita, kuten oikeuslaitosta tai lääkäriä, kohtaan. Luottamus ja epäluottamus voivat ilmetä mitä erilaisimpina muotoina ja sävyinä, sillä myös ihmisten väliset suhteet ovat äärettömän monimuotoisia (Kotkavirta 2000, 55).

Esimerkiksi Cook, Hardin & Levi (2005, 2) katsovat, että luottamuksesta on kyse silloin, kun vuorovaikutussuhteen osapuoli uskoo suhteen toisen osapuolen käyttäytyvän hänen etujensa mukaisesti tai ottavan hänen etunsa huomioon. Kotkavirta (2000) pitää yhtenä onnistuneena luottamuksen määritelmänä sitä, että luottamus tarkoittaa optimistista asennetta sitä kohtaan, että ”toinen” on hyväntahtoinen ja kykenee vaikuttamaan vuorovaikutukseen myönteisellä tavalla (Kotkavirta 2000, 57). Näin luottamuksen perustarkoitus on kyky nähdä vuorovaikutussuhteen potentiaaliset omaan itseen kohdistuvat vaikutukset lähtökohtaisesti positiivisina.

Yksilön peruskokemus luottamuksesta syntyy jo hyvin varhaisessa vaiheessa lapsen ja vanhemman keskinäisessä suhteessa. Nämä varhaiset kokemukset vaikuttavat siihen, suhtaudummeko lähtökohtaisesti muihin ihmisiin luottavaisesti vai epäluuloisesti. (Mäkipeska & Niemelä 2005, 48.) Luottamusta pidetään yhteiskunnan toiminnan kannalta välttämättömänä, sillä ilman sitä yksilöiden ja yhteisöjen elämä ja toiminta olisi lähes mahdotonta. Ilman luottamusta emme kykene lähestymään toisiamme ja toimimaan yhdessä, vaan ajautumme sulkeutuneeseen tilaan, josta käsin emme pysty toimimaan yhteiskunnan aktiivisena jäsenenä (Luhmann 1979, 4, Kotkavirta 2000, 55). Luottamusta syntyy ainoastaan ihmisten välisen kanssakäymisen, yhteistyön ja vuorovaikutuksen yhteisvaikutuksena, ja siksi kukaan ei voi ostaa tai lainata luottamusta itselleen (Harisalo & Miettinen 2010, 29, ks. myös Ilmonen 2000, 22). Lisäksi luottamus on dynaaminen ilmiö, jota ei voi ottaa annettuna tai staattisena. Monet tekijät saattavat ennakoimattomasti ja nopeasti vaikuttaa ihmisten keskinäiseen luottamukseen, sillä ihmiset ja heidän käsityksensä ja odotuksensa muuttuvat ajan ja uusien kokemusten myötä. Myös olosuhteet, joissa he toimivat, muuttuvat. (Harisalo & Miettinen 2010, 31.)

Luottamuksen kääntöpuoli on epäluottamus. Myös se on yhteiskuntamme toiminnan kannalta välttämätöntä. Muuten ajautumme luottamaan sokeasti sellaisiin tahoihin, jotka käyttävät haavoittuvuuttamme hyväkseen. Eräs ajankohtainen esimerkki tästä ovat verkkopankkitunnusten kalastelu-

viestit, joista varoitellaan esimerkiksi iltapäivälehdissä säännöllisesti ja joihin yhä edelleen osa ihmisistä lankeaa. Harisalo & Miettinen (2010) huomauttavatkin, että ilman epäluottamusta ei ole luottamusta ja päinvastoin, sillä epäluottamus luo ihmisille tarpeen luottamukseen. He kuvaavat luottamuksen ja epäluottamuksen suhdetta janana, jonka ääripäitä ne ovat. Kun janalla liikutaan kohti luottamusta, epäluottamuksen todennäköisyys pienenee, mutta harvoin poistuu kokonaan. Epäluottamusta kohti liikuttaessa luottamuksen merkitys puolestaan alkaa vähentyä. Epäluottamusta ja luottamusta esiintyy yleensä samanaikaisesti ihmisten välisissä ja organisaatioiden sisäisissä suhteissa eri vahvuisina. (Harisalo & Miettinen 2010, 46.) Aina suhteissamme ei kuitenkaan korostu selkeästi sen enempää luottamus kuin epäluottamukseen (Kotkavirta 2000, 55).

Luottamusta käsittelevässä tutkimuksessa olennainen keskustelun aihe on pitkään ollut se, voivatko instituutiot, organisaatiot ja abstraktit systeemit olla luottamuksen kohteita, tai voivatko ne jopa keskenään muodostaa luottamussuhteita? Näkemys siitä, että myös instituutiot voivat olla luottamuksen kohteena, on jo vuosikymmenien ajan ollut yleisesti hyväksytty (Luhmann 1979, Lewis & Weigert 1985, Bachmann & Zaheer 2006). Tarkemman pohdinnan kohteena onkin se, mihin luottamus oikeastaan kohdistuu, jos se kohdistuu kokonaiseen organisaatioon? Voiko instituutio olla luottamuksen kohteena riippumatta siitä luottamuksesta, joka kohdistuu niihin yksilöihin, joista tuo instituutio muodostuu? Entä voiko kokonainen instituutio luottaa toiseen instituutioon tai yksilöön? (McEvily ym. 2006, 52.)

Näiden ilmiöiden yhteydessä puhutaan ”instituutioperustaisesta” luottamuksesta tai ”systeemi-sestä” luottamuksesta (Ks. esim. Luhmann 1979, 48). Seligman jakaa luottamuksen käsitteen kahteen osaan riippuen siitä, kohdistuuko luottamus henkilöön vai instituutioon. Sana *luottamus* (trust) sopii hänen mukaansa käytettäväksi vain henkilöiden väliseen luottamussuhteeseen, kun taas instituutioita ja abstrakteja systeemejä kohtaan tunnetun luottamuksen hän nimeää *luottavaisuudeksi* (confidence). Hänen mukaansa luottamus tulee kysymykseen vain silloin, kun toisen henkilön toiminta tai motiivit eivät ole itsestään selviä, kun emme tiedä mitä häneltä voi odottaa tai emme voi ennustaa hänen toimiaan. Tämä pätee erityisesti silloin, kun hän on meille täysin tuntematon. Emme siis pysty olemaan luottavaisia kyseisen henkilön suhteen, vaan meidän on vain luotettava siihen, että hän toimii kannaltamme edullisella tavalla. Luottavaisuus puolestaan kuvastaa oletustamme siitä, että esimerkiksi tietty instituutio toimii ennakoitavasti, tavalla jolla oletammekin sen toimivan. Tällöin meillä on tietty käsitys luottamuksen kohteesta jo etukäteen ja tiedämme, mitä voimme odottaa esimerkiksi vuorovaikutustilanteelta. (Seligman 2000, 48.)

Toisen näkökulman mukaan instituutioperustainen luottamus viime kädessä nojaa lopulta ihmisten väliseen luottamukseen. Esimerkiksi Cook ym. (2005, 4–5) katsovat, ettei luottamusta ole mahdollista muodostaa kokonaisia instituutioita ja systeemejä kohtaan lainkaan, vaan niihin kohdistuva luottamus perustuu tiedon ja kokemusten keräämiseen instituutiota edustavista ihmisistä. Luottamus instituutioihin tai organisaatioihin ei siis heidän mukaansa ole mahdollista ilman sosiaalista vuorovaikutusta ja tiedon keräämistä niistä henkilöistä, joiden toimintaan luottamus instituutiota kohtaan todellisuudessa kohdistuu. Näin myös instituutioperustainen luottamus pelkistyy lopulta ihmisten väliseen vuorovaikutukseen ja luottamukseen.

Tässä tutkimuksessa instituutioihin ja kokonaisiin organisaatioihin kohdistuva luottamus nousee keskiöön. Luomuviljelijöiden toiminnassa esimerkiksi luomuneuvonta- ja luomuvalvontaorganisaatiot ovat olennaisessa roolissa, ja muun muassa viljelijöiden näihin instituutioihin kohdistama luottamus onkin huomion kohteena. Mielenkiintoiseksi nousee kysymys siitä, missä määrin luottamus näitä tahoja kohtaan ilmenee yleisenä ”luottavaisuutena” tai ”epäluottavaisuutena” instituutioita kohtaan, ja millä tavoin puolestaan näitä organisaatioita edustavat luomuneuvojat ja yksittäiset tarkastajat sekä heihin liittyvät kokemukset vaikuttavat luomuviljelijän ja näiden kokonaisten systeemien väliseen vuorovaikutukseen ja luottamukseen.

2.1 Luottamuksen tehtävät

Luottamus on mekanismi, joka sitoo yksilöitä toisiinsa ja mahdollistaa yhteiskunnallisten toimintojen sujuvuuden ja ennakoitavuuden. Luotamme ihmisiin ja eri instituutioihin, jotta voisimme kokea lähtökohtaisesti epävarman tulevaisuuden edes hieman ennustettavampana ja kontrolloitavampana. Tällöin meidän ei tarvitse yrittää varautua kaikkiin mahdollisiin tulevaisuuden skenaarioihin. (Luhmann 1979, Ilmonen & Jokinen 2002.) Samaa mieltä ovat Harisalo ja Miettinen (2010, 24), joiden mukaan tuntiessaan vahvaa luottamusta, ihmiset uskaltavat investoida tulevaisuuteensa pitkällä aikavälillä. Luottamuksella on monia funktioita eli vaikutuksia, joilla on tärkeä rooli yksilöiden, organisaatioiden ja instituutioiden toiminnassa.

Ensinnäkin luottamus vapauttaa yksilön jatkuvasta ”toisen” tarkkailun ja valvonnan tarpeesta, joka kuluttaa resursseja ja energiaa. Kun luotamme ”toiseen”, meidän ei tarvitse vahtia häntä tai sitä koko ajan, vaan voimme keskittyä muuhun toimintaan. Toisaalta yhtä tärkeää yksilölle on tulla itse luotetuksi. Sen myötä yksilö vapautuu jatkuvasta tarpeesta osoittaa ”toiselle” olevansa luottamuksen arvoinen. Tämä puolestaan vapauttaa energiaa ja resursseja sellaiseen toimintaan, joka ilman

luottamusta ei olisi mahdollista. Luottamus yhteisössä parantaa myös tiedonkulkua ja kommunikaatiota yksilöiden kesken ja koko yhteisössä. Kun osapuolet luottavat toisiinsa, vaaditaan vähemmän ponnisteluja salassa pidettävän ja kaikille avoimen tiedon erillään pitämiseksi. (Ilmonen & Jokinen 2002, 95–98.)

Kun luottamus järkkyy, luonnollisesti myös siitä seuraavat myönteiset vaikutukset vähenevät. Sen sijaan epävarmuus, hallitsemattomuus sekä asioiden ja käyttäytymisen ennakoimattomuus alkavat lisääntyä. Sosiaaliset epäkohdat ja välinpitämättömyys kasvavat. Esimerkiksi poliittisten päättäjien ja viranomaisten toimintaa aletaan epäillä, ja myös epäluottamuksesta aiheutuvat kustannukset nousevat. (Harisalo & Miettinen 2010, 24–25.) Tietoa aletaan pantata, vastuuta pakoillaan ja toisten tekemiset ja näkemykset tulkitaan helposti negatiivisiksi. Epäluottamuksen ilmapiirissä kaikki osapuolet kärsivät ja voimavarat käytetään työn tekemisen sijasta johonkin muuhun. (Mäkipeska & Niemelä, 47–48). Tunne epäluottamuksesta ajaa toimimaan rutiininomaisesti ja turvallisesti, jottei tulisi syytetyksi virheistä, eikä esimerkiksi luovuudelle jää tällöin tilaa (Ilmonen & Jokinen 2002, 96). Esimerkiksi Kotkavirta huomauttaakin, että jos kysymyksessä on instituutio, sen sujuvan toiminnan edellytyksenä on instituution piirissä toimivien kyky luottaa siihen, että instituution käytännöt ovat kohtuullisen vakaita, ja ne toteutuvat ennakoidulla ja reilulla tavalla (Kotkavirta 2000, 64).

Luottamuksen ja epäluottamuksen funktiot ja niiden arkisissa käytännöissä ilmenevät vaikutukset ovat tässä tutkimuksessa huomion kohteena. Nykyisten luomuviljelijöiden kokemus luomutoimijoista koostuvan verkoston muodostamasta luottamuspääomasta voi auttaa hahmottamaan sitä, missä määrin verkostossa ilmenevä luottamuspääoma houkuttelee alalle uusia viljelijöitä tai edesauttaa nykyisten viljelijöiden jatkamista luomutuotannon piirissä.

2.2 Luottamus ja valta

Luottamuksen luonteen lisäksi olennaista on myös se, minkä suhteen luotamme johonkuhun. Luottamus merkitsee sitä, että annamme toisen ihmisen tai instituution haltuun jotain sellaista, joka on meille merkityksellistä (Baier 1994, Ilmonen & Jokinen 2002, 106 mukaan). Tämä asettaa meidät aina riippuvaiseksi ”toisesta”, ja lisäksi altistaa meidät tämän mahdolliselle vallankäytölle. Tästä johtuen joudumme aina punnitsemaan, luovutammeko meille tärkeän asian ”toisen” haltuun vai emme, ja sitä enemmän joudumme punnitsemaan, mitä tärkeämpi luotettu asia meille on. Riskinä on ajautua tilanteeseen, jossa luotamme sokeasti sellaiseen ”toiseen”, joka huomaamattamme käyttääkin tätä luottamusta omien tarkoitusperiensä ajamiseen. Tällöin kyseessä on vallan fasadi:

Tilanne, jossa vallankäyttö ei ole avointa, vaan kätkeytyy vastaluottamuksen illuusion taakse. Tutkimusten mukaan tämän kaltainen fasadiluottamus on melko yleistä esimerkiksi työelämässä työnantajien ja työntekijöiden välillä. (Ilmonen & Jokinen 2002, 106–107.)

Luottamus pitää siis sisällään aina myös riskin siitä, että luottamuksen kohde ei toimikaan meille edullisella tavalla (Ks. esim. Lewis & Weigert 1985, 2, Bachmann 2006, 395). Kun päättämme luottaa johonkuhun, tulevaisuuteen ja kanssaihminen toimintaan liittyvä epävarmuus muuttuu näin riskiksi. Tuo riski realisoituu, mikäli luottamuksen kohde ei olekaan luottamuksen arvoinen. (Bachmann 2006, 395.) Siksi ennen luottamuksen syntyä on pohdittava niitä syitä, joihin luottamuksen voi perustaa sekä niitä seurauksia, joihin luottamuksen pettäminen mahdollisesti voisi johtaa. Tässä vaiheessa olennaiseen rooliin astuvat myös lait, sosiaaliset normit ja muut yhteiskunnalliset säännöt (Luhmann 1979, 34). Ne turvaavat ”luottajan” selustaa ainakin osittain, sillä ne määrittävät luottamuksen kohteena olevan yksilön tai instituution toimintaa. Ilman niitä luottamuksen kohteen toiminta tai käytös voisi lopulta olla lähes mitä tahansa, ja luottamuksen sisältämän riskin suuruus voisi osoittautua liian mittavaksi. Lait ja sosiaaliset normit sekä niiden rooli ihmisten ja instituutioiden toiminnan säätelijöinä ovat apuna tulevaisuuden ennakkoinnissa sekä varmistamassa, että luottamuksesta koituva riski on kenties siedettävä (Bachmann 2006, 396).

Cook ym. (2005) jopa esittävät, että juuri lakien, normien ja erilaisten instituutioiden ansiosta luottamus on itse asiassa monissa yhteyksissä täysin tarpeetonta. Niiden avulla tulemme toimeen sellaisissa arkisissa tilanteissa, jotka esimerkiksi kaupungeissa toistuvat päivittäin ja joissa meillä ei ole aikaa tai mahdollisuuksia muodostaa luottamussuhdetta niihin lukemattomiin ihmisiin, joiden kanssa olemme tekemisissä esimerkiksi liikenteessä tai ruokakaupassa. Tällöin luottamuksemme siis väistämättä kohdistuu noihin instituutioihin ja normeihin sekä niiden tarjoamaan turvaan sinänsä. Juuri tästä on kysymys myös silloin, kun ostamme marketista luomumerkittyjä tuotteita. Meidän ei tarvitse tutustua luomumaidon tuottajaan henkilökohtaisesti voidaksemme luottaa maidon todella olevan luonnonmukaisesti tuotettua, vaan lähtökohtaisesti luotamme kansallisiin ja eurooppalaisiin luomumerkkeihin ja lopulta niihin viranomaisiin, jotka valvovat luomumerkkien ehtojen noudattamista. Valvontaviranomaisten ja luomuviljelijöiden välinen luottamussuhde on puolestaan yksi niistä ilmiöistä, joihin tässä työssä haluan pureutua. Tässä vuorovaikutussuhteessa on tärkeää huomata se valtasuhde, joka viljelijän ja viranomaisen välillä jo lähtökohtaisesti on.

Esimerkiksi Bachmann (2006, 399) huomauttaa, että valta on luottamuksen ohella keskeinen kontrollin ja koordinaation väline sosiaalisissa suhteissa, eivätkä nämä kaksi lopulta eroa toisistaan kovinkaan paljoa. Ne molemmat vähentävät tulevaisuuteen liittyvää epävarmuutta, jota monimutkaisessa maailmassa muuten niin runsaasti esiintyy (Ilmonen & Jokinen 2002, 104). Vallankäytön avulla valtaa hallussaan pitävien yksilöiden tai instituutioiden on mahdollista ohjata vallalle alisteisten toimijoiden toimintaa siten, että tulevaisuus on ennakoitavampaa. Kuten jo aiemmin toin esiin, luottamus sosiaalisissa suhteissa altistaa myös aina vallankäytölle. Bachmann edelleen toteaa, että käytännössä valta ja luottamus limittyvät usein toisiinsa siten, ettei aina ole edes mahdollista osoittaa, kumpi niistä on sosiaalisessa suhteessa hallitseva.

Kuten luottamus, myös valta voi kuitenkin Bachmannin mukaan olla joko ihmisten välisen vuorovaikutuksen tulosta tai vaihtoehtoisesti pohjautua instituutioihin ja niiden luomiin sääntöihin ja hierarkioihin. Hänen mukaansa luottamus ja valta kytkeytyvät toisiinsa erityisen voimakkaasti silloin, kun ne molemmat kytkeytyvät instituutioihin. Kun luottamuksen kohteena on esimerkiksi luottajaan kohdistuvaa lakisääteistä valtaa käyttävä instituutio, luottajalla on usein perustellut syyt uskoa, että valtaapitävään tahoon voi luottaa. Tällöin vallan ja luottamuksen yhtäaikainen ilmeneminen on jopa väistämätöntä. (Bachmann 2006, 400–402.) Demokraattisessa yhteiskunnassa valtaapitäviin instituutioihin kohdistuva luottamus on siis yleensä voimakasta.

Cook ym. (2005, 4) kiinnittävät huomionsa vuorovaikutussuhteisiin, joissa valta on jakautunut epätasaisesti. He epäilevät, että tällaisissa suhteissa on lähes mahdotonta luoda osapuolten välille luottamussuhde, jossa vallalle alisteinen henkilö pystyisi näkemään valtaapitävän luottamukseenarvoisena. Luottamusta on hyvin vaikeaa muodostaa varsinkin silloin, jos valtaapitävällä vallankäytölle on asetettu vain vähän rajoitteita (Cook ym. 2005, 41). Luottamuksen muodostuminen edellyttää ainakin, että valtaapitävä taho toimii reilusti ja kunnioittavasti ja kohtelee itse vallankäytön kohdetta luottamusta osoittaen, vähentäen esimerkiksi valvontaa ja tarkkailua. Cook ym. edelleen huomauttavat, että tärkein kannustin luottamuksen muodostumiselle vuorovaikutussuhteessa ovat ne negatiiviset seuraukset, jotka suhteen päättymisen aiheuttaisi molemmille osapuolille. Tämä uhka ei kuitenkaan toimi kannustimena, ellei riippuvuussuhde ole molemminpuolinen. Jos vallan epäsymmetria on suuri, saatetaan tarvita jokin kolmas osapuoli varmistamaan, ettei esimerkiksi hyväksikäyttöä tapahdu. (Cook ym. 2005, 4, 55.)

Vallan ja luottamuksen välinen suhde on erityisen mielenkiintoinen tässä tutkimuksessa siksi, että luomuviljelijät ovat alisteisia eri instituutioille (valvontaviranomaiset, tuotantoehdot), joiden vallankäyttöön he Bachmannin (2006) mukaan lähtökohtaisesti luottavat, mutta johon heidän puolestaan Cook ym. (2005) mukaan on lähes mahdotonta luottaa. Miten asia todellisuudessa on? Oletuksena on, että luomuviljelijöiden ja heidän ympäröimiensä toimijoiden keskinäisissä suhteissa luottamus ja valta limittyvät toisiinsa voimakkaasti. Luonnollisesti näiden vuorovaikutussuhteiden lisäksi kiinnostukseni kohteena ovat myös muut vuorovaikutussuhteet, joita luomuviljelijä arjessaan ylläpitää ja joihin sisältyy erilaisia luottamussuhteita.

3 Aineisto ja menetelmät

Tämä tutkimus on saanut alkusysäyksensä Helsingin yliopiston Ruralia-instituutin, Vaasan yliopiston ja Jyväskylän yliopiston yhteisestä MainGreen -tutkimushankkeesta, jossa keskeisimpänä tavoitteena on tutkia luomuviljelyn valtavirtaistumista sen alkuvaiheista nykypäivään. Hankkeen toteutusajankohtana ovat vuodet 2012–2016 ja se kuuluu Suomen Akatemian Kestävä Talous -ohjelmaan. Hanke koostuu kolmesta osahankkeesta, jotka tarttuvat luomuun eri näkökulmista. Osallistuin vuoden 2014 aikana harjoittelijan roolissa yhteen kolmesta osahankkeesta, jonka tarkoituksena on tutkia luomuviljelijöiden näkemyksiä luomutuotannosta sekä etenkin sitä siirtymisprosessia, jonka tavanomaisesti viljelevä käy läpi siirtyessään luomutuotantoon. Tehtävänäni hankkeessa oli aineiston keruu eli viljelijähaastatteluiden toteuttaminen.

Haastattelin kesän 2014 aikana 23:a luomuviljelijää. Keskustelujen pääteemoina olivat esimerkiksi luomutuotantoon siirtymisen keskeiset syyt, siirtymisprosessin sujuvuus ja siihen liittyvä sosiaalinen paine, viljelijän omien viljelykäsitysten muuttuminen sekä luomuun liittyvät tulevaisuuden näkymät. Sain osallistua tutkimuskysymysten laadintaan yhdessä hankkeen tutkijoiden kanssa, ja haastattelujen kysymysrunko on liitteenä. Keskustelut viljelijöiden kanssa olivat varsin mielenkiintoisia ja opettivat myös minulle itselleni paljon luonnonmukaisesta tuotannosta samoin kuin maataloudesta yleensä. Etukäteen MainGreen -hankkeen tutkimusryhmän kanssa sopimamme mukaisesti sain keräämäni aineiston käyttööni myös omassa pro gradu -työssäni. Tekemieni haastattelujen lisäksi aineistoon sisältyy myös yksi tutkimusryhmään kuuluvan tutkijan tekemä haastattelu.

3.1 Haastatteluaineisto

Tutkimuksen aineisto koostuu 24 luomuviljelijän puolistrukturoidusta teemahaastattelusta. Aineisto koostuu kahdesta eri ryhmästä, sillä haastatelluista 13 on aloittanut luomuviljelyn vuosina 2008–2013 ja 11 puolestaan jo vuosina 1973–1989. Jälkimmäiset edustavatkin niin sanottuja luomupioneereja, ja aineisto mahdollistaa näin vertailun alan uusimpien tulokkaiden sekä konkareiden kesken esimerkiksi luomuun siirtymiseen liittyvien motiivien ja siirtymisprosessin sujuvuuden suhteen. Haastatelluista kaikki ovat harjoittaneet viljelyä myös tavanomaisesti ennen luomuviljelyyn siirtymistä, eli he ovat käyneet läpi siirtymisprosessin tavanomaisesta tuotannosta vaihtoehtoiseen tuotantotapaan. Osa 1970- tai 1980-luvuilla luonnonmukaiseen viljelyyn siirtyneistä viljelijöistä oli jo haastattelujen tekohetkellä eläköitynyt, ja yksi haastateltu irtisanoi luomusopimuksensa kesällä 2014. Muut harjoittivat luomutuotantoa edelleen joko pää- tai sivutoimisesti. Haastattelut toteu-

tettiin Etelä-Pohjanmaan, Keski-Suomen ja Pirkanmaan alueilla ja luomutuotantosuunnista aineistossa edustettuna ovat kasvinviljely, puutarhaviljely, naudanlihantuotanto, maidontuotanto sekä si-anlihantuotanto.

Haastatteluaineiston keruussa käytettiin laadulliselle tutkimukselle tyypillistä harkinnanvaraista otantaa (Eskola & Suoranta 1998, 18). Haastateltavien valinnassa tärkein kriteeri oli luonnonmukaiseen viljelyyn siirtymisen ajankohta. Pioneerien kohdalla luonnonmukaisen viljelyn oli tullut käynnistyä ennen 1990-lukua, ja uusimpia tulokkaita haluttiin valita niiden joukosta, jotka olivat aloittaneet luomuviljelyn edellisten noin kuuden vuoden aikana. MainGreen -osahankkeen tavoitteena on pioneerien ja vastikään luomuun siirtyneiden vertailu, joka oli mahdollista toteuttaa näillä haastatteluryhmillä. Pioneerien kohdalla juuri 1980- ja 1990-lukujen taite valittiin rajapyykiksi, sillä vuodesta 1990 lähtien luonnonmukaisesti viljeleville alettiin maksaa siirtymävaihetukia, mikä muutti merkittävästi luonnonmukaiseen viljelyyn siirtymisen olosuhteita.

Toinen tärkeä kriteeri luonnonmukaisen viljelyn aloitusajankohdan lisäksi oli vaatimus siitä, että viljelijä oli ehtinyt harjoittaa maanviljelyä myös tavanomaisesti ennen luonnonmukaiseen viljelyyn siirtymistä. Tämän ehdon tarkoituksena oli tuottaa aineistoa, jonka avulla on mahdollista tutkia sitä, miten luonnonmukaiseen viljelyyn siirtymisen prosessi muokkaa viljelijän ammatti-identiteettiä. Kolmas tärkeä kriteeri haastateltavien valinnassa oli kohtuullinen maantieteellinen saavutettavuus. Toteutinkin haastatteluja sekä opiskelumaakunnassani Pirkanmaalla, synnyinmaakunnassani Etelä-Pohjanmaalla sekä lisäksi Keski-Suomessa, jonne tein yhden erillisen haastattelumatkan.

Haastateltavien etsinnässä oli hyödynnettävä useita eri kanavia. Sekä alan pioneereja että uudempiä tulokkaita pyrittiin löytämään Elintarviketurvallisuusvirasto Eviralta pyydettyjen luomuvalvontarekisteritietojen avulla. Suurin osa vastikään luomuun siirtyneistä löytyikin tämän tietolähteen avulla, mutta pioneerien kohdalla oli lisäksi hyödynnettävä eri alueiden pitkäaikaisia luomuasiantuntijoita sekä muun muassa lumipallomenetelmää, jossa ensin haastatelluilta tiedustellaan ehdokkaita seuraaviin haastatteluihin. Yleensä ottaen pioneerien löytäminen oli haastavaa, sillä 1980-luvulla luomuviljelijöitä ei tilastoitu kattavasti, koska luomun virallinen valvonta käynnistettiin vasta 1980- ja 1990-lukujen taitteessa. Sopivien haastateltujen löytämistä edelsivät lukuisat ”harhapuhelut” 1990-luvulla aloittaneille, joita en asetettujen kriteerien vuoksi voinut valita haastateltaviksi. Mielenkiintoista oli myös se, että moni 1980- ja 1990-lukujen taitteessa luonnonmukaiseen viljelyyn siirtynyt ei muistanutkaan omaa aloitusajankohtaansa tarkasti tai oli siitä epävarma. Joissakin tapauksissa oli turvauduttava puhtaaseen loogiseen päättelyyn yhdessä viljelijän kanssa siitä, oliko

hän aloittanut luonnonmukaisen viljelyn jo 1980-luvulla vai ei. Tällöin turvauduttiin esimerkiksi viljelijöiden ensimmäisten luomusatojen myyntiä koskeviin muistiinpanoihin.

Haastattelut tehtiin pääosin haastateltavien kotona. Poikkeuksia olivat yksi Ruralia-instituutin toimitiloissa tehty sekä yksi haastateltavan maatalan ulkopuolisella työpaikalla tehty haastattelu. Haastateltujen joukossa oli sekä yksittäisiä viljelijöitä että pariskuntia. Joissakin haastatteluissa pääasiassa vain toinen pariskunnasta vastasi kysymyksiin ja puoliso osallistui keskusteluun osittain. Myös muita perheenjäseniä saattoi olla paikalla. Haastateltavista muutaman kohdalla keskustelun pitäminen varsinaisessa aiheessa oli haastavaa, ja yksi haastattelu olikin tästä ja aikataulullisista syistä jätettävä kokonaan keskeneräiseksi. Haastattelut on litteroitu kokonaisuudessaan, jättäen kuitenkin luomuun liittymättömät keskustelut pois aineistosta.

Haastattelut on merkitty luvussa 4 olevien haastattelulainausten yhteyteen järjestysnumeroilla (esim. H56), jolloin saman haastattelun lainausten ollessa kyseessä niiden yhteydessä on aina sama järjestysnumero. Järjestysnumerot eivät kuitenkaan vastaa haastattelujen todellista toteutusjärjestystä. Järjestysnumeron perässä on sulkumerkkien sisällä se vuosiluku, jolloin haastattelun kohteena oleva tila on siirtynyt luonnonmukaiseen viljelyyn tai tuotantoon. Jos vuosilukuja on kaksi, ensimmäisenä vuonna luomuun on siirretty pellot ja toisena eläimet. Lainauksen yhteydessä olevat kirjainkoodit, esimerkiksi H, V1 ja V2 kuvastavat haastattelijaa sekä haastateltuja viljelijöitä, esimerkiksi viljelijäpariskunnan eri osapuolia.

3.2 Aineistolähtöinen analyysi

Tämän työn tavoitteena on tutkia sitä, miten luottamus tai epäluottamus ilmenevät luomuviljelijän ja hänen yhteistyökumppaneidensa keskinäisissä vuorovaikutussuhteissa, millaisia ilmenemismuotoja luottamuksen tai epäluottamuksen eri muodoilla on ja miten näiden vaikutukset ilmenevät luomuviljelijän arjessa konkreettisesti. Tutkimuksen tavoitteena ei ole tuottaa aiheesta esimerkiksi tilastollista, vertailukelpoista dataa tai pyrkiä muutenkaan numeerisiin lopputuloksiin. Sen sijaan tavoitteenani on pyrkiä avaamaan niitä merkityksiä, joita luottamuspääomalla voi yksittäisen luomuviljelijän arjessa olla, ja keskeisimpänä työvälineenäni tässä ovat haastatteluaineistosta, eli viljelijöiden kertomuksista tekemäni havainnot ja niistä syntyvät tulkinnot. Tavoitteenani on siis laadulliselle tutkimukselle tyypillisesti pyrkiä ymmärtämään niitä merkityksiä, joita tarkoituksenmukaisesti valittu haastattelujoukko jollekin tietylle ilmiölle todellisessa elämässä antaa (Ks. esim. Hirsjärvi ym. 2009, 160–166).

Laadulliselle tutkimukselle ominaista on kerätä sellaista aineistoa, joka mahdollistaa sen tarkastelun mahdollisimman monesta eri näkökulmasta (Alasuutari 2011, 84–86). Tästä on kysymys myös tämän tutkimuksen pohjana olevassa haastatteluaineistossa, jonka avulla on mahdollista etsiä vastauksia moniin eri luomuviljelijöihin liittyviin kysymyksiin usein eri metodein. Luomuviljelijöille tehty haastattelut olivat puolistrukturoituja teemahaastatteluja, joissa kaikille viljelijöille esitettiin kutakuinkin samat kysymykset siten, että tilaa oli myös vapaalle keskustelulle ja tarkentaville kysymyksille.

Luomuverkoston toimijoiden välinen luottamus ei ollut haastattelujen teemana siten, että siitä olisi selkeäsanaisesti viljelijöiltä kysytty. Sen sijaan haastattelujen yhtenä tarkoituksena oli kartoittaa sitä, missä määrin viljelijät hyödyntävät esimerkiksi luomuneuvontapalveluja tai tekevät yhteistyötä eri tarhojen kanssa. Haastatteluprosessin aikana viljelijöiden keskinäiset sekä myös alan muihin toimijoihin liittyvät vuorovaikutussuhteet nousivatkin lopulta merkittävään rooliin haastateltujen kertomuksissa. Erityisesti vuorovaikutussuhteiden laatu sekä niiden merkitsevyys viljelijöiden jokapäiväisen työn kannalta osoittautuivat aiheiksi, joihin liittyvät puheenvuorot olivat monimuotoisia ja osin painokkaita. Haastattelukysymysten myötä esiin nousi toistuvasti teema, jota aloin myöhemmin kutsua luottamukseksi. Näiden seikkojen valossa kysymyksessä onkin aineistolähtöinen tutkimus, jonka varsinainen tutkimusongelma ei ollut tiedossa ennen tutkimusprosessin aloitusta, vaan se muotoutui rikkaan aineiston herättämien kysymysten ja huomioiden myötä.

Aineistolähtöinen analyysi on laadulliselle tutkimukselle tyypillinen tapa jäsentää tutkimusaineistoa siten, että tutkimuksen tukena oleva teoriapohja rakentuu aineistosta käsin, ikään kuin alhaalta ylöspäin (Eskola & Suoranta 1998, 19). Toisin sanoen aineistolähtöinen analyysi perustuu loogiseen päättelyyn, jossa käsitteellisempi kokonaisuus tutkimuksen kohteena olevasta ilmiöstä saavutetaan empiirisen aineiston kautta (Tuomi & Sarajärvi 2009, 112). Juuri tästä on kysymys tässä tutkimuksessa, jossa sekä tutkimusongelma että sen ratkaisemisen tukena oleva käsitteellinen tausta ovat muotoutuneet vasta aineiston keräämisen ja sen alustavan läpikäynnin myötä.

3.3 Sisällönanalyysi ja teemoittelu

Kun haastattelujen tekemisen ja litteroinnin myötä ymmärsin, että mielenkiintoni kohdistuu nimenomaan luomuviljelijöiden ja muiden alan toimijoiden välisiin vuorovaikutussuhteisiin ja niissä mahdollisesti ilmeneviin luottamusongelmiin, oli aika pohtia sitä, millä tavalla aineistoa tulisi käsitellä niin, että vastaukset kiinnostaviin luottamusta koskeviin kysymyksiin selviäisivät. Kun aineisto on hyvin laaja, selvää heti aluksi oli se, että vain osa haastattelujen teemoista pystyisi antamaan vas-

tauksia tutkimuskysymyksiin. Näin ollen aineistoa ei ollut tarpeen analysoida kaikilta osin, ja tutkimuksen kannalta tärkeäksi vaiheeksi nousikin niiden kysymysten ja teemojen tunnistaminen, jotka olisivat tutkimuskysymyksiin vastatessa olennaisia.

Tutkimusongelman kannalta olennainen kysymys on se, miten luottamus tai epäluottamus on mahdollista tunnistaa. Toisin sanoen, kun tutkimusongelmana on se, miten luottamuspääoma ilmenee luomutoimijoiden verkostossa ja miten se vaikuttaa luomuviljelijän edellytyksiin harjoittaa luonnonmukaista viljelyä, on keskeistä pohtia sitä, miten tuohon luottamuspääomaan vaikuttavat yksittäiset luottamus- tai epäluottamussuhteet on mahdollista paikantaa viljelijöiden kertomuksista. Mitkä viljelijöiden kertomat asiat tai tekijät kertovat luottamuksesta tai epäluottamuksesta? Olen toteuttanut haastattelujen analysoinnin erityisesti kaksi luottamusta koskevaa näkökulmaa mielessä pitäen.

Ensinnäkin luottamusta tai epäluottamusta ilmenee aina erilaisissa vuorovaikutussuhteissa. Mikäli toimisimme täysin erillään muista, luottamusta ei tarvittaisi (Lewis & Weigert 1985, 969). Näin ollen huomion kohteeksi haastatteluista nousevat viljelijöiden kuvailemat vuorovaikutussuhteet luomuverkoston muihin toimijoihin. Toisin sanoen tärkeää on tunnistaa ne tahot, joiden kanssa viljelijä toimii yhteistyössä tavalla tai toisella. Toiseksi, luottamuksen määritelmän mukaan kyse on luottamuksesta silloin, kun uskomme vuorovaikutussuhteen toisen osapuolen huomioivan oman etumme ja toimivan meidän etumme huomioon ottaen (esim. Cook ym. 2005, 2). Tällöin olennaista on se, missä määrin tämän kaltainen tunne välittyy luomuviljelijöiden puheesta silloin, kun he kertovat suhteestaan alan muihin toimijoihin. Välittykö heidän kertomuksissaan tunne siitä, että vuorovaikutus- tai yhteistyösuhteen toisen osapuolen toiminnan vaikutukset ovat heidän kannaltaan myönteisiä?

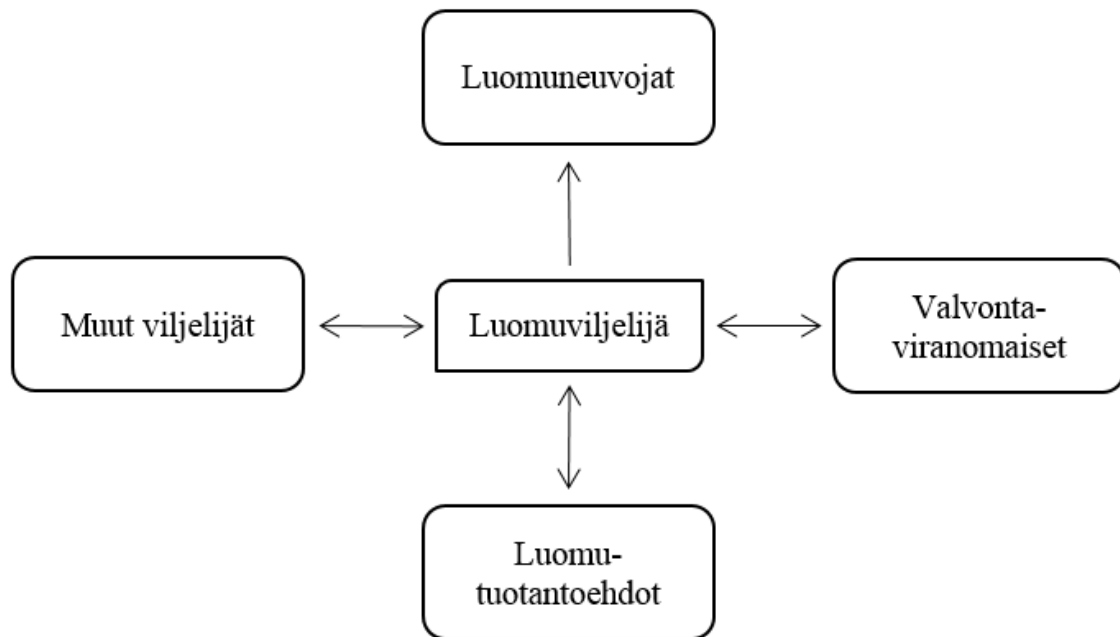
Olen pyrkinyt vastaamaan tutkimusongelmaan ja tutkimuskysymyksiin erityisesti näiden seikkojen valossa hyödyntämällä laadulliselle tutkimukselle ominaista sisällönanalyysiä ja erityisesti teemoittelua, jossa aineisto pilkotaan ja kootaan takaisin yhteen eri teemojen mukaisesti (Tuomi & Sarajärvi 2009, 93). Olen toteuttanut analyysin kartoittamalla ensin haastattelujen perusteella luomuviljelijöiden keskeisimmät vuorovaikutussuhteet eli ne eri toimijat tai toimijaryhmät, joiden kanssa viljelijä joutuu toimimaan yhteistyössä tai joiden kanssa hän on vuorovaikutussuhteessa vapaaehtoisesti. Tämän jälkeen olen edelleen eritellyt viljelijöiden eri vuorovaikutussuhteita koskevat kertomukset, puheenvuorot ja kokemukset siten, että erilaiset vuorovaikutuksen muodot, kuten viljelijöiden välinen yhteistyö tai neuvontapalvelujen käyttö erilaisissa tilanteissa ovat erottautuneet toisistaan.

Vuorovaikutussuhteiden ja niihin sisältyvien osa-alueiden tunnistamisen jälkeen olen tehnyt havaintoja siitä, uskovatko viljelijät näiden vuorovaikutussuhteiden toisten osapuolten toiminnan olevan heidän kannaltaan myönteistä, kielteistä vai kenties neutraalia. Olen siten koonnut tiettyyn vuorovaikutussuhteeseen liittyvät kommentit luottamuksen ja epäluottamuksen teemojen alle riippuen siitä, välittykö viljelijän kokemus vuorovaikutussuhteen toisen osapuolen toiminnasta myönteisenä vai kielteisenä. Tämän lisäksi olen tehnyt havaintoja siitä, mitkä tekijät saattavat selittää myönteistä tai kielteistä kokemusta tai uskomusta vuorovaikutussuhteen toisen osapuolen toiminnan vaikutuksista, sekä myös siitä, millaisia konkreettisia seurauksia noilla myönteisillä tai kielteisillä vaikutuksilla on luomuviljelijän käytännön työssä ja arjessa.

Näiden havaintojen avulla etsin siis vastauksia kysymyksiin siitä, mitkä tekijät heikentävät tai voimistavat luomuviljelijän luottamuspääomaa ja miten tuo luottamuspääoma vaikuttaa luomuviljelijän edellytyksiin harjoittaa luonnonmukaista tuotantoa. Esittelen tekemiäni havaintoja sekä löytämiäni vastauksia luvussa 4.

4 Luottamusta ja epäluottamusta luomuviljelijän arjessa

Haastattelujen perusteella luomuviljelijöiden toimintaan keskeisimmin vaikuttavat vuorovaikutussuhteet ovat viljelijöiden ja luomuneuvonnan, viljelijöiden ja luomutuotantoehtojen muodostamaan instituution, viljelijöiden ja valvontaviranomaisten sekä luomuviljelijöiden ja muiden viljelijöiden välinen vuorovaikutussuhde. Näissä jokaisessa vuorovaikutussuhteessa ilmenee luottamusta joko yksisuuntaisesti tai molempiin suuntiin. Tätä havainnollistan kuviossa 1.

KUVIO 1. Luomuviljelijän ja luomuverkoston muiden toimijoiden väliset luottamussuhteet

Tässä työssä luomutuotantoehdot ja niiden muodostama kokonaisuus nähdään toimijaverkkoteorian tapaan ei-inhimillisenä toimijana, joka olemuksellaan vaikuttaa niihin olosuhteisiin, joissa luomuviljelijä ammattiaan harjoittaa (ks. esim. Peltola 2008, 192–193). Tuotantoehdot ovat muuttuva kokonaisuus, joka rajaa luomuviljelijän toimintaa ja määrittää luomuviljelijää ammatilaisena. Ehdot näyttäytyvät siis ei-inhimillisenä toimijana, joka säätelee luomuviljelijän toimintaa, luo pohjan luomuneuvontapalvelujen tarpeelle sekä perustelee luomuvalvontaorganisaation olemassaolon. Tuotantoehdot vaikuttavat näin kaikkien verkoston osapuolten toimintaan. Käytännössä luomutuotantoehdot pelkistyvät lopulta tarkemmin katsottuna niiden taustalla oleviin inhimillisiin toimijoihin, eli useimmiten sääntöjen laatijoihin, kuten jäljempänä käy ilmi. Viljelijöiden puheessa luomutuotantoehdot ilmenevät kuitenkin selkeänä itsenäisenä kokonaisuutena, jonka kanssa luomuviljelijä on tekemisissä ja jonka suhteen ilmaistaan luottamusta tai epäluottamusta.

Luonnollisesti myös muut kuviossa 1 esitetyt toimijat vuorovaikuttavat ja muodostavat luottamussuhteita keskenään. Tässä työssä nämä suhteet jäävät kuitenkin taka-alalle, sillä tarkastelun keskiössä on luomuviljelijä, hänen muihin toimijoihin muodostamansa vuorovaikutussuhteet sekä näiden luottamussuhteiden heijastinvaikutukset takaisin luomuviljelijään itseensä. Olen koonnut kuhunkin vuorovaikutussuhteeseen liittyvät luottamuksesta kertovat havainnot yhteen ja tutkinut näin jo-kaista luomuviljelijän ja jonkin toisen tahon välistä vuorovaikutussuhdetta ja siinä ilmenevää luotta-musta erikseen.

Esittelen vastauksia esittämiini tutkimuskysymyksiin erittelemällä tämän osion alaluvuissa näitä luottamussuhteita siten, että ilmi käyvät sekä kulloisenkin luottamussuhteen ilmenemismuodot sekä niiden mahdolliset vaikutukset luomuviljelijöiden kokemaan luottamuspääomaan/luottamusil-mapiiriin. Etsin siis vastauksia a) siihen, mitkä tekijät vahvistavat tai heikentävät luomutoimijoiden välillä ilmenevää luottamusta, sekä b) siihen, millaisia vaikutuksia tuon luottamuksen heikentymi-sellä tai vahvistumisella on konkreettisesti. Haastatteluaineisto koostuu kahdesta toisistaan poik-keavasta ryhmästä, luomupioneereista ja vastikään luomuun liittyneistä. Käsittelen näitä kahta ryh-mää rinnakkain, pyrkien tuomaan ryhmien väliset erot esiin tapauksissa, joissa sellaisia on havaitta-vissa.

4.1 Luomuviljelijöiden luottamus luomuneuvontaan

Luomuviljely on elinkeino, jonka ympärille kytkeytyy erilaisia neuvonta-, ohjaus-, ja kehittämispal-veluja. Luomuviljelijöille neuvontapalveluja tarjoavat Suomessa nykyisin sekä viranomaiset että esi-merkiksi paikalliset ProAgria -asiantuntijaorganisaatiot (ent. maaseutukeskukset). ProAgria -yhtei-söt järjestävät lisäksi luomukursseja, ja myös ELY-keskukset antavat etenkin menettelyohjeistusta. Näiden neuvontapalvelujen ja yksittäisten luomuneuvojen merkitys on tai on ollut valtaosalle haas-tatelluista merkittävä. Kaikki haastateltavat ottivat kantaa neuvontapalveluihin ja niiden käyttöön, ja suurin osa oli hyödyntänyt niitä vähintään kerran luomu-uransa aikana.

Selkein yhteneväisyys haastateltavien kesken on luomuneuvonnan tarve etenkin luomuviljelyyn siir-ryttäessä. Sekä alan pioneerit että uudet luomuviljelijät ovat monesti luomu-uransa alussa osallis-tuneet luonnonmukaisen viljelyn kurssille. Lähtökohta kurssille osallistumiseen on kuitenkin eri ai-koina ollut erilainen. Nykyisin virallista luomuviljelysopimusta ei ole mahdollista tehdä ilman todis-tusta, jolla viljelijä tai viljelijäpariskunnasta toinen osoittaa käyneensä luomuviljelykurssin. Pakolli-suuden lisäksi kurssi koetaan kuitenkin pääosin myös tarpeelliseksi ja tarkoituksenmukaiseksi ta-vaksi saada tietoa luomuviljelystä sekä luottamusta omaan osaamiseen.

V2: "Voi olla että seki [luomukurssi] oli yks semmonen että.. emmä, ei me varmaa vielä oltu silloin päätetty ku mä sen kävin että siirrytään että.. kyl seki varmaan oli semmonen mistä niinku vielä sai sitte lisää siihen niinku rohkeutta että uskalti lähtee että.." H16 (2010)

1970- ja 1980-luvuilla luonnonmukaisen viljelyn kurssilla käyminen oli puolestaan olennainen keino hankkia tarvittavaa tietoa viljelymenetelmästä, joka poikkesi yleistyvän keinolannoitteita ja torjunta-aineita hyödyntävän viljelytavan periaatteista. Kurseille osallistuminen ei ollut tuolloin millään tavalla pakollista, vaan moni alan pioneeri etsiskeli tietoa aktiivisesti ja oma-aloitteisesti, ja juuri erilaisilta viljelykurseilta tietoa oli mahdollista löytää. Viranomaiset eivät tarjonneet kursseja, vaan niitä järjestivät erilaiset yhdistykset ja oppilaitokset. Tuohon aikaan biodynaaminen viljely oli lähimpänä nykyistä luomuviljelystä, ja kurseillakin käsiteltiin useimmiten juuri biodynaamista viljelystä.

V: "Sitten mä menin kurssille, biodynaamisen viljelyn kurssille tuonne, mikäs se puutarhatila Tampereen eteläpuolelle, ei tuu nimi mieleen, niin siellä mä olin muutamana kesänä kurssilla. Ja sitten Ruotsissa käytiin Järnan tutkimusasemalla aika monta kertaa. Ja sieltä saatiin kans jonkin verran tietoa." H1 (1970-luku)

Luonnonmukaisen viljelyn kurssien lisäksi yksittäisillä luomuneuvojilla on monien haastateltavien kohdalla ollut luomu-uran alussa erityisen suuri rooli. Luomuneuvojat ovat innostaneet viljelijöitä siirtymään vaihtoehtoiseen viljelymuotoon sekä rohkaisseet ja neuvoneet käytännön asioissa. Sama pätee sekä pioneerien että uusien luomuviljelijöiden kohdalla. Pioneerien osalta juuri luomuneuvojien antama "henkinen tuki" on ollut keskeistä, kun luomuviljelyn aloittamiseen liittyvää monivaiheista byrokratiaa ei vielä ollut. Seuraavat sitaattit osoittavat, että luottamus yksittäisiin luomuneuvojiin ja heidän näkemyksiinsä oli paikoin voimakasta, ja tuohon aikaan marginaalisen viljelymuodon neuvonta ja puolesta puhuminen myös henkilöityi tiettyihin neuvojiin. Tästä esimerkkinä on muun muassa alla olevissa sitaateissa mainitun henkilön roolin korostuminen.

V: "-- kyllä se yksi ehkä varttittunin puhelinsoitto sitten silloiselle neuvojalle, Heikki Koskimiehelle, en muista oliko hän silloin jo agronomin roolissa, vai mitenkä mutta -- ja kyllä, kyllä hänen antamansa informaatio ja yleensäkin tämä luomutuotannon.. tarpeellisuus niin oli siinä vaikuttamassa." H14 (1988)

V: "--kyllä Koskimiehen Heikki oli jotta se osas innostaa kyllä heti kun.. sitte.. asiasta päästihin juttelemahan ja.. kyllä Heikillä on ollu siihen vaikutusta ja jotta on saanu sitte niinku pinta-alaa jotta on ymmärtäny asiaa enemmän. -- kyllä varmasti siinä vai-

hees kun oon soittelemahan ruvennu ja kysymähän asioosta, ja niinku tästä siirtymisestä niin, se olis toisella tavalla esitettyä asiat niin se olis voinu jäärä siihen. H13 (1989)

Sen sijaan uusien luomuviljelijöiden kohdalla erityisesti neuvojen käytännön apu siirtymisprosessissa on ollut olennainen, jopa korvaamaton. Suurin osa uusista viljelijöistä oli turvautunut luomuneuvojan apuun hakemuspapereiden täyttämässä ja ensimmäisten viljelysuunnitelmien teossa.

V: "Mut sitte vaan sieltä otettiin ProAgrialta sitte sovittiin tuon [sukunimi] Johannan kans että se tuloo niinku tekemähän ne paperityöt kaikki, itte ajatteli kyllä että siitä ei tuu mitää jos itte pitää ne niinku siinä häräs, siinä tuli aika kiiruski sitte ja.. että sai kaikki siihen.." H20 (2011)

V: "-- Ulla-Maija tuolta ProAgrialta niin, sitte niinku siinä avusti siinä, se teki ne viljelykiertosuunnitelmat ja sitte ne ensimmäiset luomusuunnitelmat ja kaikki nämä mitä siinä pitää täyttää. -- Kyllä jos niitä yksin olis ruvennu täyttään niin ei, ei.." H6 (2010)

Haastattelujen perusteella on mahdollista todeta, että yksittäisen viljelijän kohdalla päätös luomuun siirtymisestä, siirtymisprosessi ja sen sujuvuus voi riippua merkittävästikin saatavilla olevista neuvontapalveluista. Luomuneuvojen tarjoama apu koetaan luotettavana ja hyödyntämisen arvoisena. Vaikka kaikkien viljelijöiden tulee osallistua pakolliselle luomukurssille, varsinaiseen siirtymiseen liittyvä hakuprosessi koetaan monin paikoin niin monimutkaiseksi, ettei viljelijä usko selviävänsä siitä omin neuvoin. Oletettavaa on, että ilman luomuneuvoja monien viljelijöiden siirtymisprosessi olisi-kin saattanut vähintään hidastua tai jopa kokonaan keskeytyä. Tämä on huomionarvoista kun muistetaan, että kaikilla viljelijöillä oli kuitenkin kokemusta maanviljelystä ja siihen liittyvästä byrokratiasta jo ennestään.

Sen lisäksi, että neuvojat auttavat viljelijät luomu-uransa alkuun, on neuvojen merkitys ollut monien haastateltavien kohdalla tärkeä myös alkuhaasteiden jälkeen, viljelijän arjessa. Tämä korostuu etenkin uusien luomuviljelijöiden kohdalla. Neuvojat ovat tiedon lähteitä ja tukipilareita, joihin turvaututaan silloin tällöin, kun säännöt tuntuvat epäselviltä, eteen tulee ongelma tai halutaan varmistaa jokin asia. Jotkut luomuviljelijät käyttävät neuvoja säännöllisesti esimerkiksi viljelysuunnitelmien laatimiseen.

V: "-- ja olen tietysti joskus maaseutukeskukseenki soittanu... Sillon ku on tullu jotain kysymistä niin kyl mä heti soitan ja kysyn." H18 (2010)

V2: "Nii, luomuneuvojan kanssa on tuota tehään viljelysuunnitelma aina vuosittain ja.. välillä soitanki hänelle jos on jotain semmosta ollu että.."

V1: "Aina ku tulee joku, joku ongelma niin.. sinne soittaa." H16 (2010)

V1: "Joo meil käy tota, ProAgrian toi luomuneuvoja käy keväisin aina. Se kattoo vähä noit peltaja ja sit se tota kattoo vähä papereita ja sit se antaa vinkkejä niinku mitä sinne kannattais kylvää että saatais semmonen meille sopiva sato ja.. kyl me on käytetty niitä neuvoja hyväksi. -- Joo ja ne on sitten tota.. kun ne kiertää paljo ja muuta niin ne tietää ja osaa ja niil on vähä sitte erilainen katsantokanta ku meillä, ku paljo näkevät tiloja ja muuta nii, kyl ne on ihan hyödyllisiä ollu. Ja tullaan käyttään jatkossaki." H15 (2012 & 2014)

Haastatteluiden perusteella luomuviljelijät luottavat neuvojen ammattitaitoon ja heidän jakamaansa informaatioon hyvin vahvasti. Kynnys neuvonta-avun pyytämiseen ja vastaanottamiseen on monin paikoin matala, eikä kokemuksia epäluotettavista tai ammattitaidottomista luomuneuvojista tullut esiin. Luomuneuvojen tai heidän edustamiensa organisaatioiden roolia ei kyseenalaisteta. Neuvojen kokemus ja tietotaito yhdistettynä haastavaksi koettuun byrokratiaan ovat selvimpiä syitä, miksi näitä palveluja käytetään ahkerasti. Neuvojen avulla pyritään varmistamaan se, ettei virheitä tule.

V: "Kyllä joo kyllä niitä pitää, kyllä niitä pitää käyttää ettei se.. ei se muuten oikeen, se on tuo paperihomma niin tota sellasta ettei siinä tahdo millää pysyä niinku perillä kaikista niistä muutoksista että kyllä mä mielummin otan sen neuvojan tuohon tekehen ne ja kattoon että mä oon varmasti kaikki laput muistanu tehdä ja lähettää ja.." H6 (2010)

Sen sijaan jo vuosikymmeniä luonnonmukaisesti viljelleet tuntuvat suhtautuvan omiin taitoihinsa ja kykyihinsä hieman luottavaisemmin, eikä neuvontapalveluiden käyttö ole yhtä runsasta kuin uusilla luomuviljelijöillä. Erityisesti viljelyteknisissä asioissa pioneerit luottavat omiin taitoihinsa ja tapoihinsa, jotka ovat vuosikymmenten aikana hioutuneet usein monenlaisten kokeilujen sekä yritysten ja erehdysten kautta. Moni pioneereista osallistuu puolestaan itse tiedon jakamiseen esimerkiksi pitämällä viljelijäpuheenvuoroja erilaisissa tilaisuuksissa.

V1: "-- Kyllähän se vähä niukkaa on ollu mun neuvontapalvelujen käyttö että.."

H: "Melkein toisin päin..?"

V1: "Enempi on ollu toisin päin joo että.. on pellonpiennarta ollu ja muuta tämmöstä." H11 (1980-luvun loppu, 1997)

Pellonpiennar -tapahtumat ovat kaikille kiinnostuneille ja etenkin maatalouden ammattilaisille tarkoitettuja vapaamuotoisia ja avoimia tilaisuuksia, joissa tarkoituksena on usein tutustua esimerkiksi yksittäiseen maatilaan, tiettyyn viljelymenetelmään tai johonkin alan ajankohtaiseen teemaan. Kyseinen viljelijä oli järjestänyt Pellonpiennar -tapahtumia omalla tilallaan ja jakanut näin itselleen kertynyttä tietoa myös muille. Haastatteluista ei siis käynyt ilmi, että pioneerit olisivat pitäneet luomuneuvoja tai heidän jakamaansa tietoa epäluotettavana. Sen sijaan luomuneuvontapalvelujen käyttö oli monien kohdalla yksinkertaisesti tarpeetonta.

Viljelijöiden kokemukset luomuneuvojiin ja heidän toimintaansa liittyen olivat pääsääntöisesti erittäin myönteisiä. Neuvojen työn tulosten koetaan olevan viljelijöiden kannalta myönteisiä ja vaikuttavan positiivisesti viljelijöiden edellytyksiin toteuttaa luonnonmukaista tuotantoa. Yksittäisiin luomuneuvojiin kohdistuva voimakas luottamus muodostaa myönteisen kuvan koko luomuneuvontaorganisaatiosta, joka koostuu ammattitaitoisista ja avuliaista neuvojista. Haastattelujen perusteella on selvää, että luomuviljelijöiden luomuneuvoja ja heidän edustamiaan organisaatiota kohtaan osoittama luottamus auttaa viljelijöitä näkemään oman toimintansa ja tulevaisuutensa selkeämpänä ja ennakoitavampana, kun neuvojen avulla tuotantoehdot ja niiden edellyttämät toimenpiteet selkiytyvät ja täsmentyvät. Luomukurssien ja neuvonta-ammattilaisten avulla myös tuotanto-ehdoin liittyvä luottamus saattaa voimistua. Luomuneuvojat ja neuvontaorganisaatiot vaikuttavat näin ollen myönteisesti luomutoimijoiden keskuudessa vallitsevaan luottamuspääomaan.

Muista poiketen yksi haastateltava kuitenkin koki, että nykyisin luomuneuvontainstituutioiden tarjoamaan informaatioon ei voi aukottomasti luottaa. Tämän hän ei näe johtuvan instituutioista itsestään, vaan ylimmän valvovan viranomaisen, eli elintarviketurvallisuusvirasto Eviran toiminnasta, jonka hän ei katso olevan johdonmukaista neuvontapalveluiden tarjoajien kanssa.

V: ”Silloon kun on alun perin liittynyt luomuun niin, -- neuvojat oli silloin.. oikeen oikiasti neuvottihin ja että jos jotakin sanottiin niin siihen sopii luottaa. Että tänä päivänä on niin että.. -- neuvontajärjestö on olemas, mutta se että niitten neuvoihin ei uskalla uskoa ja sitte että vaikka paikallinen ELY-keskus neuvoo sua, niin siihenkään ei oo mitään uskomista, että Evira kävelöö sitte kaikkien ylitte --” H2 (1997 & 2013)

Kyseisen viljelijän näkemystä selittää merkittävästi hänen omakohtainen kokemuksensa tilanteesta, jossa luomueläinten pito aloitettiin paikallisen ELY-keskuksen neuvojen ja ohjeiden mukaisesti, mutta tästä huolimatta Eviran tarkastajat katsoivat viljelijän rikkoneen luomuehtoja, ja seurauksena

oli markkinointikielto. Käsittelen tapausta tarkemmin luvussa 4.2, mutta tässä yhteydessä se osoittaa, että neuvontapalveluita tarjoaviin järjestöihin tai jopa alempien viranomaisten neuvoihin luottaminen voi ikävimmissä tapauksissa johtaa viljelijän kannalta hyvin vahingollisiin seurauksiin. Tapaus osoittaa siis sen, että vaikka viljelijöiden kokema perusluottamus neuvoja kohtaan vaikuttaa olevan voimakasta ja he hyödyntävät neuvontapalveluja herkästi ja runsaasti, viime kädessä vastuu luomuehtojen noudattamisesta on heillä itsellään. Lopulta viljelijän on luotettava ainoastaan itseensä ja siihen, että on osannut etsiä juuri oikeat ja ajantasaiset tiedot, neuvot ja ohjeet.

4.2 Luomuviljelijöiden luottamus valvontaviranomaisten työhön

Neuvontapalveluja tarjoavien tahojen ohella keskeinen luomuviljelijöiden käytännön työhön vaikuttava instituutio muodostuu luomutuotantoehtojen noudattamista valvovista viranomaisista. Tehdessään luomusopimuksen, viljelijä sitoutuu noudattamaan luomutuotantoehtoja ja ottamaan luomutarkastajat vastaan tilalleen koska tahansa. Viljelijä siis asettaa koko tilansa ja toimintansa säännöllisen arvioinnin ja tarkastelun kohteeksi. Luomutuotantoehtojen noudattamista ei näin ollen pidetä itsestäänselvyytenä, vaan nykyisten sääntöjen mukaan jokainen tila tarkastetaan vähintään kerran vuodessa. Tällöin viljelijän tulee päästää valvontaviranomaisen edustaja tilan kaikkiin rakennuksiin ja esittää vaaditut dokumentit, kuten kirjanpidot ja muistiinpanot tilan eri osa-alueilta. Maatilojen luomuvalvonnasta vastaavat Elintarviketurvallisuusvirasto Evira sekä paikalliset ELY-keskukset, joiden tarkastajat kouluttautuvat Eviran järjestämissä koulutuksissa. Näiden viranomaisten ja tarkastajien vastuulla on valvoa sitä, että Suomessa luomuviljelijät ja -tuottajat noudattavat eurooppalaisia ja kansallisia luomusäännöksiä, eikä laiminlyöntejä tai sääntörikkkeitä tapahdu. Heidän vastuullaan on siis viime kädessä tehdä päätös siitä, onko yksittäinen viljelijä noudattanut luomutuotantoehtoja vai ei.

Luomuviljelijöille puolestaan toiminnan kannalta olennaista on kyky luottaa tarkastajien ammattitaitoon sekä luomuvalvonnan asianmukaisuuteen ja johdonmukaisuuteen. Ilman toimivaa ja tarkoituksenmukaista valvontaa luottamus koko luomuviljelyyn instituutiona sekä toimivana elinkeinona voisi horjua. Myös viljelijän luottamus siihen, että hänen tilansa toimintoja arvioidaan ammattitaidoista ja objektiivisesti on keskeistä, kun oman ammatinharjoittamisen jatkuvuus riippuu ulkopuolisesta arvioijasta. Valvontaviranomaiset käyttävät luomuviljelijöihin nähden lakiin perustuvaa valtaa, ja kuten esimerkiksi Bachmann (2006) esittää, tässä yhteydessä viljelijöiden luottamus viranomaisiin kohtaan on etukäteen oletettavaa.

Nyt haastateltujen viljelijöiden kokemukset valvontaviranomaisista, tarkastajista ja näiden ammattitaidosta sekä johdonmukaisuudesta ovat jonkin verran vaihtelevia. Osalla kokemukset ovat positiivisia tai neutraaleja, eikä tarkastajien tai muiden viranomaisten toimintaa moitita.

V2: "Ei se kyllä se, nehän on ihan asiallisia ollu ja ku on ollu kunnossa kaikki nii eihän siinä oo ollu mitää sanomista että. Kyllä se on ihan tyytyväinen ollu niihi tarkastuksiin."
H15 (2012&2014)

Suurimmalla osalla haastatelluista on kuitenkin sekä positiivisia että myös negatiivisia kokemuksia tarkastajien tai muiden valvontaviranomaisten toiminnasta. Kun tilatarkastukset tehdään henkilökohtaisesti paikan päällä vierailemalla, on luonnollista, että myös tarkastajien persoonallisuus ja henkilökohtainen ote vaikuttavat siihen, millainen mielikuva tarkastajan ammattitaidosta ja pätevydestä jää.

V2: "No... onhan se välillä vähän, tai se on sanotaan nii et se on siitä kuka tulee tekeen sen tarkastuksen niin aika paljon siitä kiinni. Että jos on sellanen, sielä joskus on tosi pikkutarkka tyyppi ainaki meille sattunu, et silloin tuntuu vähä että onks täs nyt mitää järkeä. Mut sit on taas semmosia jotka on niinku-.."

V1: "Että jokainen tekee sen työnsä kyllä hyvin mutta niin eri tyylillä että.." H16 (2010)

V1: "-- noo yks tarkastaja on semmonen että silloin teki mieli sanoo kyllä jo välillä että eiks täs ny voitais tehdä asiaa.. 10 ja puol tuntia tehtiin tarkastus joka toisilta menee 2,5 tunnissa että.. -- sillä vaan oli niinkun tää oma päätöksenteko että se vaan ei uskaltanu niinku ite päättää että onks tää kunnossa vai ei. -- No sitten kuitenkin se totes meilläki sen 10 ja puolen tunnin jälkeen että kaikkihan on kunnossa. -- Että ei siinä ollu mitää mut se että kun sitä täyty ruveta soittaan, joka asiasta täyty soittaa sitte että.. "onks tää ny" ja ei se sitte Evirastakaan saanu vastausta että onko vai ei oo, nii homman vaan vaikeutu edelleen.. -- Et se.. useimpien kanshan se on tosi helppoo." H11 (1980-luvun loppu, 1997)

On ymmärrettävää, että edellä kuvatus tilanne aiheuttaa viljelijässä tarkastajan ammattitaitoon kohdistuvaa epäluuloisuutta, jos aiemmin vastaavat tarkastukset ovat sujuneet ongelmitta monin verroin lyhyemmässä ajassa. Jos tarkastusta tekevä viranhaltija tai häntä ohjeistava viranomainen eivät osaa vastata siihen, onko luomuviljelijä noudattanut tuotantoehtoja vai ei, herää väistämättä kysymys siitä, kuka sitten osaa? Kokemukset yksittäisten tarkastajien ammattitaidottomuudesta tai kokemattomasta otteesta vaikuttavat myös mielikuvaan koko tarkastusinstituutiosta. Haastateltujen perusteella viljelijöitä harmittavat myös sellaiset tarkastajat, jotka eivät osoita lainkaan kiinnostusta esimerkiksi eläinten hyvinvointiin tai luomuviljelyyn sinänsä.

V: "No niitä on nyt kahdenlaisia, vähä jotta.. Joku teköö leivän vuoksi ja joku tekis niinku vähä sydämellä. Mielummin niitä jotka teköö sydämellä (naurahtaa)." H12 (2008)

V: "-- ei ne niinku kauheesti katto niinku elukoita. Ne pyörittelee vain niitä papereita ne tarkastajat. Että onko paperit hyvin, välttämättä edes vilkase eläintä ulos. -- Se on, tyhmää." H3 (2011)

V: " -- ja näkee ettei hänellä oo pienintäkään kiinnostusta luomuun, päinvastoin että hän niinkun.. nojoo.. ei nyt pidä mennä henkilökohtasuuksiin mut vähän tuli semmonen olo että saatiinpahan ykski tila taas luopuun tästä luomusta ettei tarvi täälläkää enää rampata (nauraa)." H17 (1977)

Jälkimmäinen sitaatti on viljelijältä, joka irtisanoi luomusopimuksensa 40 vuoden luomu-uran jälkeen. Päällimmäisenä syynä irtisanoutumiseen oli luomutarkastus, jossa viljelijää oli kehoitettu esittämään todistukset siitä, että hänen luomusopimuksen piirissä kasvaneiden hedelmäpuiden lomassa kasvavat kotitarvekäyttöön tarkoitettut vihannekset ovat peräisin luomusiemenistä.

V: -- oikestaan niinku mä poltin hihani (naurahtaa) viime tarkastuksen yhteydessä kun tota.. mullahan on siellä [hedelmäpuiden] riviväleissä sitte niinku omaan käyttöön kasvimaata. Ja, ollu aina. Eikä kukaan oo koskaan kysyny yhtään mitään. Kunnes viime vuonna sitte tarkastaja sano että tota.. "Sulla varmaan on sitte niinku tallella kaikki sertifikaatit että kaikki siemen on luomua mitä sä käytät puutarhakasveille omaan käyttöön?" Eipä ollu niinkun tullut kyllä pieneen mieleenkään. Kyllähän tietysti kaikki mitä mä saan luomuna, totta kai ne on luomuna ja onneksi löysin vielä niinku pussejakin aika paljon, mut mä aattelin että nyt hei ei kyl niinku, on lapsellista puuhaa että mulle riitti. H17 (1977)

Tapaus kuvastaa yhtäältä entisestään tiukentuvia ja tarkentuvia luomuehtoja, mutta myös toisaalta tarkastajien epäjohtonmukaista toimintaa, kun eri viranhaltijat puuttuvat samoilla tiloilla eri asioihin. Haastateltavan kertomuksesta saattoi päätellä, että hänen mielestään tarkastaja osoitti myös välinpitämättömyyttä luomuviljelyä kohtaan yleensä ja tämä aiheutti merkittävän osan siitä turhautumisesta, joka johti lopulta luomusopimuksen irtisanomiseen. Näiden seikkojen valossa irtisanoutuminen voidaan nähdä koko tarkastustoimintaa kohtaan osoitettuna protestina, joka sai alkunsa tyytymättömyydestä yksittäisen tarkastajan toimintaan. Näin epäluottamus yhtä organisaation jäsentä kohtaan heijastuu koko organisaatioon kohdistuvaan luottamukseen.

Myös muita viranomaisten epäjohtonmukaisuudesta johtuvia, jopa viljelijän luomu-uran kannalta hyvin kohtalokkaalta vaikuttavia viranomaisten epäselvyydestä ja epäjohtonmukaisuudesta johtuvia ongelmatilanteita nousi esiin. Seuraavien tapausten osalta huomion kohteeksi nousevat ennen kaikkea viranomaisten keskinäisen yhteistyön puute, sekä tuotantoehtojen ehdottoman noudattamisen vaatimus tilanteissa, joissa viljelijä ei kuitenkaan saa varmuudella tietää, mitä tuotantoehto hänen tulisi noudattaa. Ensimmäinen tapaus on tilalta, jossa eläimiä oltiin siirtämässä luomusopimuksen piiriin vuoden 2014 aikana. Viljelijäpariskunta oli selvittänyt luomuehtoja ja todennut, ettei vaatimuksena ollutta nautojen jaloittelutarhaa pystyittäisi toteuttamaan pihan läpi kulkevan, myös muiden käytössä olevan tien vuoksi. Heidän selvityksensä mukaan jaloittelutarhan voisi kuitenkin korvata eläinten pidennetyllä laidunkaudella, jolloin nautojen siirtäminen luomuun olisi mahdollista myös heidän tilallaan. Asian valmistelussa kävi kuitenkin ilmi, että eri viranomaiset olivat keskenään eri mieltä siitä, käykö kyseinen järjestely vai ei.

V1: "Mikkelistä joku päällikkö sano, et ei käy, et voitte varautuu siihen et ei tuu meneen läpi et jalottelutarhat pitää olla. Ja minä soitin seuraavalla viikolla Keski-Suomen ELY-keskukseen, ni sanottiin et ei tarvi, et riittää pidennetty laidunkausi."

V2: "Nii siinä on vähä sitte, että mitenkä siinä tekee että.."

V1: "Ja sitten, meidän kuitenkin siin vaihees ku me on jätetty ne hakemukset niin kaikenhan pitää olla jo luomukelposta, meil pitää olla luomurehut, meidän tilat pitää olla, eläinmäärä pitää olla suhteutettu siihen mitä luomuehdot vaatii niinku esimerkiksi tilavaatimukset ja muut, meil pitää olla kaikki tehty, ja sit tämmösten takia nehän voi sanoa että, ei käykään."

H: Mitä te sit teette jos-..?

V1: "Sit me on investoitu turhaan." H15 (2012 & 2014)

Toinen tapaus muistuttaa edellistä tapausta varsin pitkälti siten, että myös tällä tilalla siirrettiin eläimiä luomusopimuksen piiriin, ja viljelijä teki yhteistyötä muun muassa paikallisen ProAgrian luomuneuvojan sekä ELY-keskuksen viranhaltijoiden kanssa selvittääkseen luomuun siirtymisen edellyttämät toimenpiteet ja niiden oikean järjestyksen.

V: "-- me silloin ku ryhdyttiin tähän niin oli tämä, ProAgrian neuvojat ja sitte Atrian edustaja ja käytiin täällä ELY-keskuses sitte neuvottelemas että kuinka alootetahan ja kuinka tämä homma toimii.. Sitte mentiin sen suunnitelman mukaan ja kesällä käytiin luomutarkastamas ei ollu mitään, syksyllä käytiin luomutarkastamas ei ollu mitään, ja sitte tuliki syksyllä yhtäkkiä markkinoontikielto." H2 (1995 & 2013)

Tässä tapauksessa viljelijä oli yhdessä luomuneuvojen ja viranomaisten kanssa luomuehtoja ja siirtymäsäännöksiä tulkitessaan todennut, että luomueläinten pitoon tarkoitetut rakennukset ja tilat on ensin tarkastettava luomukelpoisiksi ja vasta sitten hankittava eläimet, jotka tässä tapauksessa tulivat tavanomaiselta tilalta, sillä luonnonmukaisesti kasvatettuja ei ollut saatavilla.

V: ”Niin toisin ja ajateltiin et se menöö muttei se nyt sitte mennykkään ku Evira totes että se on niinkun, on toimittu sääntöjen vastaisesti ja minä olen rikollinen.” H2 (1995 & 2013)

Elintarviketurvallisuusvirasto katsoi, ettei rakennukseen olisi saanut luomuun siirtymisen jälkeen ottaa eläimiä tavanomaiselta tilalta, vaan niiden olisi tullut olla rakennuksessa jo alkutarkastuksen yhteydessä. Viljelijän mukaan markkinointikiellosta seurasi hänelle 65 000 euron tappiot. Lihatalo Atria kantoi tilanteessa taloudellista vastuuta siinä määrin, että viljelijä kykeni jatkamaan toimintaansa ja luomueläinten kasvattamista. Olennaista on kysyä, olisiko markkinointikiellon ja kymmenien tuhansien eurojen menetys voitu estää paikallisen ELY-keskuksen ja Eviran välisellä paremmalla yhteistyöllä ja tiedonvaihdoilla. Viljelijän mukaan ongelma johtui ennen kaikkea viranomaisten välisen tiedonkulun puutteesta.

V: ”Ja mä edelleen uskon että ELY-keskuksellakin oli luja usko siihen että me mennään kaikkien sääntöjen mukaan. -- että siinäkin oli vielä sitte niin että Eviran uudet säännöt on päivätty 1.1.2013. Ja sitte ne on julukaastu, oliko se nyt sitte kesäkuun 1. päivä. Elikkä siinä vaihees ku meki kevättalvella oltiin sielä Ely-keskukses niin meillä ei ollu niitä uusia sääntöjä olemaskaan. -- [mutta] niitten mukaan olis pitäny toimia. Että se on niinkun sellaanen vähä tuota.. hankala että.. -- Evira kävelöö sitte kaikkien ylitte ja sillon niinkun kauhia tarve mun mielestä lopettaa luomu Suomesta. Että se on niinkun tuota (naurahtaa).. tällä hetkellä sellaanen kamala tilanne. Että ne keksii sielä ihan uusia säädöksiä ja sitte niitä ei tiedoteta mihinkään.” H2 (1995 & 2013)

Kyseisellä viljelijällä on ymmärrettävästi oma henkilökohtaisiin kokemuksiinsa perustuva käsitys elintarviketurvallisuusviraston toiminnasta ja sen luotettavuudesta. Hän ei kuitenkaan ole suinkaan ainoa, joka kyseisen viranomaisen toimintaa kritisoi, vaan vastaavan kaltaista epäluottamusta osoittavat myös viljelijät, joilla ei ole lainkaan omakohtaisia negatiivisia kokemuksia valvontaviranomaisten toiminnasta.

V: ”Ei mulla nyt oo, kokemukset on ihan ok -- sillai tilatasolla on pärjätty ei siinä niinku oo ollu, ja ihan hyvä noin valvonta mut sitte.. -- Eviran kans ja niiden niinku aika lailla.. hyvinki käytännöstä vieraantuneet ajatusmaailmat niin.. -- Et se on vähä sellanen lottokone sieltä että mitä se tekee. -- hallintokulttuuri on vähä niinku tsaarin aikanen suoraan sanottuna ettei niinku oteta vastuuta ennenkö sitte voidaan rykästä päätös (naurahtaa) vähä niinku puskesta että.. monen näköstä.” H21 (2008)

Kertomukset tapauksista, joissa viranomainen on viljelijöiden mielestä mennyt sääntöjen tulkin-
nassa epätarkoituksenmukaisen pitkälle myös leviävät luomuviljelijöiden keskuudessa ja luovat en-
tisestään mielikuvaa valvovien viranomaisten epätarkoituksenmukaisesta ja epäjohtonmukaisesta
toiminnasta riippumatta siitä, pitävätkö tarinat täysin paikkansa vai eivät.

*V: ”Kyllä luomutuet pelaa mutta sitten se lupapuoli, että kun tarkastajat antaa mark-
kinointikieltoja jostain olemattomasta syystä. Tuolla Kauhavalla on sattunut sellaista-
kin, että olikohan se nyt kanalassa, että siellä kanat olis joutuneet asfalttia pitkin kä-
velemään kymmenen metriä niin sen takia evättiin se yritys ja... Tuolla Virroilla on jos-
sakin annettu markkinointikielto sellaisesta syystä, että kun lehmät on ollu liian kauan
laitumella, että se on menny ylitte sen mitä on suunniteltu (nauraa). Ei mitään järjen
kanssa tekemistä, että se on sitä pilkkujen kanssa pelaamista.” H1 (1970-luku)*

Kyseisenkaltaiset tarinat siis ruokkivat valvontaviranomaisiin kohdistuvaa epäluottamusta ja epä-
luottamuksen ilmapiiriä. On vaikea arvioida millaisia seurauksia viljelijöiden osoittamalla voimak-
kaalla epäluottamuksella luomualan johtavaa valvovaa viranomaista kohtaan lopulta on pitkällä täh-
täimellä. Kertomusten perusteella ongelmat ja epäluottamus ovat voimistuneet vasta viime vuo-
sina, eikä ongelmien laajuutta voi arvioida tyhjentävästi tämän haastatteluaineiston perusteella.

Monille haastateltaville yhteinen ajatus on myös se, että taloudelliset realiteetit kannustavat tai
jopa pakottavat pysymään luomusopimuksen piirissä niin pitkään kuin mahdollista, vaikka se edel-
lyttäisikin sopeutumista epämiellyttäviin muutoksiin tai poukkoilevaan hallintoon. Monien mielestä
kuitenkin juuri viranomaiset ovat se taho, jonka toiminnan johdonmukaisuudesta ja luotettavuus-
desta luomuviljelyn ja esimerkiksi kansallisten pinta-alatavoitteiden saavuttaminen lopulta riippuu.

*V: ”Siis käytännön kokemuksena nyt tässä kun pitkään on seurannu tätä touhua ja sitte
näitä tarkastuksia ja näitä sääntöjä niin se on niinku se joka ratkasee luomuviljelyn
kohtalon Suomessa. Ei niinkään se mitä tuolla pellolla tapahtuu, kyllä ne aikojen alusta
olleet mekanismit luonnossa toimii, mutta byrokraatti on byrokraatti ja se pystyy pi-
laamaan monta hyvää asiaa.” H19 (1980)*

Ylimmän valvovan viranomaisen kutsuminen lottokoneeksi on joka tapauksessa merkille pantava
osoitus siitä, että kaikki luomuviljelijät eivät suhtaudu luottavaisesti alan olosuhteiden myönteiseen
kehitykseen, mikäli se riippuu kansallisella tasolla toimivien viranomaisten toiminnasta. Kuten Cook
ym. (2005) esittävät, epäsymmetristä vallankäyttöä sisältävissä vuorovaikutussuhteissa luottamus
on erittäin haurasta, ja sitä on vaikea luoda ja ylläpitää. Haastattelujen perusteella luomuviljelijöi-
den ja valvontaviranomaisten välisissä suhteissa tämä ilmiö on joissakin tapauksissa hyvin ilmeinen.
Osalle viljelijöistä tuottaa vaikeuksia luottaa valvontaviranomaisten ja tarkastajien työhön ja näiden

ammattitaitoon, jotka puolestaan ovat ratkaisevassa asemassa siinä, tulkitaanko viljelijän toimenpiteet hyväksyttäviksi ja sääntöjen mukaisiksi. Kuten markkinointikielloista kertovat esimerkit osoittavat, vallankäyttö näissä tilanteissa on ollut varsin suorasukaista ja ehdotonta. Mikäli viljelijä huomaa viranomaisen vallankäytölle olevan vain vähän rajoitteita, on luottamuksen ylläpitäminen erittäin vaikeaa.

Epäsymmetrisen valtasuhteen vuoksi luomuviljelijällä ei ole juurikaan mahdollisuuksia ”sanktioida” luomuviranomaisia tai tuotantoehtojen laatijoita niissä tapauksissa, joissa hän katsoo luottamuksensa tulleen petetyksi. Kun viljelijän ja valvontaviranomaisen välinen riippuvuussuhde ei ole tasapuolinen, viljelijän on vaikea osoittaa kielteisiä seurauksia, joita viranomaisille voisi vuorovaikutussuhteen purkautumisesta aiheutua. (Cook ym. 2005, 4.) Viljelijöiden käytettävissä on kuitenkin muutoksenhakukeinoja, joilla kaikkiin valvontaviranomaisten tekemiin päätöksiin on mahdollista hakea muutosta. ELY-keskusten päätöksiin on mahdollista hakea muutosta valittamalla päätöksestä maaseutuelinkeinojen valituslautakuntaan ja Eviran antamista päätöksistä voi valittaa hallinto-oikeuteen (Evira 2012.) Haastateltavat eivät kuitenkaan kertoneet tapauksista, joissa muutoksenhakumahdollisuutta olisi käytetty.

Kaikki haastateltavat eivät osoittaneet valvontaviranomaisia kohtaan arvostelua tai epäluottamusta, vaan päinvastoin kertoivat tarkastusten sujuneen mielestään sujuvasti ja ammattitaitoisesti. Viljelijät vaikuttaisivat siis jakautuvan voimakkaasti mielipiteissään siitä, voiko viranomaisten tekemiin tarkastuksiin suhtautua luottavaisesti. Kokemus valvovien viranomaisten epäluotettavuudesta ja epäjohtonmukaisesta toiminnasta aiheuttaa kuitenkin negatiivisia lieveilmiöitä niille luomuviljelijöille, jotka eivät ole onnistuneet ylläpitämään luottamusta viranomaisia kohtaan. Epäluottamus tarkastustoimintaan on tulevaisuuteen liittyvää epävarmuutta aiheuttava asia, joka vaikuttaa omalta osaltaan työn mielekkyyteen ja aiheuttaa epäilyjä siitä, tulkitaanko oma toiminta seuraavassa tarkastuksessa sääntöjen mukaiseksi vai ei.

4.3 Viljelijöiden kokemus heihin itseensä kohdistuvasta luottamuksesta

Sen lisäksi, että viljelijöiden kokemus viranomaisten luotettavuudesta on verkoston kokonaisilma-
piirin kannalta olennainen, myös luottamussuhteen vastavuoroinen luonne nousee keskiöön. Luottamus yleensä vahvistuu, mikäli havaitsemme vuorovaikutussuhteen toisen osapuolen toimivan tavalla, joka viestii luottamuksesta meitä itseämme kohtaan. Epäluottamus puolestaan kasvaa, mikäli luottamuksemme kohteen käytös viestii epäluottamuksesta. (Lewis & Weigert 1985, 971.) Myös Cook ym. (2005, 4) esittävät, että vuorovaikutussuhteissa, joissa valta on epätasaisesti jakautunut,

valtaapitävä voi yrittää luoda suhteeseen luottamusta osoittamalla itse luottamusta vallalle alisteista toimijaa kohtaan. Luottamus ja epäluottamus ovat näin itseään vahvistavia ilmiöitä.

Selkeimmin luottamuksen vastavuoroinen luonne ilmenee luomutarkastusten yhteydessä viljelijän ja tarkastajan välillä. Vaikka tilatarkastukset ovat tällä hetkellä ainoa varma keino erottaa luomutilat tavanomaisista tiloista, suhtautuminen valvonnan ja tarkastusten alla työskentelemiseen vaihtelee haastateltavien kesken melko runsaasti. Olennainen ero haastateltujen välillä onkin kokemus siitä, millaisena viranomaisten heihin itseensä kohdistama luottamus koetaan. Tämä on tärkeä seikka luomutoimijoiden verkostossa ilmenevän kokonaisluottamuksen kannalta.

Osa haastatelluista pitää luomutarkastuksia ehdottoman hyvänä asiana ja kokemukset niistä olivat heidän kohdallaan positiivisia. Tarkastusten tärkeys ymmärretään samoin kuin se, että ne ovat välttämättömiä luomuviljelyn laadun takaajia. Niitä ei koeta epäluottamuksen osoituksena.

V: ”--Et nää luomu-, näähän on enempi semmosia.. tai ainaki meillä on käyny hirveen hyviä, ne on tämmösiä keskustelutilaisuuksia ja katotaan, siinä itelleki tulee ajatuksia ja emmä piä sitä kielteisenä ja mä ymmärrän niinkun sen lähtökohan että jos mulla on joku.. Liittyyhän se, sehän on laatu järjestelmä..” H19 (1980)

Moni haastateltava kertoikin, ettei koe tarkastajan tuloa ahdistavana, vaan pikemminkin toivottavana asiana. Monet käyttävät neuvontapalvelujen ohella myös tarkastajia hyödykseen tiedon hankkimisessa ja ongelmien ratkaisussa, jolloin tarkastustilanne voi olla viljelijälle tärkeä myös ammattitaidon kehittämisen kannalta.

V: ”Siis tuota, mää nään sen hirveen hyvänä tässä luomussa ku on se tarkastus joka kesä, se tulee automaattisesti sitä ei tarvi ootella että tuleekohan vai ei (nauraa). -- Siinä voi jutella sitten samalla niinkun asiantuntijan kanssa ja kysellä että ”mitäs mä tekisin tälle lohkolle kun täällä näyttäs olevan tämmöstä, rikkaruohoo” tai jotain muuta, et siinä voi jutella ja.. se on ihan ok.” H18 (2010)

V: ”-- ei se ollu pelkästään valvontaa vaan se oli neuvontaa ja yhdessä saatiin miettiä ja nyt kun oli pienet alueet niin sittehan me käytiin yleensä melkein joka lohkolla -- kun todella riitti sitten aika että saatiin vilkaista ja saatiin keskustella, ja katsoa mikä se kasvillisuus sillä hetkellä oli ja näin.” H14 (1988)

Nämä sitaatit luonnehtivat luomutarkastuksen ilmapiiriä keskustelevalaiseksi ja opettavaiseksi, mikä luo mielikuvaa vuorovaikutussuhteesta, jossa luottamus on vastavuoroista. Kanssakäyminen viljelijän ja tarkastajan välillä on näissä tilanteissa myönteistä ja toivottavaa. Toiset luomuviljelijät kuitenkin kyseenalaistavat tarkastusten luonteen ja laajuuden luomuviljelyn ja -tuotannon kohdalla. Kun

tavanomaisia viljelijöitä – jotka samalla tavalla noudattavat esimerkiksi tiettyjä viljelytoimenpidesäädöksiä saadakseen ympäristötukea – tarkastetaan vain satunnaisesti, luomuviljelijöiden vuosittaiset tarkastukset koetaan paikoin jo lähtökohtaisesti epäluottamuksen osoitukseksi.

V: ”-- et tulee niinku että onko luomuviljelijät niinkun epäluotettavampia ku muut? Ku niitä pitää valvoo joka vuosi, ku muita voidaan valvoo vaan niinku...” H17 (1977)

V: ”--luomushan on viä kovemmat nämä tarkastukset ku tavanomases että siinä mieles se on niinku tavallansa että siinä on niinku aina koko ajan jonku vahdittavana. Enempi vielä ku siinä tavanomases, jossa siinäki on kyllä aiva tarpeeksi niinku sitä vahtimiselementtiä niin.. Et se on, se on niinku se huono puoli mun mielestä.” H6 (2010)

Joidenkin haastateltavien mukaan jo pelkästään tarkastajien käytös huokuu epäluottamusta, eikä tarkastusten tungettelevaa luonnetta ole aina helppo hyväksyä. Ei ymmärretä sitä, miksi viljelijän oma sana ja kertomus tilan asioista eivät riitä.

V: ”[haastateltavan puolison nimi] on kokenu niinkun loukkaavana sen että.. mennään niinkun tiloihin ja ruvetaan availemaan ovia siellä ja niinkun etsimään jotain.. esimerkiksi jotain kemikaaleja, tai jotain että.. Et ei niinkun sanaan uskota, joka on varmaan myös monella isännällä että jos sanotaan ettei ole niin miksi sinne pitää lähteä penkomalla penkomaan että, ehkä tämmöset on sitte semmoset mitkä on saanu semmosta pahaa sisua nousemaan.” H4 (2009)

V: ”-- et se on niinkun pohjalaasille olletikkin on se.. Se ei oo kaikille kauhian heleppoa että tullahan niinkun penkoomahan että sulla pitää olla viljelymuistiinpanot ja kirjanpidot tehtynä --” H2 (1995 & 2013)

Myös konkreettisia esimerkkejä tarkastajien osoittamasta epäluottamuksesta osattiin kertoa. Jotkut olivat hämmentyneitä siitä, miten epäluuloisesti tarkastajat suhtautuvat tilalla oleviin tavanomaisen viljelyn tuotantopanoksiin tai niihin viittaaviin materiaaleihin. Eräs viljelijä kertoi säilyttäneensä varastossaan apulantaa, jota ei ollut saanut myytyä pois luomuun siirtymisen jälkeen. Vuosittaisesta luomutarkastuksesta seuraavana päivänä sama tarkastaja soitti jälleen ja pyysi saada tulla laskemaan nuo edellisenä päivänä laskemansa apulannat uudelleen. Viljelijä kertoi toivottaneensa tarkastajan tervetulleeksi, mutta hämmentyneensä siitä, että kyseinen tarkastaja laski samoja apulantoja jo neljättä kertaa.

Toinen luomutuottaja piti konehallissaan työkalujen varastolaatikkona suurta ja tukevaa muoviasiaa, joka oli aiemmin sisältänyt tavanomaisessa tuotannossa käytettävää kivennäistä ja jota viljelijä oli omille eläimilleen tavanomaisen tuotannon aikaan syöttänyt. Tarkastaja ei ollut suhtautunut ymmärtäväisesti viljelijän selityksiin siitä, että laatikko oli kovaa muovia ja siksi sopiva säilytyslaatikoksi. Maallikon näkökulmasta tällaisten ns. kiellettyjen tuotantopanosten tai niihin viittaavien ainesten löytyminen tilalta on asia, joihin tarkastajien epäilemättä tuleekin suhtautua tarkkaavaisesti. Kyseisten viljelijöiden kertomukset kuitenkin osoittavat, ettei tarkastajien ote näissä tapauksissa ollut luonut kunnioittavaa, eikä varsinkaan luottamusta herättävää ilmapiiriä suuntaan tai toiseen. Viljelijöiden kertomukset kuvastavat epäluuloista ja epävarmaa suhtautumista tarkastajia kohtaan, jotka puolestaan olivat osoittaneet selvää epäluottamusta viljelijöiden vilpittömyyttä kohtaan. Jälkimmäinen ilmiö vaikuttaa selvästi voimistavan edeltävää.

Tarkastajien suhtautumiseen ja toimintatapoihin liittyvät erittäin negatiiviset kokemukset painottuvat muutamiin haastateltuihin, ja heidän muistikuvansa tarkastajien epäilyksistä ja epäluottamuksen tunteesta ovat hyvin voimakkaita. Kertomusten mukaan tarkastukset saattavat pahimmissa tapauksissa tuntua erittäin painostavilta, jopa ahdistavilta.

V1: "Onhan niitä ollu aika järkyttäviäki tapauksia. Esimerkiksi sieltä että aiva niinku ois joku, todella niinkun suurrikollinen.. ensinnäki se tarkastus kesti lähes 8 tuntia, vaikka sillon oli hehtaareita alle 30 että olis pitäny homman mennä tosi nopeesti. Mutta että ku se homma oli sellasta että autotallis, konehallis nuuskittiin joka nurkat.. että löytyykö täältä kiellettyjä tuotantopanoksia. -- tongittiin joka ikinen siemenpussi ja pelolla se tarkastaja kontti tuola pitkin peltoa ja etti jäämiä väkilannotteista -- Et siinä oli kyllä koko ajan sellanen olo että kuis tässä niinku käy et vaikka tiesi että kaiken on tehny oikein, mutta että ku tuntu että se oli niinku jatkuva epäilyksillä. Se koko ajan epäili! -- Et se aatteli että kun nyt riittävästi tutkitaan niin jostain kiinni jäät!" H3 (2011)

V: "-- mua on nyt luomutarkastettu viime vuonna kesäkuus ja lokakuus ja.. joulukuus ja huhtikuus ja nyt sitte tänä vuonna täs tuota 3 viikkoo sitte. Elikkä se tuota, niinkun Eviran määräämiä tarkastuksia että kun ei.. ne epäili että [viljelijän oma nimi] on kans sitä huijari-koijari -porukkaa niin, piti tulla tuota Sastamalasta tuli joku täti sitte tarkastamahan ja sitte mistähän se mies oli joka kävi kevät-talvella. Siis tuli vähä selaaen tunne kato että aina vaan kaivetahan niinku jostaki joku vielä nuukempi ja tarkempi ukko et josko se löytäis jotaki ja pistetähän se sinne." H2 (1995 & 2013)

Sitaatit kuvastavat kokemusta siitä, ettei oman luotettavuutensa ja moitteettoman ammatinharjoittamisen osoittamiseksi riitäkään se, että tarkastaja tekee luomutarkastuksen ja kaiken todetaan olevan kunnossa, vaan epäilykset ja epäluottamus voivat jatkua yhä senkin jälkeen. Toistuvat ja pitkään kestävät tarkastukset luovat ilmapiiriä, jossa viljelijän voi olla vaikea ymmärtää, mistä häntä epäillään ja miksi. Edellä esiintyvien viljelijöiden kokemusta epäluottamuksesta voimistaa kenties se, että molemmat heistä osasivat kertoa saman tarinan Elintarviketurvallisuusvirasto Eviran järjestämästä koulutuksesta luomutarkastajille:

V1: ”-- mä niinku tiedän että tota.. Evirahan epäilee koko ajan. Eli ne on niinku näitä tarkastajia on evästäneet sillä lailla että viljelijä on, se on rikollinen kunnes toisin todistetaan. -- Se on niin päin. Et sitte vain pitää todistaa se syyttömyytensä, ku tarkastaja tulee, että niin kauan epäillään. Ja jossaki tarkastajien kurssituksella niin, Eviran ihmiset oli sanonu niille että kaikki luomuviljelijät on joko huijareita tai koirjareita.” H3 (2011)

V: ”-- tämä tämä, Eviran täti oli aloottanu jonkun tilaasuuden näille neuvoille, niin se oli (naurahtaa) sanonu sillä lailla hienosti että: ”Lähtökohtahan on se, että kaikki luomuviljelijät on huijareita ja koirjareita!” -- niin että se on ihan.. hänen henkilökohtainen ajatuksensa että näin se homma toimii että..” H2 (1995 & 2013)

Kuten sitaatit osoittavat, osalla viljelijöistä on vahvoja näkemyksiä valvontaviranomaisten osoittaman luottamuksen laadusta. Olennaista asiassa on se, että joidenkin viljelijöiden kohdalla kokemukset tarkastajien ahdistavasta epäluuloisuudesta osuvat yksiin tarkastajille annetun neuvon kanssa. Näiden viljelijöiden kohdalla tunne siitä, että on lähtökohtaisesti huijari, on todellinen. Velvollisuus osoittaa omien toimiensa luotettavuus ja ehdoton sääntöjenmukaisuus koetaan myös raskaaksi taakaksi, jonka tarkoituksenmukaisuus kyseenalaistetaan.

V: ”-- se aina pitää muistaa jos sä muutat jotaki että mitä sä oot keväällä tehny viljelysuunnitelmaan ja sitte sä huomaakki ettei tämä ny näin meekkää, sä teekki jotaki erilailla niin sun pitää muistaa sen aina sitte johonki ilmottaa että ”Voi voi että emmä ny tehnykkää sitä niinku siinä mä ilmotin ennemmin että nyt se onki näin” ja..” H6 (2010)

V: ”-- yleensä näis tarkastuksishan on se periaate jotta, aina kattotahan pellot ja eläimet ja, eihän niis nyt mitään oo että ne on yleensä hyvin ok mutta sitte ruvetaan niitä paperia kattoon niin sieltä sitte löytyy jos jonkinmoista niin.. se siinä lähinnä ottaa päähän että tuntuu ettei sillä oo mitää väliä että kuinka sen työnsä teköö jotta, se on suurin rikos jos on joku paperi jääny täyttämättä..” H7 (2009 & 2012)

V: ”Ku ei luomuviljely ole vaikeaa että.. jos mun ne siemenet mitkä mä peltoon laitan on luomussa hyväksytyjä siemeniä. Ja mä ne kylvän sinne ja ne kasvaa siellä karjanlannan avulla, enkä mä käytä sielä mitään muuta, ja mä korjaan sieltä sadon. Niin, jos mä oon tehnyt jossain muualla väärin että multa puuttuu joku kirjaus tai joku muu niin, se on kohtuutonta että siitä rangaistaan..” H4 (2009)

Eräs viljelijä piti jopa mahdottomana sitä ajatusta, että yksikään luomuviljelijä lopulta pystyisi toimimaan täysin luomuehtojen mukaisesti joka tilanteessa. Hänen mukaansa luomuehtojen vaihtelevat tulkinnat aiheuttavat sen, ettei yksikään luomuviljelijä kykene noudattamaan sääntöjä siten, että tekisi aina kaiken kaikkien mielestä oikein. Kyseinen viljelijä kokee, että valvontaviranomaisten mentaliteetti on parhaillaan se, että nuo virheet on vain löydettävä ja niistä rangaistava.

V: ”-- mitä oon kuullu monestakin suusta että on ollu tuota niin niin, nyt viimeiset 2 vuotta on ollu sellaista että tarkastajat tuloo niinkun sillä lailla kirves kädes että ne niinkun ettii ja kaivaa että jos vaan jostakin löydettäis, että saataas pullahutettua tämäkin kaiffari pihalle tästä riemusta -- ” H2 (1995 & 2013)

Luomuviljelijöiden valvonnasta keskusteltaessa esiin nousi myös huoli siitä, miten uudet vuonna 2017 voimaan tulevat luomusäännökset kenties muuttavat luomuviljelijöiden asemaa ja luomutarkastuksia. Esitysten mukaan tarkastuksia oltaisiin suuntaamassa riskiperusteisemmiksi säännöllisten vuosittaisten tarkastusten sijasta, ja myös tarkastajien oikeutta käyttää tarvittaessa apuna virkavaltaa on pidetty mahdollisena.

V1: ”-- joku sellanenki esitys oli että jos luomutarkastaja epäilee että viljelijä huijaa, niin uudella kaudella sitte niin sillä olis mahollisuus jopa pyytää poliisilta virka-apua, niin kyllä se niinku kuulosti taas sit siis sellaselta että onkohan täs maailmas pahempaa rikollista ku maanviljelijä että.. että voi huhhahhei että tota..” H24 (2012)

Arvailujen varassa vielä on, mitä riskiperusteinen valvonta lopulta tarkoittaisi ja millaisissa tilanteissa tarkastajien olisi tarkoitus poliisin virka-apuun turvautua. Vaikka riskiperusteinen tarkastusperiaate saattaisi vähentää luomuviljelijöiden yleistä valvontapainetta, mielikuva poliisivoimien vahvistamasta luomutarkastusryhmästä luo varmasti joka tapauksessa omanlaisen käsityksen siitä, missä määrin luomuviljelijöiden henkilökohtaiseen rehellisyyteen ja vilpittömään ammatinharjoittamiseen luotetaan.

Yhteenvedona voidaan todeta, haastatellut luomuviljelijät jakautuvat voimakkaasti mielipiteissään ja kokemuksissaan siitä, millaisen luottamuksen kohteena he itse kokevat olevansa. Osa luomuviljelijöistä toivottaa tarkastajat tilalleen tervetulleeksi hyvillä mielin ja hyödyntää näiden viranomaisten tarjoamaa tietotaitoa, eikä tarkastustoimintaa pidetä epäluottamuksen osoituksena. Samanlaisista kokemuksista ja mielipiteistä kertoivat myös varsinaissuomalaiset luomutuottajat heille järjestetyssä kyselyssä, jonka tulosten mukaan tarkastajiin ja heidän käynteihinsä suhtaudutaan erittäin myönteisesti, erityisesti niiden neuvonnallisen luonteen vuoksi (Kuokkanen 2013, 11.).

Tämän tutkimuksen aineistossa varsinkin luomupioneerien kokemukset tarkastajista olivat vastikään luomuun siirtyneitä myönteisempiä. Tämä siitä huolimatta, että kaikki pioneerit olivat aloittaneet luomuviljelyn ennen Suomen EU-jäsenyyttä, jolloin valvonta maataloudessa oli yleensä ottaenkin kevyempää. Tämä tarkoittaa, että kaikki luomupioneerit ovat uransa aikana joutuneet sopeutumaan kiristyvään valvontaan niin EU:sta kuin luomusäädöksistäkin johtuen. Kenties juuri pitkään jatkunut sopeutuminen valvontaan ja sääntelyyn selittääkin sitä, miksi luomupioneerit pitävät tarkastustoimintaa neutraalimpana asiana.

Samaan aikaan kuitenkin toisten viljelijöiden kohdalla tarkastusten luoma paine ja tarkastajien osoittama epäluuloisuus ovat nakertaneet tunnetta luottamuksen kohteena olemisesta ja vähentäneet kokemuksia hedelmällisestä yhteistyöstä valvontaviranomaisten kanssa. Etenkin uusien luomuviljelijöiden keskuudessa on havaittavissa epäluottamuksen kierre, jossa tarkastajien osoittama epäluulo ja epäluottamus ahdistavat viljelijöitä ja luovat mielikuvaa painostavasta, arvaamattomasta ja epäluotettavasta tarkastusviranomaisesta. Tunne siitä, että omaan toimintaan ja ammatinharjoittamiseen suhtaudutaan epäluottavaisesti aiheuttaa myös epävarmuutta siitä, mitkä ovat riittäviä keinoja oman luotettavuuden osoittamiseksi, vai onko sellaisia ylipäättään olemassa. Huomionarvoiseksi nousevat esimerkiksi Cook:n ym. (2005, 4) näkemykset siitä, että valtaapitävän vuorovaikutussuhteen osapuolen on mahdollista kehittää luottamusilmapiiriä toimimalla kunnioittavasti ja luottamusta osoittavasti. Mitä ilmeisimmin tässä ei ole kaikkien luomuviljelijöiden kohdalla onnistuttu. Luottamuksen perustavanlaatuinen tarkoitus eli tulevaisuuden kokeminen ennakoitavana ja itselle myönteisenä näin ollen murenee.

4.4 Luomuviljelijöiden luottamus luomutuotantoehtoihin

Luomutuotantoehdot ovat luomuviljelijän toimenkuvan ja ammatinharjoittamisen perusta silloin, kun viljelijän tavoitteena on tuottaa virallisesti hyväksyttyjä luomutuotteita. Ne määrittävät sitä, millaiset viljelytoimenpiteet ja eläinten hoidon käytännöt katsotaan luonnonmukaisiksi, ja mitkä

puolestaan ovat luomutuotannossa kiellettyjä. Tuotantoehdot siis yhtäältä rajaavat viljelijän toimintaedellytyksiä ja toisaalta tarjoavat puitteet, joiden piirissä pysymällä viljelijä täyttää luomuviljelyn kriteerit ja on oikeutettu saamaan luomutukea ja myymään tuotteitaan eteenpäin luomumerkitäytinä. Luottamuksella tarkoitan luomutuotantoehtojen yhteydessä viljelijöiden luottamusta sääntöjen pysyvyyteen ja johdonmukaisuuteen sekä tuotantoehtojen kykyyn ylläpitää ja edistää luomua viljelymuotona. Myös luottamus tuotantoehtojen laatijoihin nousee olennaiseksi kysymykseksi. Kyse on ennen kaikkea luottamuksesta tuotantoehtojen ja niiden laatijoiden muodostamaan instituutioon.

Keskusteltaessa luomutuotantoehdoista yleisesti ottaen, suhtautuminen niihin vaihtelee neutraalista sääntöihin sopeutumisesta niiden voimakkaaseen kritiikkiin. Haastattelujen perusteella luomusääntöjä pidetään melko muutosalttiina ja monitahoisina, joissain tapauksissa myös hyvin tulkinanvaraisina. Kuten jo luomuneuvontaa käsittelevästä osiosta on pääteltävissä, luomusäädökset koetaan paikoin liian vaikeasti tulkittaviksi ja siksi epävarmuutta aiheuttaviksi.

V1: ”--Niis on hirveen paljon semmost minkä voi tulkita ihan miten haluaa. Et semmonen pitäis saaha pois semmonen tulkinnanvaraisuus niistä.. -- Eikä sillee että tarvii olla yliopistokoulutus että saa niistä jotain tolkkua että (nauraa) kyl ne pitäis olla sillee että..

V2: Maalainenki ymmärtää..” H15 (2012 & 2014)

V: ”-- nykyään ostetaan ulkopuolelta palvelut eli me ostetaan ProAgriasta viljelysuunnitelmat ja niin edelleen ja tuota.. Se, vaikka sielä on ammattilainen, joka seuraa ihan koko ajan näitä muuttuvia tilanteita niin hänkään ei välttämättä ole kuusalla muutoksisista, saatika sitte semmonen joka niitä jonkun muun työn ohella niin pitäisi vielä hallita niin se on aika, vaatimustaso on aika kova.” H4 (2009)

Kun ammatinharjoittamisen pohjana olevat reunaehdot ja säädökset ovat muuttuvia ja vaikeasti tulkittavia, on oletettavaa, että luottamus sääntöjen johdonmukaisuuteen ja oman toiminnan sääntöjenmukaisuuteen voi ajoittain olla koetuksella. Jos viljelijä ei ymmärrä mitä säännöt häneltä edellyttävät, saattaa olla vaikea nähdä luomutuotantoehtoja sellaisena kokonaisuutena, jolla voi perustella omaa toimintaansa ja johon voi ongelmatilanteissa nojata. Usein muuttuvat säädökset pakottavat varautumaan jatkuvasti siihen, että jokin tänään sallittu menetelmä tai tuotantopanos ei enää huomenna kelpaakaan. Tuotantoehtojen mukaan toimiminen edellyttääkin, että luomuviljelijä tarkkailee alan vaatimuksia ja tuotantoehtojen kehitystä jatkuvasti ja vertailee muutoksia oman tilansa toimintaan.

Eräs keskeinen luomusääntöihin liittyvä keskusteluteema oli luomuehtojen kyky ylläpitää ja edistää luonnonmukaista viljelyä ja tuotantoa sellaisena, kun haastateltavat ne itse ymmärtävät. Kaikki eivät suhtaudu luottavaisesti siihen, että säännöt olisivat aina tarkoituksenmukaisia ja luomuhengen sopivia.

V2: ” -- ei valvonnassakaan mitään pahaa ole mut siis ne on ne jotkut pykälät on ihan.. älyvapaita.” H24 (2012)

V: ”-- karja ei oo luomussa, se ei voi olla luomussa sen takia ku mä en saa luomuvastikoita. Elikkä se on mennä pilalle se vasikka siinä vaiheessa ku se on tavanomaisesta lehmästä syntynyt elikkä nämä, nämä tuota niin nää luomusäädökset jossakin kohalla lyö aika raakasti ihteensä korville että pitäis niinkun pikkusen miettiä että mistä on kyse.” H19 (1980)

Monien mielestä sääntöjen laatimisessa ja kehittämisessä on edetty hiusten halkomisen tasolle, ja joitakin säännöskokonaisuuksia pidetään jopa järjenvastaisina. Useammassa haastattelussa kritisoidaan erityisesti vaatimusta päiväntasaista kirjanpidosta, mistä johtuen luomuviljelijän tulee tällä hetkellä pitää päivittäin tarkkaa kirjanpitoa esimerkiksi siitä, mitä rehua, miltä lohkolta ja kuinka paljon millekin eläinryhmälle on syötetty ja paljonko vaikkapa kivennäisiä tai pesuaineita on jäljellä. Eviran sivuilta löytyvien luomutuotantoehtojen mukaan tapahtumat tulee kirjata kohteesta riippuen esimerkiksi ”viivytyksettä” tai ”välittömästi” (Evira 2015, 11).

V: ”Ja sitte on typerää se, että pitää olla se päiväntasaainen kirjanpito. Että ei riitä se että on lohkokirjanpito mikä on niinku muuten kaikille pakollinen -- nyt sitte luomussa pitää joka ikinen päivä minkä tahansa paalin vie niin pitää olla niinku eläinryhmittäin että emolehvät, sit pitää olla sonnit, joka ikinen ruokintaryhmä pitää olla erikseen siinä listassa, ja jos sä viet jonku paalin niin pitää kirjottaa että ”nyt vein yhden paalin emolle siltä ja siltä lohkolta. Yksi kappale, kaksi kappaletta. Seuraavana päivänä vein tuolta ja tuolta lohkolta ton paalin.” -- turhaa työtä ja paperin pyöritystä että ku sitä paperityötä nyt on niinku muutenki. Niin toi on niinku ihan hölmöä. Hölmöä ynnäillä sitte tollasia.” H3 (2011)

Viljelijät kritisoivat myös sitä, että päiväntasaista kirjanpitoa kaikilta tilan osa-alueilta ei suoraan tuotantoehtojen mukaan vaadita, mutta käytännössä sellainen on kuitenkin tarkastuksessa pystytävä osoittamaan. Kirjanpitovaatimus vaikuttaa siis olevan viljelijöille jokseenkin epäselvä, mikä viestii viranomaisen riittämättömästä ja epätarkasta tiedottamisesta. Lisäksi tämän kaltaisten luo-

muehtojen ei nähdä edistävän luomuviljelyn todellista tarkoitusta tai kuluttajien luottamusta luomuun. Esimerkiksi viljelijöiltä edellytettävää monen vuoden päähän ulottuvaa viljelykiertosuunnitelmaa kritisoidaan siitä, että se on luonteeltaan vain suunnitelma, joka ei todennäköisesti käytännössä edes toteudu esimerkiksi ennakoimattomien sääolosuhteiden vuoksi. Tällöin voidaan kyseenalaistaa sen alkuperäinen tarkoitus.

Luomuvälvontaorganisaatio on kuitenkin instituutio, jonka olemassaolo perustuu tarpeeseen todentaa virallisesti ja luotettavasti luomumerkittyjen elintarvikkeiden tuotantoehtojen mukaisuus ja luotettavuus. Näin viljelijöiden on päivittäin ponnistettava osoittaakseen noudattavansa tuotanto-ehdoja ja tuottavansa luomutuotteita, jotka ovat luottamuksenarvoisia. Tarkat kirjanpito vaatimukset ovat osa tätä ilmiötä. Tässä yhteydessä epäluottamuksesta aiheutuvat kielteiset vaikutukset realisoituvat joidenkin haastateltavien mielestä selkeästi, kuten edellä oleva sitaatti kuvastaa. Esimerkiksi kuvatus kaltainen tarkka kirjanpito vaatii aikaa ja runsaasti työpanosta, mikä luonnollisesti vähentää joko itse viljelytyöhön tai eläinten hoitoon käytettävissä olevaa aikaa. Toisin sanoen tarkka kirjanpito vähentää sitä aikaa, joka on käytettävissä siihen työhön, josta kirjanpitoa täytyy pitää. Se, että toimintaa joudutaan kohdistamaan johonkin muuhun kuin varsinaiseen työntekoon, on yksi epäluottamusilmapiiirin piirre (Mäkipeska & Niemelä, 47–48). Toisaalta jotkut haastateltavat näkevät, etteivät kirjanpito vaatimukset ole luomutuotannossa juuri sen kummemmat kuin tavanomaisessa tuotannossa. Näissä näkemyksissä korostuu se, että jo tavanomaisessakin viljelyssä tulee nykyään dokumentoida asioita laajasti EU-valvontaa varten, eikä luomu tuo tähän merkittävää muutosta. Toiset ovat siis sopeutuneet kirjanpito vaatimukseen muita kivuttomammin, eikä niitä yhtä voimakkaasti koeta kielteisinä asioina.

Yksittäisistä tuotantoehdoista voimakkaimmin ja laajimmin haastateltavien keskuudessa kritisoitiin vuoden 2013 lopussa annettua orgaanisen seleenin käyttökieltoa. Seleenin on hivenaine, joka on ihmisille ja eläimille välttämätön. Eläimillä sen puutos aiheuttaa muun muassa lihasrappeumaa, joka voi esiintyä sydän- tai luurankolihasmuodossa. Luurankolihasrappeumasta kärsivä eläin on heikko ja jäykkä, eikä pysty välttämättä seisomaan. Esimerkiksi pikkuväsiöillä myös kieli ja poskilihakset voivat vaurioitua. Sydänlihasrappeuma ilmenee puolestaan eläinten äkkikuolemina. (Pyörälä & Tiihonen 2005, 8.) Suomen maaperän seleenipitoisuus on luonnostaan niukka, minkä johdosta seleenin on vuodesta 1984 alkaen lisätty keinolannoitteisiin turvaamaan niin eläinten kuin ihmistenkin seleenin saantia (Euroola ym. 2011).

Koska lisättyä seleeniä sisältävät keinolannoitteet eivät kuulu luomuviljelyyn, on seleeniä annettu luomueläimille erikseen rehun joukossa orgaanisen seleenin, eli seleenihiivan muodossa. Orgaanisen seleenin seleeni kuitenkin kiellettiin luomutuotannossa vuoden 2013 lopussa EU:n komission antamalla päätöksellä, sillä sen kasvatuksessa käytetään tavanomaista hiivaa. Tämän jälkeen sallittu lisäraavinne oli epäorgaaninen seleeni, jonka imeytyvyys on kuitenkin orgaanista seleeniä huomattavasti heikompi. Monet haastateltavat pitivät orgaanisen seleenin käyttökieltoa hankalana ja eläinten hyvinvoinnin kannalta ongelmallisena asiana.

V: "No joo no jos nyt eläimiä jos nyt aatteloo niin nythän tuli tämä seleenikohu että.. tänä vuonna niinku ei saisi käyttää näitä kaupasta normaalia seleenikivennäisiä. -- mä oon eläinlääkäriin kans oon puhunu asiasta ja eläinlääkäri meillä käviki täs, otettiin vasikoista verikokeita ja niitten seleeniarvoista ja ne oli niinku alakantissa." H8 (2010)

V1: "-- mä en voi sanoo että mulla olis ollu syynä joku eläinten hyvinvointi koska se ei se luomu vaikuta siihen millään lailla, et yhdessä tapauksessa se jopa heikentää sitä hyvinvointia. Ja se on tämä seleeni." H3 (2011)

Moni luomueläimiä pitävä tilallinen oli törmännyt seleenin puutoksesta aiheutuviin ongelmiin jo pian luomuun siirtymisen jälkeen, kun keinolannoitteista oli luovuttu. Puutosta oli korjattu tarjoamalla eläimille orgaanista seleeniä, mutta sen käyttökiellon jälkeen tehokkaita keinoja seleenivajeen vähentämiseen ei juurikaan enää ollut. Ongelman luonnetta pahentaa se, että luomutuotannossa myös eläinten ennaltaehkäisevä lääkitseminen on kielletty. Seleenivajetta ei siis voi ehkäistä etukäteen lääkeseleenillä, vaan lääkitys on sallittua vasta sitten, kun sille on aihetta. Joskus se on kuitenkin aivan liian myöhäistä.

V1: " -- Mutta se että jos ei niinku esimerkiksi kantavalle lehmälle anna seleeniä ja odotetaan että se sitte poikii jos poikii, voi poikia hyvinki huonosti koska seleenin puute aiheuttaa synnytyslihasten velttoutta niin jos se saa sen vasikan ulos, saako se sen riittävän nopeasti, syntyykö sieltä puolikuollu vasikka jolla on itsellä on lihasrappeuma, joka ei pääse edes ylös, niin sit me saadaan ruveta hoitamaan sitä! -- Sit ku se on jo valmiiksi kenties jo kuollut. -- Niin mun mielestä se on hirveetä eläinrääkkäystä. -- Että niin.. kyl se vain pitäis et se eläin sais sitä seleeniä koko ajan niin paljon ettei tollasta tapahtuisi." H3 (2011)

V: "No se on niinku se että ku pumppu loppuu niin se on aika totaalinen vaikutus. -- Mä oon kaks kantanu tänä syksynä pihalle nyt niitä sydänkuolleita [eläimiä] ja ku se on

aina se kaikista suurin ja kaunein elukka, mikä nopeiten kasvaa niin se on niinkun se mikä sieltä kuukahtaa.” H2 (1995 & 2013)

Tapaus osoittaa, että joissakin tilanteissa luomutuotantoehtojen edellyttämät toimenpiteet tai tekemättä jättämiset voivat olla voimakkaasti ristiriidassa viljelijöiden omien viljelyyn tai eläinten hyvinvointiin liittyvien käsitysten kanssa. Kuten aiempi sitaatti antaa ymmärtää, viljelijä koki tässä tapauksessa syyllistyvänsä eläinräkkäykseen noudattaessaan viranomaisilta tullutta määräystä olla antamatta eläimilleen kyseistä lisäravinnetta. Kokemus on toki ymmärrettävä, jos eläimet syntyvät velttoina ja kykenemättöminä imemään emänsä maitoa tai laiduntavat ontuen, kun niiden lihakset ovat kipeät. Viljelijöiden suhtautumista kieltoon kuvastaa hyvin myös joidenkin tapa reagoida asiaan kiellon astuessa voimaan.

V1: ”No tota.. tuli ostettua sen verran reilusti viime vuonna että piisaa-..” H11 (1980-luvun loppu, 1997)

V2: ”No meil on, me varattiin silleen ku me kuultiin et se on tulossa niin varattiin sillee että kyllä se nyt tän vuoden riittää..” H16 (2010)

Nämä viljelijät siis aavistivat säädöksen aiheuttavan ongelmia eläintensä terveydelle ja pyrkivät ehkäisemään niitä lykkäämällä kiellon seurausten realisoitumista. Tämä oli mahdollista, kun vuoden 2013 aikana ostetut orgaaniset seleeniravinteet sai syöttää loppuun. Kyseiset viljelijät toimivat näin edelleen luomutuotantoehtojen puitteissa, mutta yksittäisen säännön tarkoitusta vastaan.

Marraskuussa 2014 Maa- ja metsätalousministeriö antoi kansalliseen eläinten hyvinvointilainsäädäntöön pohjautuvan päätöksen, jonka mukaan luomukotieläintiloilla voidaan jälleen käyttää orgaanista seleeniiä. Kyseessä on kansallinen poikkeusmenettely, jonka perusteet ovat eläinsuojelulliset. (Maa- ja metsätalousministeriö 2014.) Näin ollen luomuviljelijöiden peräänkuuluttama eläinten hyvinvointi asetettiin lopulta kansallisella tasolla yksittäisen EU-tasoisen luomusäädöksen edelle. Orgaanisen seleenin ”hamstraaminen” on esimerkki siitä, miten jotkin luomuviljelijät tässä tapauksessa onnistuivat ehkäisemään haitalliseksi katsomansa luomusäädöksen vaikutuksen omilla tiloillaan kokonaan. Se on myös esimerkki siitä, miten joissakin tilanteissa luomuviljelijä luottaa enemmän omiin näkemyksiinsä ja osaamiseensa kuin luomusääntöjen tarkoitukseen.

Luomupioneerien pitkä ura toi perspektiiviä myös luomuehdoista käytyyn keskusteluun. Heidän aloittaessaan uransa luomutuotantoehdot määräytyivät erilaisten luonnonmukaisen viljelyn yhdis-

tysten kautta, eikä valtakunnallisia sääntöjä vielä ollut. Moni pioneereista oli aloittanut luonnonmukaisen viljelyn osittain muualta oppia keräten, osittain omien viljelyteknisten näkemysten ja ajatusten siivittämänä. Vuosikymmenten myötä omat ajatukset luonnonmukaisesta maatalan pidosta on täytynyt sopeuttaa alati muuttuviin valtakunnallisiin ja eurooppalaisiin tuotantoehtoihin. Luomutuotantoehtoihin suhtautumisessa ei pioneerien ja uusien luomuviljelijöiden kohdalla ole kuitenkaan nähtävissä suuria eroja. Niin pioneereissa kuin uusissakin viljelijöissä on sekä neutraalisti että negatiivisesti luomusääntöihin suhtautuvia. Pioneerien kertomuksissa on kuitenkin nähtävissä virallisten tuotantoehtojen elinkaari.

V: ”-- [luonnonmukaiseen viljelyyn] siirtyminenhän oli täysin vapaata, ei viranomaiset ollu kiinnostunu..” H23 (1970-luku)

V: ”*Mä en tiedä, että mistä kaikesta se mahtaa johtua mutta se on nyt niinku, näitä sääntöjä on rukattu kaiken aikaa ja siinä on menty vähän harhateille. Sellaisille teille, jota ei muissa maissa oo. -- se on mennyt ihan lapselliseksi se homma. -- varsinkin nyt viime vuosien aikana niitä on keksitty sellaisia uusia olemattomia asioita (nauraa). Just tuo missä on meidän tyttären tila, niin ne he meinas että nyt ruvetaan luomusianlihaa tuottamaan mutta he kauhistui tätä byrokratiaa. Että ne maat heillä on luomussa mutta tätä sianlihantuotantoa ne ei uskalla käynnistää näillä säännöillä. Siellä on ihan luonnonvastaisia asioita.*” H1 (1970-luku)

Luomutuotantoehtojen epäkohdista keskusteltaessa syyllisiä ei etsitty pitkään. Monien mielestä sääntöjen poukkoilevuus ja epätarkoituksenmukaisuus johtuu sääntöjen laatijoista itsestään. Kaikki haastateltavat eivät luota siihen, että sääntöjä laativat viranomaiset olisivat ammattitaitoisia tai ylipäätään tietoisia maanviljelytyön käytännöistä.

V1: ”-- vähä tuntuu siltä että ne jotka näitä päätöksiä oikein tekee niin niillei oo riittävän hyvä oma kuva ja käsitys siitä että minkälaista maanviljely oikeasti on, mitä se pitää sisällään ja minkälaista se nyt oikeesti on että, välillä ne päätökset niin sellasia lyhytnäköisiä ja järjettömiä sillä lailla että.. välillä kyllä kääntyy ihan itseään vastaan.” H24 (2012)

V: ”*Se ihan oikeesti huolettaa että tuota niin luomusääntöjä laatii semmoset ihmiset joilla ei oo mitään käytännön näkemystä niistä. Et sieltä käytännön viljelijän ääni puuttuu täysin että joku, sanokoon nyt rumasti mutta sanon kuitenkin tommonen yltiövihreä, joka rupee suunnittelemaan Suomen maataloutta, niin täällä ei elä kukaan sen jälkeä. Ei sillä voi elää, siis ei me voia elää tuota niin.. et jos jostain muualta tulee rahaa ja on tarkoitus niinku vaan ylläpitää tämmöstä jotaki maisemaa ja tälle niin se*

on ihan eri asia. Mutta jos siitä pitää tulla, sen pitää olla jonku elinkeino, niin silloin ne pitää olla ne säännöt semmosia että sitä pystytään toimimaan ja ne on silti hyvin luonnomukaisia. H19 (1980)

V: ”Kyllä jos jonkinlaiseen tavoitteisiin meinaa päästä niin kyllä ne säännöt pitäis saada järjeistettyä. Ja siellä on sellaisia säännöntekeijöitä, jotka ei ymmärrä mitään ammatista.” H1 (1970-luku)

Etenkin nämä kommentit havainnollistavat sitä, miten luomutuotantoehtoihin kohdistuva kritiikki ja epäluottamus osoittautuvat lopulta kritiikiksi yksittäisiä ihmisiä, eli luomutuotantoehtojen suunnittelijoita ja laatijoita kohtaan. Epäluottamus kohdistuu etenkin näiden henkilöiden tarkoituksperiin ja ammattitaitoon. Huoli sääntöjen laatijoiden ammattitaidosta korostui, kun haastatteluiden teko-
hetkellä spekulatiot, huhut ja kuulopuheet uusista Euroopan komission asettamista, vuonna 2017 voimaan tulevista luomusäännöksistä olivat kantautuneet monien haastateltavien korviin. Niiden perusteella arviot ovat hyvin pessimistisiä ja luottamus tulevien sääntöjen tarkoituksenmukaisuuteen ja toimivuuteen on heikkoa.

V1: ”-- mä en nyt muista minä vuonna onks se kaheksantoista vai koska se pitäis alkaa, tulla ne uudistetut säännöt voimaan niin.. -- et sieltä oli Euroopasta tullu joku semmonen.. esityshän se toki vasta oli mut semmonen..”

V2: ”Luomuntappo-operaatio.” H24 (2012)

V: ”Se [viljelijän oman luomusopimuksen jatko] riippuu, mitä tapahtuu vuonna 2017 kun sanotaan että nämä uudet säädökset ehkä tulevat voimaan. Ja siellä on sellasia typeryyksiä, että jos ne tulee voimaan niin sit voi olla että mä eroan heti ku vain kukkaro kestää. -- et jos se nyt menee ihan hölmöksi niin emmä semmosta hölmöilyä aio kattoo sitte.” H3 (2011)

Keskeisimmät kritiikin kohteet ovat uusien säännösten mahdolliset vaatimukset sekä siitoseläinten että kylvösiementen 100 % luomuperäisyydestä. Näiden vaatimusten katsotaan vaikeuttavan viljelyä ja terveiden karjojen kasvattamista siinä määrin, ettei niihin olla valmiita sitoutumaan edes ajatuksen tasolla. Vaatimus siitoseläinten ehdottomasta luomuperäisyydestä pakottaisi kotieläintilalliset käyttämään siitoksessa vain luomueläimiä siten, että tavanomaisten eläinten siitoskäyttö ei olisi mahdollista enää edes geenipohjan rikastamista varten. Etenkin pienten rotujen (esim. highland tai itäsuomenkarja) kohdalla tämä johtaisi ennen pitkää tilanteeseen, jossa kaikki rodun eläimet olisivat lopulta sukua toisilleen, eli seurauksena olisi sisäsiittoinen luomukarja.

V1: "Sehän olis ihan katastrofaalinen tilanne." H24 (2012)

Viljelykasvien siementen 100 % luomuvaatimus puolestaan tarkoittaisi, että luomuviljelijä saisi jatkossa kylvää vain sellaisia lajikkeita, joista on saatavilla luonnonmukaisesti tuotettuja ja jalostettuja siemeniä. Tämä tarkoittaisi, ettei viljelijä voisi enää monipuolistaa kasvivalikoimaansa tavanomaisesti jalostetuin siemenin tai korvata tavanomaisilla siemenillä sellaisia luomusiemeniä, joita ei ole saatavilla tai jotka eivät menesty hänen maaperässään. Ongelmalliseksi säädöksen tekisi viljelijöiden mielestä etenkin se, että luonnonmukaisesti jalostettuja siemeniä on tarjolla vain rajoitetusti.

V1: "Että niin, nythän, luomusiemeniähän ei oo nurmeen, niit ei oo montaa. Onko sitä yks lajike timoteitä, "ikitimotei", Bjursele puna-apila ja joku kaura ja joku herne. Siinon sun luomusiemenes! Elikkä jos se näin menee, niin luomuviljelijä voi kylvää vain noita. No mutta sehän on huono! -- Siinä niinku menee niinku viljelyltä ihan pohja." H3 (2011)

Luottamus uusien luomuehtojen kykyyn edistää luomuviljelyä ja luonnonmukaista karjanhoitoa ei siis haastattelujen perusteella ole korkealla. Suhtautuminen on epäluuloista, ja kritiikki melko laajaa. Edellä mainittujen esitettyjen muutosten lisäksi arvostelua herättää vaatimus koko tilan siirtämisestä luomuun sekä jotkin muut yksittäiset ehdotukset, kuten vaatimus korkeammasta rehuomavaruudesta. Kommenteista paistaa läpi huoli siitä, ettei uusien säädösten todellisia seurauksia ymmärretä ja että työ muuttuisi omalla kohdalla vaikeaksi tai jopa niin haastavaksi, ettei luomussa pysytä enää jatkamaan.

V2: "Mutta, siis olennaista tuos on se että noi kiristyvät määräykset niin, ne näyttää paperilla, ja tavallaan semmosen niinku virkamiehen näkövinkkelistä ihan loogiselta ja hyvältä, mutta sitte ei osata nähdä yhtää pidemmälle että mitä se sitte aiheuttaa ja tuo tullessaan että- -- ku se puuttuu se käytännön tieto ja ymmärrys, ja tuntuu että puuttuu se haluki ymmärtää. -- se on niinku harmi jos se niinku tällääsillä torpataan sellasilla aivan älyttömyyksillä.. Et olis aiva kiva jatkaa ja tehdä tätä näin, mutta että jos se sitte ihan menee mahdolltomaksi ettei kerta kaikkiansa se, tehdään niinku säädöksillä niin että siinä ei oo mitää järkeä ja mitää tolkkua ja eläimet kärsii niin.. eihän meille jää mitää muuta vaihtoehtoa kun luopua koko hommasta." H3 (2011)

V: "-- et se jotenki, missä menee sitte se raja että et enää jaksa että, "tehkääpä ite toi".. --" H21 (2008)

V: "-- että varmaan sitä varsinaista luonnonmukasta viljelyähän en lopeta mutta että niitten sopimusten tekeminen päättyy sinä päivänä kun siellä on semmosia ehtoja joita ei pysty tässä tilalla toteuttamaan." H19 (1980)

Kommenttien perusteella on selvää, että luomutuotantoehdot ja niiden muutokset ovat ratkaisevassa asemassa viljelijän arvioidessa omia mahdollisuuksiaan viljellä luonnonmukaisesti niin nykyhetkessä kuin tulevaisuudessakin. Haastattelujen pohjalta on myös perusteltua kysyä, onko luomutuotantoehdojen uudistaminen ja laadinta legitiimiä? Toisin sanoen, viljelijöiden kritiikki antaa aiheita epäillä, ovatko luomutuotantoehdot ja niiden uudistamisprosessi luomuviljelijöiden keskuudessa riittävän hyväksyttyjä? Juuri luottamus on se, joka organisaatiossa legitimoit ne periaatteet ja säännöt, joiden perusteella asiat ratkaistaan. Kun yhteiset pelisäännöt on laadittu myönteisessä luottamusilmapiirissä, myös epämieluisat päätökset hyväksytään helpommin. (Harisalo & Miettinen 2010, 40–41.) Haastattelujen perusteella on aiheita epäillä, että luomutuotantoehdojen osalta ei ole kaikilta osin saavutettu tällaista luottamusilmapiiriä, jossa sääntöjen laadinta ja niiden tulkinta tapahtuisivat viljelijöiden hyväksymällä tavalla.

Haastatelluista moni kokee, ettei luomussa jatkaminen ole itsestään selvää, vaan ratkaisevaa on, millä ehdoilla luomuviljely- ja tuotanto pitäisi jatkossa pystyä toteuttamaan. Samaan aikaan kertomuksista paistaa läpi huoli siitä, ettei itsellä ole mahdollisuuksia vaikuttaa tuleviin tuotantoehdoin, vaan ne laaditaan jossain kaukana, joidenkin epäluotettavilta tuntuvien tahojen toimesta. Haastatteluiden tekohetkellä moni viljelijöistä piti tulevaisuuttaan alalla epävarmana. Huomioitavaa on, että taloudellisia asioita, kuten luomutukien suuruuksia tai tuottajahintoja ei tässä yhteydessä oteta esiin, vaan niiden myönteiseen kehitykseen ollaan luottavaisempia.

4.5 Viljelijöiden keskinäinen luottamus

Erilaisten organisaatioiden ja viranomaisten lisäksi luomuviljelijöiden arjessa tärkeään rooliin nousee vuorovaikutus muiden viljelijöiden kanssa. Vaikka maatilojen lukumäärä Suomessa on jo pitkään vähentynyt, useimmiten viljelijöillä on edelleen lähiseudulla toimivia kollegoita, joiden kanssa esimerkiksi kokemusten vaihto ja yhteistyön tekeminen on mahdollista. Toisaalta muut lähellä sijaitsevat tilat merkitsevät sitä, että kilpailu saatavilla olevasta peltoalasta saattaa olla kovaa tai oma toiminta tulee tarkasti arvioiduksi muiden viljelijöiden toimesta. Nämä seikat johtavat siihen, että myös viljelijöiden keskinäinen luottamus on olennaisessa osassa tarkasteltaessa koko toimintaympäristön luottamuspääomaa.

Käytettävissä olevan haastatteluaineiston perusteella on selvää, että viljelijöiden keskinäinen yhteistyö on erittäin yleistä ja sen muoto vaihtelee aina alihankintasopimuksista yhteisiin työkoneisiin ja kokemusten vaihtoon. Merkittävä ero haastateltujen viljelijöiden kesken muiden kanssa teke-

mään yhteistyöhön liittyen on se, missä määrin yhteistyötä on mahdollista tehdä juuri muiden luomuviljelijöiden kanssa. Osa haastatelluista on lähialueensa ainoa luomuviljelijä tai -tuottaja, eikä käytännön yhteistyön tekeminen muiden luomuviljelijöiden kanssa ole mahdollista. Toiset taas pitivät tilaansa alueella, jossa on runsaasti muitakin luomutuottajia. Useimmat haastatelluista viljelijöistä pitivät kuitenkin jollain tasolla yhteyttä myös muihin luomuviljelijöihin.

Luomuviljelijöiden keskinäisen luottamuksen kannalta kiinnostavaa on erityisesti se, että osa varsinkin uusista luomuviljelijöistä oli siirtynyt luomuviljelyyn ja/tai -tuotantoon samaan aikaan yhden tai useamman jo ennestään tutun viljelijän kanssa. Uuteen viljelymuotoon oli siis siirrytty ”yksissä tuumin”. Näiden viljelijöiden mukaan on hyvin selvää, että siirtyminen yhdessä muiden kanssa oli rohkeaa ja edisti muutosprosessia.

V: ”Ja kyllähän se sitte vaikutti vähä ku sitte.. tos on tuo yhteistyökumppani täs maatalouden puolella -- ja se rupes kans puhumaan siitä. Se on täs samalla.. kylällä kuminki niin niin.”

H: No, luulekko että olisit lähteny jos ei tää toinen olisi siirtyny samanaikaisesti?

V: ”Hyvin epävarmaa (naurahtaa). Kyllä se, voi olla etten mä olisi lähteny.” H20 (2011)

V1: ”Juu me käytiin yhes kurssit ja tota.. hän lähti sillon samana vuonna, laitto pellot ja nyt, tänä keväänä kumpiki siirs sit, eläimet ja (naurahtaa).. Ja tota, joo nii yhes näitä sitten tota, pohditaan, ja mietitään ja..” H15 (2012 & 2014)

Samalla, kun osa haastatelluista oli näin rakentanut keskinäistä luottamusta muiden luomuviljelijöiden kanssa jo luomu-uransa alusta alkaen, suurin osa viljelijöistä oli kuitenkin tehnyt luomupäätöksen itsenäisesti ja suoriutunut luomuun siirtymisestä ilman yhtä vahvaa vertaistukea. Sen sijaan monenlaiset muut yhteistyön muodot muiden luomuviljelijöiden kanssa olivat läsnä viljelijöiden kertomuksissa. Yksi keskeisimmistä on yhdistystoiminta, joka etenkin pioneerien kohdalla on muodostanut merkittävän osan muiden luomuviljelijöiden kanssa tapahtuvasta kanssakäymisestä.

V: ”--ja ehkä semmosta tiettyä vertaistukea sitte kun meillä oli, kuitenkin se luomuyhitys joka kokoontu, meillä oli siinä, siinä semmonen hyvä porukka ja keskusteltiin asioista ja tuota niin..” H19 (1980)

V: -- mä liityin heti tohon Pirkanmaan luomutuottajien jäsenyyteen, sillon tällön käyny, -- Pirkanmaalla kun on semmoset, luomukinkerit aina kevättalvella järjestetään eri,

onko niitä 4-5 kokoontumispaikkaa, millon on Vammalassa, Hämeenkyrössä, Orivedellä, Pälkäneellä, niissä mä oon käyny monena vuonna. -- sieltä on aina tullu semmosia vihjeitä että.. että tota.. "Tää vois olla hyvä". -- Ja sitten noita, tommosia, luomuretkiä on ollu, mä oon ollu kyllä mukana niissä. H9 (1988)

Uudet luomuviljelijät eivät osoita aivan vastaavaa innostusta luomuyhdistysten toimintaa kohtaan. He vaikuttavat olevan ammatinharjoittamisessaan tietyllä tavalla itsenäisempiä ja ovat yhteydessä muihin luomuviljelijöihin epävirallisemmilla tavoilla. Myös Mononen (2008, 142) havaitsi saman suomalaisia luomuverkostoja koskevassa tutkimuksessaan ja epäilee selityksen piilevän siinä, että uusilla, tavanomaisesta tuotannosta luomuun siirtyneillä viljelijöillä ei ole samanlaista tarvetta liittyä luomujärjestöihin, sillä he ovat monesti kuuluneet erilaisiin viljelijäjärjestöihin jo tavanomaisen tuotannon aikaan. Nyt haastateltujen viljelijöiden kertomusten perusteella epämuodollisemmatkin kontaktit muihin luomutuottajiin ovat kuitenkin arvokkaita.

V: "--tuolla Loimaalla on tuota niin, saman kokonen lammastila kun meikällä, sielä on peltoa vaan 7 hehtaaria enempi niin.. -- Ja hänen kanssaan on sitte keskusteltu hirveen paljon ja, käyty sitä.. on täs vierailtu toisissamme ja..” H12 (2008)

V: "Kyllä siinä sellaista, tiedonvaihtoa sitte ja.. no paljolta on jotaki yhteisostojaki että esimerkiksi jotaki siemeniä tilattu sitte kimpas jotta isoompi erä kerralla ja.. kaikenmoista täällästä ja sitte jos jollaki on jotaki vähä ylimäärästä niin, viljaa tai, rehua niin tottahan minä niitä ostan sitte ja.. sen sellaista.” H7 (2009 & 2012)

Luomutuottajien keskinäisellä vuorovaikutuksella on siis monenlaisia muotoja aina keskustelutuokiosta yhteishankintojen tekemiseen. Suuri osa haastatelluista myös kertoi suositelleensa luomuun siirtymistä muille viljelijöille ja kannustaneensa heitä siirtymisprosessiin, vaihtelevin tuloksin. Varsinkin pioneerien kohdalla korostui luonnollisesti kertyneen tietotaidon jakaminen muille. Yhteistyötä pidetään tärkeänä osana ammatinharjoittamista ja alan kehittämistä. Joidenkin mielestä yhteistyö luomuviljelijöiden keskuudessa on tiiviimpää ja jopa tärkeämpää verrattuna tavanomaiseen viljelyyn.

V: "-- täälä on ainaki täälä Etelä-Pohjanmaalla justiin tuo, tuota, luomukarjatiloja on aika paljo että siinä nyt on hyvin kyllä kaikenmoista, vertaastukia ja vinkkiä saatavilla ja sitte tuntuu jotta luomuviljelijät ny muutenki on paljo enämpi keskenänsä tekemisiä ku jokku tavanomaaset jotta.. jotta siinä nyt aika lailla, aika lailla kaikki tuntoo kaikki jotta, mikkä nyt on vähä jollaki lailla, merkittäviä tuottajia että..” H7 (2009 & 2012)

V: ”Kyllä mä oon tietoa jakanut, josta on tietysti hyötyä kaikille, itellekin. Että se niinku viljelijöitten keskinäinen vuorovaikutus on aika iso just sen ammattitaidon kannalta, koska tutkimus on niin paljon jälessä. -- koska siinä vaikuttaa niin paljon paikallisetkin olosuhteet mihin tutkimus ei yletty, eikä yleinen tieto ylety. -- Kyllä se tavanomaisten viljelijöidenkin kesken se vuorovaikutus toimii mutta täällä luomussa se on vielä pakollisempaa, tarpeellisempaa.” H1 (1970-luku)

Tämä ilmiö on yhtenevässä linjassa myös varsinaissuomalaisien luomutuottajien kanssa, joista yli puolet osallistui tilojen väliseen yhteistyöhön esimerkiksi rehukaupan ja urakoinnin kautta, ja jotka olivat hyvin kiinnostuneita kaikenlaisesta vertaistuki- ja yhteistoiminnasta (Kuokkanen 2013, 7). Kuten todettua, kaikilla haastatelluilla luomuviljelijöillä ei kuitenkaan ole läheisiä kontakteja muihin luomutuottajiin. Nämäkään viljelijät eivät kuitenkaan tee työtään ainoastaan yksin puurtaen, vaan tällöin yhteistyö tapahtuu yleensä tavanomaisesti viljelevien tilallisten kanssa.

V: ”Nii eipä oo paljon tuota.. minkäänäköstä, luomuviljelijöitten kesken ei oo yhteistyötä. -- Mutta.. no.. tää.. on tietysti tää, koneet ja muuta kun on yhteisiä tavanomaisten viljelijöitten kans niin kyl se käy näinki, ei siinä, ei siinä niinku, ei siinä mitää eroo sitte oo.. onko sitä nyt tekemisissä luomuviljelijän kanssa vai ei että..” H18 (2010)

V: ”Että niinku justiin nyt sieltä naapuristaki että me saadaan se liete sieltä ettei siitä tarvi maksaa mitään että.. -- että nyt sitte tietysti tehdään vähä vastapalveluksia puolin ja toisin että käyn sitte paalaamas niillä sielä ja eikä nyt ihan sitä viimeistä hintaa sitte oteta siitä työstä niin, niitoista sun muista että tuota.. Puolin ja toisin sitte..” H8 (2010)

Sitaatit osoittavat sen, että luottamuksellisen ja toimivan yhteistyön kannalta ei välttämättä ole olennaista, onko yhteistyökumppani itse luomuviljelijä vai ei. Pääasioita ovat toimivat käytännöt ja reilu vastavuoroisuus. Samaan lopputulokseen päätyy Mononen (2008, 142), joka ei tutkimuksessaan löytänyt luomuviljelijöiden ja tavanomaisten viljelijöiden välisiä ristiriitoja, vaan toteaa yhteistyön näiden ryhmien välillä olevan sujuvaa.

Yleisesti ottaen viljelijät kertoivat muiden kanssa tekemästään yhteistyöstä positiivisin sanankäntein, eikä merkkejä epäluottamuksesta toisia viljelijöitä kohtaan juuri ollut. Eräs kritiikin muoto muista viljelijöistä keskusteltaessa on kuitenkin monien epäilyt siitä, että kaikki luomuviljelijät eivät pyrkisi viljelemään tosissaan, vaan tarkoituksena olisi lähinnä tukien optimointi ilman todellisia ponnistuksia esimerkiksi peltojen kasvukuntoon. Tällaisia oletuksia esitettiin monesti silloin, kun viljelijöiltä kysyttiin, ovatko heidän mielestään luomuviljelijöiden toimintatavat ja periaatteet keskenään samanlaiset. Toisaalta jotkin haastatelluista olivat joutuneet kohtaamaan tavanomaisesti viljelevien

osoittamia ennakkoluuloja ja epäilyksiä valitessaan luonnonmukaisen viljelyn tuotantosuunnakseen.

Näillä ilmiöillä ei kuitenkaan haastateltujen kertomusten perusteella ole ollut suurta vaikutusta heidän kokemaansa viljelijöiden keskuudessa vallitsevaan yhteishenkeen ja luottamusilmapiiriin. Tässä huomionarvoista on toki se, että yksittäisellä viljelijällä on melko hyvät mahdollisuudet vaikuttaa siihen, ketkä ovat ne muut viljelijät, joiden kanssa hän yhteistyötä tekee ja osallistuu vuorovaikutukseen. Yleisesti ottaen toisia viljelijöitä ei kritisoida, eikä tavanomaisesti viljeleviäkään haluta moralisoida heidän viljelyratkaisuihinsa liittyen. Näin viljelijät vaikuttavat olevan toisiaan kohtaan hyvin solidaarisia, eikä merkkejä kyräilystä tai valtakamppailuista tuoda esiin.

Luottamusilmapiiri luomuviljelijöiden keskuudessa ja myös suhteessa tavanomaisesti viljeleviin tilallisiin on siis haastattelujen perusteella myönteinen. Viljelijöiden keskinäisellä luottamuksella on myös selviä positiivisia vaikutuksia. Esimerkiksi Harisalo & Miettinen (2010, 40–41.) toteavat, luottamus mahdollistaa ihmisten avoimen kanssakäymisen sekä tiedon ja kokemusten jakamisen. Keskeisimpiä luottamuksesta seuraavia myönteisiä ilmiöitä luomuviljelijöiden keskuudessa ovatkin esimerkiksi monenlaiset yhteistyön muodot, osaamisen ja kokemusten jakaminen sekä yhdistystoiminta. Nämä konkretisoituvat viljelijöiden arjessa lukuisilla eri tavoilla ja osaltaan vaikuttavat tilanpidon sujuvuuteen ja kehittymiseen myönteisesti. On selvää, että luomutoimijoiden verkostossa viljelijöiden keskinäinen positiivinen luottamusilmapiiri voimistaa koko alan luottamuspääomaa ja auttaa mahdollisesti viljelijöitä tulemaan toimeen muiden, kielteisesti luottamusilmapiiriin vaikuttavien vuorovaikutussuhteiden kanssa.

5 Johtopäätökset

Tässä työssä asetin tavoitteekseni tutkia sitä, millaisia luottamussuhteita luomuviljelijän ja tämän yhteistyökumppaneiden välisissä vuorovaikutussuhteissa esiintyy ja miten nämä luottamussuhteet konkretisoituvat luomuviljelijän arjessa. Tutkimusongelmanani oli: Miten luottamuspääoma ilmenee luomutoimijoiden verkostossa ja miten se vaikuttaa luomuviljelijän edellytyksiin harjoittaa luonnonmukaista viljelyä? Etsin vastauksia tähän ongelmaan suomalaisilta luomuviljelijöiltä kesällä 2014 kerätyn haastatteluaineiston avulla tehden tulkintoja niistä puheenvuoroista, joissa viljelijät kuvailivat muiden toimijoiden kanssa ylläpitämiään vuorovaikutussuhteita. Kiinnitin huomiota erityisesti siihen, välittyykö viljelijöiden puheenvuoroista uskomus siitä, että vuorovaikutussuhteen toinen osapuoli toimii tai kykenee toimimaan viljelijän kannalta myönteisellä tavalla. Tämän oletin viestivän mahdollisesta luottamuksesta tai epäluottamuksesta, sillä luottamuksen määritelmänä pidetään tunnetta siitä, että vuorovaikutussuhteen toinen osapuoli ottaa toiminnassaan huomioon oman etumme (Cook ym. 2005).

Käytin tutkimuksen työkaluina sosiaalisen pääoman (Ilmonen 2000), luottamuksen (Luhmann 1979, Cook ym. 2005) ja ennen kaikkea luottamuspääoman (Harisalo & Miettinen 2010) käsitteitä. Kun kiinnostukseni kohteena olivat luomutoimijoiden verkostossa ilmenevä luottamus ja sen vaikutukset luomuviljelijän toimintaan, koin luottamuspääoman käsitteen kokoavan yhteen nämä tutkimuksen kohteena olevat ilmiöt. Sen avulla on mahdollista tarkastella sitä, millaisista tekijöistä luomuviljelijän ympärillä ilmenevä luottamusilmapiiri koostuu ja millaisia vaikutuksia tuolla luottamuksella on. Luottamuspääoma on viljelijän käytössä oleva resurssi, joka koostuu luottamuksesta eri toimijoihin ja tuon luottamuksen mahdollistamista asioista, kuten yhteistyöstä ja tiedonvaihdesta. Toisaalta epäluottamus ja siitä aiheutuvat negatiiviset seuraukset heikentävät viljelijän käytössä olevaa luottamuspääomaa vähentäen esimerkiksi tulevaisuuden ennakoitavuutta.

Tutkimuksen johtopäätöksenä on mahdollista eritellä neljä keskeisintä luomuviljelijän ammatinharjoittamiseen liittyvää vuorovaikutussuhdetta. Nämä ovat luomuneuvontaorganisaatioon, luomuvälontaviranomaisiin, tuotantoehtoihin sekä muihin viljelijöihin kohdistuvat vuorovaikutussuhteet. Nämä ovat myös ne vuorovaikutussuhteet, joiden sisältämät luottamussuhteet osoittautuivat koko verkoston luottamuspääoman kannalta merkittävimmiksi. Luottamuksen laatu ja voimakkuus vaihtelevat luomutoimijoiden muodostamassa verkostossa eri vuorovaikutussuhteiden välillä. Toisaalta myös se, miten painokkaasti luottamuksesta tai epäluottamuksesta kertovia seikkoja nostetaan esiin, vaihtelee viljelijöiden kesken selvästi.

Haastattelujen perusteella luomuviljelijät luottavat eniten muihin viljelijöihin sekä luomuneuvontaorganisaatioon ja sen toimijoihin. Näihin toimijoihin kohdistuvissa vuorovaikutussuhteissa luottamus on hallitsevassa roolissa, ja luottamuksen seurauksena on luomuviljelijän kannalta myönteisiä vaikutuksia. Heikoimmin luottamusta luomuviljelijät osoittavat luomuvalvontaviranomaisia sekä tuotantoehtoja ja niiden laatijoita kohtaan. Näissä vuorovaikutussuhteissa epäluottamus on usein läsnä aiheuttaen erilaisia kielteisiä lieveilmiöitä. Lisäksi etenkin valvontaviranomaisten ja luomuviljelijöiden välisessä kanssakäymisessä luottamussuhteen vastavuoroinen luonne on olennaisessa roolissa kokonaisluottamuksen muodostumisessa.

5.1 Luomuviljelijän luottamuspääomaa vahvistavat tekijät

Kaikkein positiivisimmin luomuviljelijän luottamuspääomaan myötävaikuttavat toiset viljelijät sekä luomuneuvojat. Luomuneuvontaan kohdistuva luottamus ilmeneekin ennen kaikkea luottamuksena yksittäisiin luomuneuvojiin, jotka edustavat eri neuvontaorganisaatioita, kuten ProAgria -asiantuntijayhteisöjä. Luomuneuvojat ovat viljelijöille tukipilareita ja ongelmanratkaisijoita, jotka konkreettisesti auttavat viljelijöitä selviytymään erilaisista vaikeuksista sekä etenemään sellaisten tilanteiden yli, joissa epäselvät tuotantoehdot aiheuttavat ongelmia. Luomuneuvontapalvelut ovat monien viljelijöiden kohdalla olleet ratkaisevassa roolissa siinä, että luomutuotantoon on alun perin uskallettu ja osattu siirtyä. Tämän lisäksi luomuneuvonta kulkee usein viljelijöiden ”rinnalla” luomuun siirtymisen jälkeen. Monesti samat neuvojat vierailevat tiloilla toistuvasti, jolloin viljelijän ja neuvojan välille kertyy luottamusta toistuvien myönteisten kokemusten ansiosta.

Luomuneuvontaan kohdistuva luottamus vaikuttaa varsin pysyvältä ja kyseenalaistamattomalta ilmiöltä, joka koskee laajasti lähes kaikkia aineistoon kuuluvia luomuviljelijöitä. Tutkimuksen perusteella yksittäisillä, etenkin kokeneilla luomuneuvojilla voi olla erittäin merkittävä rooli luomuviljelijöiden toiminnan tukemisessa ja luottamuspääoman rakentamisessa. Luomuneuvontaan kohdistuva luottamus onkin ennen kaikkea henkilöiden välistä luottamusta instituutioperustaisen luottamuksen sijaan. Voimakas luottamus luomuneuvojiin luo luottamuspääomaa, joka edistää luomutuotannon harjoittamista ja sen sujuvuutta hyvin konkreettisella tasolla.

Viljelijöiden keskinäisellä luottamuksella on monia yhteneväisiä vaikutuksia verrattuna luomuneuvojiin kohdistuvaan luottamukseen. Viljelijöiden monenlaiset yhteistyön muodot ja vastavuoroinen yhteydenpito luovat alalle yhteishenkeä ja luottamuspääomaa, jonka avulla viljelijät ratkovat yhdessä ongelmia ja kehittävät omaa toimintaansa. Luottamuspääoma mahdollistaa viljelijöiden tietojen ja kokemusten vaihdon, mikä on tärkeää luomualalla, jossa viljelijät katsovat yhteistyön olevan

erityisen tärkeää. Luomuviljelijän luottamuspääomaa vahvistavat kuitenkin toisten luomuviljelijöiden lisäksi myös luomualan ”ulkopuoliset” tavanomaiset viljelijät. Myös heidän kanssaan toteutettu yhteistyö vahvistaa luomuviljelijän käytössä olevaa luottamuspääomaa. Viljelijöiden keskinäisissä suhteissa luottamuksen vastavuoroisuus on oletettavasti merkittävää; kun viljelijät osoittavat toisilleen luottamusta, ilmiö vahvistaa itse itseään ja syntyy positiivinen luottamuksen kierre, jossa yhteistyö on mielekästä ja tarkoituksenmukaista.

Parhaimmillaan luomuneuvontaan ja muihin viljelijöihin kohdistuvissa vuorovaikutussuhteissa ilmenevä luottamus vaikuttaa luovan luomuviljelijän ympärille kannustavaa ja yhteistyöhenkistä ilmapii-riä, joka luo luottamuksen tunnetta myös tulevaisuuteen. Tällöin luottamuksen perimmäinen tarkoitus, tulevaisuuden tunteminen ennakoitavampana ja hallittavampana (Luhmann 1979) konkreti-soituu esimerkiksi luomuneuvojen avulla ratkaistujen ongelmien, muiden viljelijöiden kanssa vaih-dettujen tietojen ja kokemusten sekä vastapalvelusten tekemisen muodossa. Nämä kaikki kannus-tavat jatkamaan valitussa tuotantomuodossa ja luovat uskoa siihen, että myös jatkossa ongelmati-lanteet on mahdollista ratkaista ympärillä olevien luotettavien kontaktien avulla. Nuo kontaktit ovat luomuviljelijän luottamuspääomaa konkreettisimmillaan.

5.2 Luomuviljelijän luottamuspääomaa heikentävät tekijät

Luomuviljelijän luottamuspääomaan kielteisesti vaikuttavat epäluottamus valvontaviranomaisia ja tuotantoehtoja sekä niiden laatijoita kohtaan. Lisäksi tunne valvontaviranomaisten osoittamasta epäluottamuksesta on selvästi läsnä joidenkin luomuviljelijöiden arjessa heikentäen tunnetta siitä, että viljelijä kykenisi olemaan luottamuksenarvoinen tekemällä parhaansa. Luomuviljelijän vuoro-vaikutussuhde valvontaviranomaisiin on jo lähtökohtaisesti luottamuksen kannalta haastava, sillä kuten Cook ym. (2005) toteavat, epäsymmetrisessä valtasuhteessa olevien välistä luottamusta on lähtökohtaisesti hyvin vaikea luoda ja ylläpitää. Toisaalta Bachmannin (2006) mukaan vallalle alis-teisen on usein perusteltua uskoa, että valtaa käyttävään tahoon voi luottaa, mikäli valta perustuu institutionaalisiin järjestelyihin. Tämän tutkimuksen myötä molemmat näkökulmat saavat tukea.

Osa viljelijöistä pitää valvontaviranomaisten toimia luotettavana ja moitteettomana, ja tarkastus-käytäntöjä yleisesti ottaen toivottavana asiana. Nämä viljelijät kokevat tarkastustilanteet oppimis-ja keskustelutilaisuuksina, jotka eivät heikennä luottamuspääomaa, vaan päinvastoin voimistavat sitä. Näiden viljelijöiden kohdalla luomuneuvojat ja tarkastusviranomaiset muodostavat kokonai-suuden, joka mahdollistaa neuvojen pyytämisen, tietojen hankkimisen ja uuden oppimisen. Tällöin tarkastusviranomaiset toimivat neuvojen rinnalla luottamuspääomaa voimistavina toimijoina. Sen

sijaan joillekin viljelijöille usein toistuvat tarkastustoimenpiteet näyttäytyvät ennen kaikkea kontrollin ja säätelyn sävyttäminä epämiellyttävinä prosesseina ja epäluottamuksen osoituksina viljelijöiden omaa harkintakykyä ja vilpittömyyttä kohtaan. Valvontaviranomaisten viljelijöitä kohtaan osoittama epäluottamus sekä viljelijöiden tarkastusviranomaisiin kohdistama tyytymättömyys ja epäluottamus muodostavat itseään voimistavan kehän, jossa yksittäisen viranhaltijan toiminnalla ja persoonallisuudella on monessa tilanteessa hyvin ratkaiseva rooli.

Valvontaviranomaisiin kohdistuvassa epäluottamuksessa näyttääkin olevan kyse kokonaiseen instituutioon kohdistuvasta luottamuspulasta, jonka siemenet kylvetään yksittäisissä tarkastustilanteissa, eli henkilöiden välisissä vuorovaikutussuhteissa. Viljelijät kritisoivat tarkastajien toimintatapoja ja jopa persoonallisuutta, mikä näyttää johtavan tulkintaan tarkastajien taitamattomasta tai epäjohdonmukaisesta toiminnasta. Myös viljelijöihin itseensä kohdistuvan epäluottamuksen tunteen katsotaan kumpuavan ennen kaikkea tarkastajien toimintatavoista. Kuitenkaan viljelijät eivät voimakasta epäluottamusta osoittaessaan kohdistakaan epäluottamusta ainoastaan kyseisiin tarkastajiin, vaan epäluotettavien tarkastusviranomaisten nähdään olevan epäluotettavan ”valvontakoneiston” tuotos. Kun kokemukset epäluotettavasta tarkastustoiminnasta ja epäluottamuksen kohteena olemisesta ovat riittävän voimakkaita, koko valvontaviranomaisten muodostamaa instituutiota aletaan pitää epäluotettavana ja epäonnistuneena. Henkilöiden välinen luottamuspula johtaa luottamuspulaan koko instituutiota, tässä tapauksessa etenkin Elintarviketurvallisuusvirasto Eviraa kohtaan.

Elintarviketurvallisuusvirasto Eviran voi nähdä omalta osaltaan toimivan viljelijöiden edun mukaisesti pyrkien tarkastustoiminnallaan ylläpitämään kuluttajien luottamusta luonnonmukaisesti tuotettuihin elintarvikkeisiin. Monien nyt haastateltujen viljelijöiden kertomukset kuitenkin osoittavat, että kuluttajien luottamusta ei voi asettaa viljelijöiden luottamuksen edelle, mikäli tarkoituksena on lisätä luomutuotantoa Suomessa. Valvontaviranomaisiin kohdistuva epäluottamus ja viljelijöiden kokemukset voimakkaan epäluottamuksen kohteena olemisesta syövyttävät viljelijöiden motivaatiota ja luomuviljelyn mielekkyyttä. Tarkastajat, jotka eivät kykene kohtamaan viljelijöitä kunnioittavasti ja ammattitaitoisesti, heikentävät viljelijöiden käytettävissä olevaa luottamuspääomaa merkittävästi verrattuna sellaisiin tarkastajiin, jotka onnistuvat luomaan tarkastuksesta vastavuoroisen keskustelutilanteen ja perustelemaan vallankäyttönsä huolellisesti ja johdonmukaisesti. Kun viljelijöiden epäluottamus tarkastajia kohtaan kumpuaa ennen kaikkea tyytymättömyydestä näiden vi-

ranhaltijoiden toimintaan yksittäisissä tarkastustilanteissa, olisi kenties perusteltua kiinnittää huomiota esimerkiksi tarkastajien koulutukseen. Tutkimisen arvoista voisi olla se, mitkä asiat tarkastajien koulutuksissa tällä hetkellä painottuvat, ja olisiko joitakin osa-alueita esimerkiksi viljelijöiden kohtaamiseen liittyen syytä korostaa nykyistä enemmän. Toisaalta persoonallisuuserot ja niiden aiheuttamat ristiriidat ovat asioita, joita ei koulutuksenkaan myötä ole mahdollista täysin häivyttää.

Luottamuksen synnyttämiseksi tarkastajan tulisi myös kyetä toimimaan saumattomassa yhteistyössä luomutuotantoehtojen kanssa, jotka luovat puitteet niin viljelijän kuin tarkastusviranomaisen työlle. Luomutuotantoehdot ovat kuitenkin monien luomuviljelijöiden mielestä paikoin liian tulkin-
nanvaraisia ja muutosalttiita. Haastateltavien luomuviljelijöiden joukkoon osui viljelijöitä, joille epäselvät tai tulkin-
nanvaraiset luomutuotantoehdot olivat aiheuttaneet selviä hankaluuksia tai jopa taloudellisia tappioita. Näiden tilanteiden johdosta etenkin kyseisenkaltaisiin tilanteisiin joutuneet viljelijät suhtautuivat tuotantoehtojen tarjoamaan turvaan varauksella. Tämän lisäksi monet viljelijöistä suhtautuivat hyvin epäillen ajatukseen siitä, että luomutuotantoehdot olisivat kaikilta osin tarkoituksenmukaisia tai sopisivat heidän omiin käsityksiinsä siitä, millaista luonnonmukainen viljely tai tuotanto on. Etenkin nyt jo kumottu seleenikielto sekä vireillä olevat EU:n luomuasetukseen suunnitellut uudistukset herättivät viljelijöissä ihmetystä ja jopa huolta luomutuotannon muuttumisesta omalla tilalla mahdottomaksi.

Tuotantoehtojen kohdalla kysymys on ennen kaikkea viljelijöiden luottamuksesta luomuun sekä siihen, mikä oikeastaan on luomua. Kun tuotantoehdot ovat muuttuvia ja epämääräisiä, yhteisymmärrys luomuviljelystä ja luonnonmukaisesta tuotannosta on jatkuvan muutospaineen alla. Luomuun siirryttäessä viljelijällä on lähtökohtaisesti käsitys siitä, millaista viljelymuotoa ja tuotantosuuntaa hän alkaa harjoittaa. Haastattelujen perusteella jotkin tuotantoehtojen muutokset ja erilaiset kiel-
lot, rajoitukset ja määräykset voivat siirtymisen jälkeen tulla tietynlaisena yllätyksenä, ja tällöin myös oma käsitys viljelymuodosta ja siihen sopivista periaatteista voi asettua koetukselle.

Seleenikiellon aiheuttamat seuraukset osoittavat, että tapauksissa, joissa viljelijät eivät enää luota virallisiin tuotantoehtoihin, he ovat valmiita uhmaamaan säädöksiä tavoilla, jotka heidän käytettävissään ovat. Nämä keinot voivat johtaa lopputuloksiin, jotka ovat juuri päinvastaisia kuin mikä esimerkiksi yksittäisen tuotantoehdon tarkoitus on. Silmiinpistävää on se voimakas ristiriita, joka täl-
löin luomuviljelijöiden omien käsitysten ja virallisten luomutuotantosäännösten välillä on. Tällöin merkille pantavaa on myös se, miten vähän viljelijät osoittavat luottamusta tuotantoehdoille ja niille

perusteluille, joiden vuoksi ne ovat sellaisia kuin ovat. Vastaavissa tilanteissa luottamusta ei käytännössä ole lainkaan, eivätkä tuotantoehdot myöskään kykene tarjoamaan viljelijälle luottamuspääomaa, jonka avulla viljelijä kykenisi valitsemaan tilalleen sopivat toimintatavat ja menetelmät. Sen sijaan viljelijä joutuu ohittamaan tuotantoehdot ja etsimään toimivat ratkaisut muualta, kuitenkin siten, että tuotantoehtoja ei kohtalokkaasti rikota.

Valvontaviranomaisiin ja tuotantoehtoihin liittyvät luottamussuhteet limittyvät toisiinsa voimakkaasti, sillä esimerkiksi luomutarkastustilanteessa on kysymys aina niin tarkastusviranomaisen toiminnan kuin luomutuotantoehtojen ja niiden tulkinnan luotettavuudesta. Valvontaviranomaisiin sekä tuotantoehtoihin ja näiden laatijoihin kohdistuvien negatiivisten luottamuskokemusten merkittävyyttä lisää se, että näiden vuorovaikutussuhteiden osalta viljelijöillä ei ole vaihtoehtoja. Tällä hetkellä Suomessa on vain yksi tapa tuottaa virallisesti luomuhyväksyttyjä tuotteita, ja se edellyttää kuulumista luomuvalvonnan alaisuuteen sekä kullakin hetkellä vallitsevien tuotantoehtojen noudattamista täsmälleen siten kuin ne on säädetty. Tilanteissa, joissa viljelijä on eri mieltä valvontaviranomaisen tekemästä päätöksestä, hänellä on mahdollisuus hakea päätökseen muutosta tai valittaa siitä. Muutoksenhakukäytännöt tai -mahdollisuudet eivät kuitenkaan nousseet esiin tässä tutkimuksessa lainkaan siitä huolimatta, että valvontaviranomaisten päätöksiä kritisoitiin laajasti ja aineistoon valikoitui muun muassa yksi merkittävän markkinointikiellon kohteeksi joutunut viljelijä. Luomuviljelijöiden tietoisuus muutoksenhakukäytännöistä sekä niiden hyödyntäminen ja toimivuus olisivat kenties tarpeellisia jatkotutkimusaiheita.

Vaikka haastateltaviksi etsittiinkin nimenomaisesti parhaillaan luomuviljelyä harjoittavia viljelijöitä, aineistoon valikoitui myös yksi viljelijä, joka oli hiljattain irtisanonut luomusopimuksensa. Keskeimpänä syynä irtisanoutumiseen oli se, että tuotantoehdot ja niiden tulkinta aiheuttivat voimakkaita epävarmuuden ja epäluottamuksen kohteena olemisen kokemuksia. Irtisanoutuminen virallisesta luomutuotannosta on konkreettinen esimerkki siitä, millaisia vaikutuksia negatiivisella luottamusilmapiirillä voi olla varsinkin siinä tapauksessa, että luomutuotanto ei muodosta merkittävintä osaa viljelijän toimeentulosta, jolloin irtaantuminen on taloudellisesti helpompaa. Muut haastateltavat, joilla oli vastaavia kokemuksia tuotantoehtojen epäjohtamukaisuudesta, olivat vielä toistaiseksi päättäneet pitäytyä tuotantotavassa negatiivisesta luottamusilmapiiristä ja sen aiheuttamista kielteisistä vaikutuksista ja epävarmuuden tunteesta huolimatta.

Monien luomuviljelijöiden kohdalla taloudellinen tilanne pakottaa pysymään tuotantomuodossa, jonka pohjalle tilan koko taloudellinen toimeentulo on laskettu useiden vuosien päähän. Hankinnat,

investoinnit ja lainanlyhennykset on suunniteltu ja toteutettu luomutukien ja luomutuotteista saatavan korkeamman tuottajahinnan mukaan. Toisaalta tuotantosuunnan vaihtaminen ei ole nopea ja yksinkertainen prosessi, vaan se edellyttää koko tilan strategian muuttamista ja saattaa vaatia esimerkiksi koneiden ja laitteiden hankkimista. Kaikki luomuviljelijät eivät myöskään enää näe tavanomaiseen tuotantoon siirtymistä vaihtoehtona, sillä he kokevat luonnonmukaisen viljelyn käytännöiltään ja periaatteiltaan parempana. Tämä pätee etenkin pioneeriviljelijöihin, mutta myös moniin uusiin luomuviljelijöihin, jotka pitivät takaisin tavanomaiseen tuotantoon siirtymistä hyvin epätodennäköisenä siitä syystä, että luomutuotannon periaatteet ovat toimivampia. Tällöin vallitsevaan luottamusilmapiiriin on vain pyrittävä sopeutumaan. Tämä tarkoittaa, että vähäisestä luottamuspääomasta johtuvat kielteiset seuraukset eivät välttämättä nouse suurempaan tietoisuuteen tai realisoidu siten, että esimerkiksi viranomaisten olisi kiinnitettävä niihin huomiota.

5.3 Näkökulmia luomuviljelijän toimintaympäristöön

Tutkimuksen yhtenä johtopäätöksenä pidän sitä, että suomalaiset luomuviljelijät muodostavat varsin monimuotoisen joukon niin tuotantosuuntiensa, arvomaailmojensa, motiiviansa kuin mielipiteidensäkin suhteen. Tämä johtopäätös ei tosin ole yllättävä, kun haastateltujen joukkoon kuului monia eri tuotantosuuntia edustavia, eri puolilla Suomea tilaansa pitäviä niin ideologiasta ponnistaneita pioneereja kuin paremman taloudellisen tuoton perässä luomuun siirtyneitä uusia luomuviljelijöitä. Olennaista tämän työn kannalta on sen sijaan se, että näkemykset, kokemukset ja mielipitteet myös luottamuksesta ja sen merkityksestä olivat hyvin vaihtelevia. Tutkimuksessa mukana olleet luomuviljelijät jakautuvat selkeästi kokemuksissaan liittyen luottamuspääomaan ja siihen vaikuttaviin tekijöihin. Osa haastatelluista ei tuonut luottamussuhteita tai niissä ilmeneviä ongelmia huomionarvoisesti esiin, vaan haastattelujen teemat koskivat pääosin muita asioita. Tämä kertoo kenties voimakkaan perusluottamuksen kokemuksesta, jonka myötä näiden viljelijöiden kokemus ympäröivien tahojen luotettavuudesta on lähtökohtaisesti voimakkaampi (Mäkipeska & Niemelä 2005, 48.). Toisaalta kysymys voi olla myös onnistuneesta sopeutumisesta vaihteleviin olosuhteisiin, jotka kyseisten viljelijöiden kohdalla eivät ole ainakaan toistaiseksi käyneet sietämättömiksi.

Vaikka haastatellut viljelijät koostuivat kahdesta lähtökohtaisesti hyvin erilaisesta ryhmästä, 1970- ja 1980-luvuilla luonnonmukaiseen viljelyyn siirtyneistä luomupioneereista sekä muutamien viime vuosien aikana luomuun siirtyneistä uusista luomuviljelijöistä, näiden ryhmien välille ei tutkimuksen kuluessa löytynyt selkeitä eroavaisuuksia suhteessa luottamukseen ja luottamuspääomaan. Sen si-

jaan luottamukseen liittyvien näkemysten erot näyttäisivät juontavan juurensa ennen kaikkea viljelijöiden henkilökohtaisista kokemuksista esimerkiksi tuotantoehtojen tulkintaan tai tarkastusviranomaisiin liittyen. Luomuviljelijän luottamuspääomaan saattavat olennaisesti vaikuttaa myös sellaiset toimijat, joita tässä tutkimuksessa ei käsitelty. Tällaisia voivat olla esimerkiksi elintarvikeyhtiöt ja niiden edustajat, maataloustarvikekauppojen edustajat ja luomukotieläintiloilla eläinlääkärit. Tässä tutkimuksessa ei myöskään ollut mahdollista paneutua siihen, onko aineistoon valikoitunut luomusopimuksensa heikon luottamuspääoman vuoksi irtisanonut viljelijä poikkeus, vai onko ilmiö yleisempi. Alan tulevaisuuden kannalta on olennaista kysyä, onko negatiiviseksi koettu luottamuspääoma jo aiheuttanut luomuviljelijöiden tästä tuotantomuodosta luopumisia ja siirtymisiä takaisin tavanomaiseen tuotantoon.

Toisaalta ilmiötä olisi kenties tarkasteltava myös toisesta suunnasta siten, että huomion kohteena olisi se, millaisena luomualan luottamuspääoma näyttäytyy sellaisille toimijoille, jotka parhaillaan suunnittelevat tai ovat harkinneet luomutuotantoon siirtymistä. Houkuttelevatko luomuviljelijöiden hyvä yhteishenki ja keskinäinen luottamuspääoma sekä kannustavat luomuneuvojat alalle yhä uusia viljelijöitä, vai saavatko huhuina kiertävät kertomukset markkinointikielloista ja ahdistavista tarkastuksista luomutuotannosta kiinnostuneet perääntymään aikeissaan? Haastateltavat osasivat jo nyt kertoa tuttavistaan, jotka eivät uskalla siirtyä luomuun liian ankarien luomutuotantoehtojen vuoksi. Näissä tapauksissa viljelijät eivät luota siihen, että tuotantoehdot mahdollistaisivat luomutuotannon harjoittamisen sujuvasti ja onnistuneesti. Yleisesti ottaen haastateltujen kertomukset osoittavat, että vaikka motiivit ja esimerkiksi taloudelliset edellytykset luomuun siirtymiselle tai luomussa pysymiselle olisivat otolliset, voi kielteinen luottamuspääoma muodostua vähintään hidasteeksi toiminnan aloittamiselle tai sen kehittämiseksi.

Luomutuotantoehtoja koskevaa epäluottamusta ja niihin liittyviä ristiriitoja koskien tutkimisen arvoista olisi kenties myös se, onko viljelijöiden käsitys luomutuotannosta joissain tapauksissa liian ”löyhä”, vai ovatko jotkin tuotantoehdot yksinkertaisesti liian jyrkkiä? Kysymys on olennainen, kun parhaillaan luomutuotanto painottuu tietyille aloille samalla, kun joitakin elintarvikkeita, kuten broileria tai sianlihaa ei ole saatavilla luomuna juuri lainkaan. Luomualan kehittämisohjelman mukaan nykyistä luomutuotantorakennetta ja valikoimaa olisikin monipuolistettava etenkin kotieläin- ja puutarhatuotannon osalta, jotta kuluttajien toiveet luomuelintarvikkeiden saatavuudesta voitaisiin

täyttää (Valtioneuvosto 2013, 11). Kehittämisohjelmassa merkittävimmiksi keinoiksi tavoitteen saavuttamiseksi esitetään muun muassa erilaisten taloudellisten tukien tarjoaminen ja kehittäminen sekä Euroopan unionin luomulainsäädäntöön vaikuttaminen.

Tämän tutkimuksen pohjalta on perusteltua esittää, että huomiota olisi syytä kiinnittää myös siihen, missä määrin luomuviljelijät asettuvat ainoastaan luomuverkostossa erilaisten toimenpiteiden ja tavoitteiden kohteiksi ilman, että heillä on konkreettisia vaikutusmahdollisuuksia itse osallistua niiden olosuhteiden muodostumiseen, joiden puitteissa he toimivat. Ennen kaikkea tärkeäksi nousee luomutuotantoehtojen ja niiden laadintaprosessin hyväksyttävyys luomuviljelijöiden keskuudessa. Haastatelluista moni uhkasi irtautua virallisesta luomutuotannosta, mikäli luomuasetusuudistuksen lopputuloksena on liian rajoittavia tuotantoehtoja tai luomuehdot muuten muuttuvat sellaisiksi, joita ei pystytä tai muuten haluta noudattaa. Ajatus oli läsnä niin pioneerien kuin uusienkin luomuviljelijöiden keskuudessa. Tätä olisi kenties pidettävä selvänä hälytysmerkkinä siitä, millaisia seurauksia voi olla sillä, että iso osa luomuviljelijöistä ei pidä tuotantoehtojen laadintaa legitiiminä, eli hyväksyttävänä.

Luottamuksen ja luottamuspääoman muodostaminen ja ylläpitäminen luomutoimijoiden muodostamassa verkostossa on lähtökohtaisesti haastavaa. Luomuelintarvikejärjestelmän toimivuus perustuu viranomaisvalvontaan ja tarkastuksiin, jotka jo luonteensa vuoksi luovat tietynlaista epäluottamuksen ilmapiiriä luomuviljelijöiden ja viranomaisten välille. Valvontaahan ei tarvittaisi, jos kaikki luottaisivat luomuviljelijöiden toimintaan aukottomasti. Järjestelmän tarkoitus on kuitenkin turvata kuluttajien luottamus luonnonmukaisesti tuotettuihin elintarvikkeisiin, jolloin tarkastustoiminnan kääntöpuolena on luomuviljelijöiden ansaitsema kuluttajien luottamus. Ilman tätä luottamusta luomuviljelijä ei kykenisi jatkamaan toimintaansa. Näin ollen luottamus tulee edelleen pysymään ajankohtaisena aiheena luomuviljelijöiden arjessa myös tulevaisuudessa. Ratkaisevaa on se, millaiseen tasapainoon luottamuspääomaa vahvistavat ja heikentävät tekijät kunkin viljelijän kohdalla asettuvat, ja millaisiin ratkaisuihin ne heitä kannustavat.

6 Lähteet

Alasuutari, P. 2011. Laadullinen tutkimus 2.0. Vastapaino. Tampere.

Bachmann, R. & Zaheer, A. 2006. Handbook of Trust Research. Edward Elgar. Cheltenham.

Bachmann, R. 2006. Trust and/or power: towards a sociological theory of organizational relationships. Teoksessa Bachmann, R. & Zaheer, A. (toim.): Handbook of Trust Research. Edward Elgar. Cheltenham. 393–408.

Cook, K., Hardin, R. & Levi, M. 2005. Cooperation without trust? Russel Sage Foundation. New York.

Elintarviketurvallisuusvirasto Evira. 2015. Luomutuotanto 2. Eläintuotannon ehdot. Eviran ohje 18217/6. Verkkojulkaisu. http://www.evira.fi/files/attachments/fi/evira/asiakokonaisuudet/luomu/lomakkeet_ja_ohjeet/ohje_luomutuotanto_2_versio_6_elaintuotannon_ohje_dot_fi_netti.pdf

Eskola, J. & Suoranta, J. 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Vastapaino. Tampere.

Eurola, M., Alfthan, G., Ekholm, P., Root, T., Suoniitty, T., Venäläinen, E-R. & Ylivainio, K. 2011. Seleenityöryhmän raportti. MTT raportti 35. MTT Jokioinen. Verkkojulkaisu. <http://www.mtt.fi/mttraportti/pdf/mttraportti35.pdf>

Euroopan yhteisöjen neuvoston asetus (EY) N:o 834/2007 luonnonmukaisesta tuotannosta ja luonnonmukaisesti tuotettujen tuotteiden merkinnöistä sekä asetuksen (ETY) N:o 2092/91 kumoamisesta.

Harisalo, R. & Miettinen, E. 2010. Luottamus – Pääomien pääoma. Tampereen yliopisto.

Heinonen, S. 2002. Suomalaisen luomun juurilla. Teoksessa Saukkonen, A. (toim.): Ympäristöhistorian monet kasvot – kirjoituksia suomalaisesta ympäristöhistoriasta. Turun yliopiston Historian laitoksen julkaisuja 62. Turku. 327–247.

Heinonen, S. 2004. Luonnonmukainen maatalous – Elämänuudistusliikkeestä karjattomaan viljelyyn. Teoksessa Markkola, Pirjo (toim.): Suomen maatalouden historia III – Suurten muutosten aika. Jälleenrakennuskaudesta EU-Suomeen. Suomen kirjallisuuden seura. Helsinki. 331–345.

Heinonen, S. 2006. Raitis, raadoton ravinto – vaihtoehtoviljelijät ja -kuluttajat 1900-luvun alun Suomessa. Teoksessa Mononen, T. & Silvasti, T. (toim.): Ruokakysymys – Näkökulmia yhteiskuntatieteelliseen elintarviketutkimukseen. Gaudeamus. Helsinki. 88–112.

Hovi, A. 1985. Luonnonmukainen viljely. Kustannusosakeyhtiö Tammi. Helsinki.

- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2009. Tutki ja kirjoita. Kustannusosakeyhtiö Tammi. Helsinki.
- Ilmonen, K. 2000. Sosiaalinen pääoma: käsite ja sen ongelmallisuus. Teoksessa: Ilmonen, K. (toim.): Sosiaalinen pääoma ja luottamus. Jyväskylän yliopisto. 9–38.
- Ilmonen, K., & Jokinen, K. 2002. Luottamus modernissa maailmassa. Jyväskylän yliopisto.
- Jokinen, P. 1995. Tuotannon muutokset ja ympäristöpolitiikka. Ympäristösosiologinen tutkimus suomalaisesta maatalouden ympäristöpolitiikasta vuosina 1970–1994. Turun yliopiston julkaisuja. Turku.
- Kotkavirta, J. 2000. Luottamus instituutioihin ja yksilöllinen hyvinvointi. Teoksessa: Ilmonen, K. (toim.): Sosiaalinen pääoma ja luottamus. Jyväskylän yliopisto. 55–68.
- Kuokkanen, T. (toim.) 2013. Luomukysely 2013. Varsinais-Suomen luomutuottajat liputtavat laadun ja yhteistyön puolesta. Varsinais-Suomen elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus. Raportteja 100/2013.
- Laki Euroopan yhteisön yhteisen maatalouspolitiikan täytäntöönpanosta (1100/1994, muutos 273/2003).
- Lewis, J.D & Weigert, A. 1985. Trust As a Social Reality. *Social Forces*, 63(4): 967–985.
- Luhmann, N. 1979. *Trust and Power*. Wiley. Chichester.
- Lyons, K. & Lawrence, G. 2001. Institutionalisation and Resistance: Organic Agriculture in Australia and New Zealand. Teoksessa Tovery, H. & Blanc, M. (toim.): *Food, Nature and Society. Rural life in Late Modernity*. Ashgate. Englanti. 67–86.
- Maa- ja metsätalousministeriön asetus 846/2008 luonnonmukaisesta tuotannosta, luonnonmukaisien tuotteiden merkinnöistä ja valvonnasta, muutettu asetuksella 1025/2009 ja asetuksella 108/2012.
- McEvily, B., Weber, R.A., Bicchieri, C. & Ho, V.T. 2006. Can groups be trusted? An experimental study of trust in collective entities. Teoksessa Bachmann, R. & Zaheer, A. (toim.): *Handbook of Trust Research*. Edward Elgar. Cheltenham. 52–67.
- Michelsen, J. 2001. Organic Farming in a Regulatory Perspective. The Danish Case. *Sociologia Ruralis*. 41(1): 62–84.
- Mononen, T. 2006. Yhteiskuntatieteellisen elintarviketutkimuksen linjoja. Teoksessa Mononen, T. & Silvasti, T. (toim.): *Ruokakysymys. Näkökulmia yhteiskuntatieteelliseen elintarviketutkimukseen*. Gaudeamus. Helsinki. 26–52.

Mononen, T. 2008. Luomun verkostot – Tutkimus suomalaisen luomutuotannon toimijaverkostojen muutoksesta. Joensuun yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja nro 85. Joensuu.

Mäkipeska, M. & Niemelä, T. 2005. Luottamus haasteena – Työyhteisön sosiaalinen pääoma ja syvärakenne. Helsinki.

Peltola, T. 2008. Verkostosuhteet ja toiminnan muotoutuminen. Teoksessa Haila, Y. & Jokinen, P. (toim.): Ympäristöpolitiikka – Mikä ympäristö, kenen politiikka. Vastapaino. Tampere. 182–197.

Pro Luomu ry. 2014. Lausunto Maa- ja metsätalousvaliokunnalle ehdotuksesta Euroopan parlamentin ja neuvoston asetukseksi sekä tiedonannosta Euroopan parlamentille, neuvostolle, Euroopan talous- ja sosiaalikomitealle ja alueiden komitealle (luonnonmukainen tuotanto). Pro Luomu ry.

Pyörälä, S. & Tiihonen, T. 2005. Nautojen sairaudet 2005. Vitamiinien ja hivenaineiden puutostilat ja liikasaanti. Helsingin yliopisto. Eläinlääketieteellinen tiedekunta. Oppimateriaalia 6. Helsinki. Verkkojulkaisu. <http://ethesis.helsinki.fi/julkaisut/ela/sarjat/oppimateriaalia/6/>

Rajala, J. 2006. Luonnonmukainen maatalous. Helsingin yliopisto. Maaseudun tutkimus- ja koulutuskeskus. Julkaisuja nro 80. Mikkeli.

Ruuskanen, P. 2001. Sosiaalinen pääoma – Käsitteet, suuntaukset ja mekanismit. VATT-Tutkimuksia 81. Valtion taloudellinen tutkimuskeskus. Helsinki.

Seligman, A. 2000. Luottamus ja yleinen vaihto. Teoksessa: Ilmonen, K. (toim.): Sosiaalinen pääoma ja luottamus. Jyväskylän yliopisto. 39–54.

Sireni, M. 2007. Vaihtoehtoista ruoantuotantoa kehittämässä. Analyysi maakunnallisista elintarvikestrategioista. Karjalan tutkimuslaitoksen raportteja, No. 6. Joensuun yliopisto. Verkkojulkaisu. http://joypub.joensuu.fi/publications/frameappl/pdf.php?pdf=other_publications/sireni_vaihtoehtoista/sireni

TIKE 2014a. Luomutuotanto. Tilastovakka – Tietoja maa- ja elintarviketaloudesta. Verkkojulkaisu. <http://www.maataloustilastot.fi/e-lehti-luomutuotanto/index.html>.

TIKE 2014b. Maa- ja puutarhatalouden työvoima 2013. Tilastovakka – Tietoja maa- ja elintarviketaloudesta. Verkkojulkaisu. <http://www.maataloustilastot.fi/e-lehti-tyovoima-2013/index.html>.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Kustannusosakeyhtiö Tammi. Helsinki.

Tregear, A. 2011. Progressing knowledge in alternative and local food networks: critical reflections and a research agenda. Journal of Rural Studies. 27(4): 419–430.

Valtioneuvosto. 2011. Pääministeri Jyrki Kataisen hallituksen ohjelma. Verkkojulkaisu. <http://valtioneuvosto.fi/documents/10184/147449/Kataisen+hallituksen+ohjelma/81f1c20f-e353-47a8-8b8f-52ead83e5f1a>

Valtioneuvosto. 2013. Lisää luomua! Hallituksen luomualan kehittämisohjelma ja kehittämisen tavoitteet vuoteen 2020. Valtioneuvoston periaatepäätös. Verkkojulkaisu. http://www.mmm.fi/attachments/luomu/6GeZ5BZPA/Luomualan_kehittamisohjelmaFI.pdf

Vogl, C. R., Kilcher, L. & Schmidt, H. 2005. Are Standards and Regulations of Organic Farming Moving Away from Small Farmers' Knowledge? Journal of Sustainable Agriculture. 26(1): 5-26.

Internet-lähteet:

Elintarviketurvallisuusvirasto Evira. 2012. Seuraamukset ja muutoksenhaku. 6.2.2012. <http://www.evira.fi/portal/fi/tietoa+evirasta/asiakokonaisuudet/luomu/valvonta/seuraamukset+ja+muutoksenhaku> Viitattu 14.5.2015.

Maa- ja metsätalousministeriö. 2014a. Luonnonmukainen tuotanto – keskeinen lainsäädäntö. <http://www.mmm.fi/fi/index/etusivu/maatalous/maataloustuotanto/luonnonmukaintuotanto/luonnonmukaintuotanto-keskeinenlainsaadanto.html>. Viitattu 3.12.2014.

Maa- ja metsätalousministeriö. 2014b. Orgaanista seleenä saa lisätä luomueläinten rehuun. Tiedotteet 25.11.2014. http://www.mmm.fi/fi/index/etusivu/tiedotteet/141125_seleeni.html. Viitattu 17.2.2014

Maa- ja metsätalousministeriö. 2015. Kuluttajakampanja kannustaa kiinnostumaan luomusta. Tiedotteet 6.5.2015. http://www.mmm.fi/fi/index/etusivu/tiedotteet/150506_kuluttajakampanja-kannustaa.html. Viitattu 11.5.2015.

Maaseudun tulevaisuus. 2014. EU-komissio haluaa eroon luomutuotannon poikkeuksista. Maatalous 25.3.2014. <http://www.maaseuduntulevaisuus.fi/maatalous/eu-komissio-haluaa-eroon-luomutuotannon-poikkeuksista-1.59275>. Viitattu 4.12.2014.

Pro Luomu ry. 2014. Asetusuudistus vastatuulella. Tiedotteet 2.12.2014. <http://proluomu.fi/luomuasetus-uudistus-vastatuulella/>. Viitattu 4.12.2014.

Ulkoasiainministeriö. 2014. Heinonen: Enemmän luomumpaa luomua. Eurooppatiedotus – artikkelit ja kolumnit 6.6.2014. <http://www.eurooppatiedotus.fi/public/default.aspx?contentid=307551&contentlan=1&culture=fi-FI#.VIAnyDGsWAU>. Viitattu 4.12.2014.

Yle uutiset. 2014. Epävarmuus muutoksista lisää maatalouden ahdinkoa. Kotimaa 8.12.2014. http://yle.fi/uutiset/epavarmuus_muutoksista_lisaa_maatalouden_ahdinkoa/7675092. Viitattu 8.12.2014.

Liite 1

Haastattelurunko

Tausta:

- Kertoisitko hieman tilastasi, sen historiasta, tuotantosuunnista?
- Miten pitkään olet viljellyt tavanomaisesti ja kuinka pitkään luomuna? Milloin teit luomupäätöksen?
- Siirtykö koko tila luomuun samanaikaisesti?

Päätös luomuun siirtymisestä:

- Millaista maanviljelyä harjoitit ennen luomuun siirtymistä?
- Miten tyytyväinen olit työhösi maanviljelijänä ennen luomuviljelyä?
- Mikä tai kuka sai sinut kiinnostumaan luomuviljelystä?
- Voisitko kuvailla luomupäätöksen tekemistä ja sen vaiheita? Miten se eteni ja tapahtui?
 - Miten pitkään harkitsit luomuun siirtymistä?
 - Harkitsitko joitain muita vaihtoehtoja luomun ohella?
 - Millaisia odotuksia sinulla oli luomutuotantoon liittyen?
 - Koitko, että sinulla oli riittävästi tietoa luomuun siirtymisestä?
- Minkälaiset tekijät vaikuttavat päätöksentekoon, miltä kaikilta kannoilta punnitsit asiaa? Keiden kaikkien kanssa sitä pohdit tai siitä keskustelit?
 - Miten suvun perinteet vaikuttivat päätökseen siirtyä luomuun?
 - Miten arvioisit taloudellisten tekijöiden vaikutusta päätöksentekoon? Oliko luomupäätös mielestäsi taloudellisesti järkevä?
 - Kuinka paljon ekologiset tekijät vaikuttivat päätöksentekoon?
 - Viljelijäyhteisön/toisten viljelijöiden vaikutus?
 - Miten maatalousalan koulutuksessa suhtauduttiin luomuviljelyyn?
- Millaisia riskejä luomupäätökseen liittyi?

- 80-luvulla siirtyneet: Yhteiskunnallinen keskustelu: Ylituotanto-ongelmat, maaseudun elinvoimaisuus, kasvinsuojeluaineiden haitat, luomun leima puuhasteluna -> miten vaikuttivat päätöksentekoon?
- Teit luomupäätöksen silloin/äskettäin. Millaista uskot luomupäätösten tekemisen olevan tällä hetkellä /olleen aiemmin?

Ympäristön suhtautuminen:

- Miten luomupäätökseen suhtauduttiin lähipiirissäsi? Saitko kannustusta ja tukea, tai epäilyä ja arvostelua?
 - Miten muut tuottajat suhtautuivat?
 - Entä elintarvikesektorin toimijat?
 - Entä viranomaiset?
- Onko eri tahojen suhtautumisessa tapahtunut muutoksia sen jälkeen?
- Minkälaista konkreettista apua sait luomuun siirtymisen jälkeen?

Toiminnan arviointi luomuun siirtymisen jälkeen:

- Kun arvioit omaa toimintaasi ja maatalaasi kaiken kaikkiaan, mitkä lopulta ovat olleet suurimmat muutokset, joita luomuun siirtyminen toi mukanaan?
 - Muuttiko luomuun siirtyminen käsitystäsi maanviljelystä? Ovatko käsityksesi hyvästä maanviljelystä muuttuneet?
 - Muuttiko luomuun siirtyminen sinua maanviljelijänä?
 - Oletko nyt erilainen luomuviljelijä verrattuna siihen millainen olit juuri luomuviljelyn aloittuasi?
 - Miten riippumattomaksi/itsenäiseksi tunnet itsesi verrattuna tavanomaisen viljelyn aikaan?
 - Onko luomuviljelijöillä mielestäsi keskenään samanlaiset toimintatavat, ajatukset ja periaatteet? Jos ei, miten ne eroavat mielestäsi toisistaan?

- Millaisia kriittisiä hetkiä luomu-uralla on ollut? – Oletko ollut aikeissa lopettaa?
 - Mitkä asiat ovat auttaneet selviämään kriittisten hetkien yli?
- Ovatko odotuksesi luomuviljelyä kohtaan täyttyneet?
- Mitkä tekijät ovat vaikuttaneet oman viljelytoimintasi menestykseen?
- Oletko ollut itse mukana auttamassa uusia luomuviljelijöitä siirtymään luomuun/pääsemään alkuun?
- Miten kohtaamiset luomutarkastajien kanssa ovat sujuneet?
- Tunnetko viljelijöitä, jotka ovat luopuneet luomuviljelystä ja siirtyneet takaisin tavanomaiseen viljelyyn? Mitkä tekijät ovat näkemyksesi mukaan johtaneet luomusta luopumiseen heidän kohdallaan?
- Millaisen julkisen roolin olet ottanut luomun eteenpäin viemisessä?
- Mitä ajattelet luomutuotannon kansallisista tavoitteista ja niiden realistisuudesta?